

Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe

(CETS br. 201)

ODGOVORI BiH NA UPITNIK LANZAROTE KOMITETA - OPŠTI OKVIR - usvojeni su na 95. sjednici Vijeća ministara BiH, održanoj 20. 5. 2014. godine

OPŠTI OKVIR

Pitanje broj 1: Definicija „djeteta“

- a. Da li pojam "dijete" u vašem pravu odgovara definiciji koja je navedena u članu 3., pod(a), odnosno "svaka osoba mlađa od 18 godina"?*

Entitetski zakoni o socijalnoj zaštiti¹ definišu dijete kao „osobu do 18 godina života“ dok Zakon o socijalnoj zaštiti BDBiH² ne definiše pojam djeteta niti maloljetnika u smislu njegove životne dobi, nego samo kao kategorije maloljetnika koja imaju određena prava.

Entitetski zakoni o zdravstvenom osiguranju³ i zakon Distrikta⁴ ne definišu pojam djeteta nego samo osiguranika⁵.

Porodični zakoni u BiH ne daju definiciju djeteta u smislu definicije iz Konvencije. Zakoni navode da se punoljetstvo stiče sa navršениh 18 godina života, kada osoba stiče i poslovnu sposobnost, koja se može steći i ranije, sklapanjem braka ili ako je maloljetna osoba starija od 16 godina postala roditelj, o čemu odlučuje sud u vanparničnom postupku.

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH u članu 16. stav 3. propisuju da je dijete svaka osoba do navršene 18. godine života. Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju RS i Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama BDBiH ne definišu pojam djeteta kako to definiše Konvencija, ali definišu životu dob do koje traje osnovno obrazovanje (navršениh 15 godina života). Kantonalni propisi o osnovnom obrazovanju na različite načine uređuju definiciju djeteta tako da pojedini definišu dijete kao dijete do navršениh 18 godina dok drugi ne daju definicije djeteta ali nalažu pohađanje redovne škole za djecu od 6 do 15 godina starosti.

Entitetskim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici⁶ dijete je svaki član porodice koji nije navršio 18. godina života.⁷

¹ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom FBiH (Sl. novine _____); Zakon o socijalnoj zaštiti RS („Sl. glasnik RS“ broj 37/12)

² „Službeni glasnik BDBiH“ broj 1/04,4/04,19/07,2/08

³ Zakon o zdravstvenom osiguranju FBiH („Službene novine FBiH“ broj 30/97,07/02 i 70/08); Zakon o zdravstvenom osiguranju RS („Službeni glasnik RS“ broj 18/99, 51/01, 70/01,51/03,57/03,17/08,1/09,106/09)

⁴ Zakon o zdravstvenom osiguranju BDBiH („Službeni glasnik BDBiH“ broj 01/02,07/02,19/07,02/08, 34/08)

⁵ „Osiguranik može biti dijete koje je navršilo 15 godina života, odnosno stariji maloljetnik do 18 godina života, a nije završio osnovno obrazovanje ili se po završetku osnovnog obrazovanja nije zaposlio, pod uslovom da se prijavio Zavodu za zapošljavanje. Osiguranik je i dijete od rođenja, kao i djeca za vrijeme redovnog školovanja u osnovnim i srednjim školama, odnosno tokom studiranja na višim i visokim školama i fakultetima ....“

Dijete je, u smislu Krivičnog zakona BiH⁸, Krivičnog zakona FBiH⁹ i Krivičnog zakona BD¹⁰ je osoba koja nije navršila 14 godina života, a maloljetnik u smislu ovog zakona je osoba koja nije navršila 18 godina života.

Krivično-procesno zakonodavstvo u BiH ne definiše pojam djeteta, ali određuje dobnu granicu za krivičnu odgovornost. Krivična odgovornost maloljetnika postoji ukoliko je isti u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 14 godina. Zakon o krivičnom postupku BiH, Zakonom o krivičnom postupku FBiH i Zakonom o krivičnom postupku BDBiH propisuje se da će se krivični postupak obustaviti i o tome obavjestiti organ starateljstva, ako se u toku postupka utvrdi da maloljetnik u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršio 14 godina. Zakon o krivičnom postupku RS propisuje da se postupak ne može voditi prema maloljetniku koji nije navršio 14 godina.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske¹¹ u članu 2. stav 1. definiše pojam djeteta kao „svako lice koje nije navršilo 18 godina života.“ Istovjetni zakon u Federaciji BiH, koji je stupio na snagu 14.1.2014. godine također, definiše pojam djeteta kao „svaka osoba koja nije navršila 18 godina života“.

Zakon o ombudsmanu za djecu RS¹² definiše dijete kao svako lice koje nije navršilo 18 godina života, bez obzira na to da li je domaći ili strani državljanin, da li je rođeno u braku ili van braka, da li je usvojeno, te da li je pod roditeljskim staranjem ili bez roditeljskog staranja.

b. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi se osiguralo da se, kada je dob žrtve neizvjesna, a postoje razlozi za sumnju da je dijete žrtva, odobri zaštita i pomoć za djecu u skladu s članom 11. , stav 2?

-

c. Navedite da li je dobna granica za seksualne aktivnosti ispod 18 godina, ukoliko jeste, molimo vas da navedete dob koja je utvrđena u vašem zakonodavstvu.

Entitetski krivični zakon¹³ i zakon BD¹⁴ utvrđuju apsolutnu zabranu bilo kakvih polnih radnji sa djetetom, nezavisno od toga da li su one dobrovoljne ili čak inicirane od strane djeteta, s tim da je dijete osoba do 14 godina starosti. Osim toga, ovim zakonima izvanbračna zajednica punoljetne osobe sa maloljetnikom koji nije navršio 16 godina života smatra se krivičnim djelom.

Porodičnim zakonima entiteta i distrikta propisano je da sud može dozvoliti sklapanje braka maloljetnom licu starijem od 16 godina u vanparničnom postupku.

⁶ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 102/12); Zakon o zaštiti od nasilja u porodici F BiH („Službene novine F BiH 28/13)

⁷ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, član 2.

⁸ Krivični zakon BiH, član 1. stav (11) i (12)

⁹ Krivični zakon FBiH, član 2. stav (9) i (10)

¹⁰ Krivični zakon BD BiH, član 2. stav (11) i (12)

¹¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 13/10 i 61/13

¹² „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 103/08 i 70/12

¹³ Krivični zakon FBiH, član 207; Krivični zakon RS, član 195. stav 1.

¹⁴ Krivični zakon BD BiH, član 204.

Pitanje broj 2: Ne-diskriminacija

Da li je diskriminacija, na osnovu onih navedenih u listi iz člana 2., zabranjena prilikom implementacije Konvencije, posebno pri ostvarivanju zagantovanih prava? Ako jeste, molimo vas da navedete. Ako nije, molimo vas da to opravdate.

Zakonodavno-pravni okvir za zaštitu od diskriminacije u Bosni i Hercegovini čine i krivični zakoni na nivou Bosne i Hercegovine, entiteta i Brčko distrikta BiH, kojima su propisana krivična djela i kazne za odgovarajući nivo vlasti u BiH.

Ovdje svakakao treba pomenuti i međunarodno-pravne instrumente kojima je Bosna i Hercegovina pristupila. Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, integrirana je u tekst Ustava BiH i prava i slobode predviđene u Konvenciji imaju prioritet nad ostalim zakonima u pravnom sistemu BiH, što znači ne samo da se direktno primjenjuje kao obavezna za nacionalne sudske i upravne organe, bez potrebe za donošenjem provedbenih propisa, nego ima i prednost u odnosu na sve ostale propise.

Nadalje, ratificiranjem Konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, omogućena je zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu, što doprinosi kvalitetnijoj zaštiti BiH građana od diskriminacije.

Bosna i Hercegovina je preuzela odgovornost temeljem međunarodnih odredaba o ljudskim pravima, kako bi se osigurala jednakost između muškaraca i žena u svim sferama života. Tako da je 2003. godine, usvojen Zakon o ravnopravnosti spolova, a 2009. godine, Zakon o zabrani diskriminacije.

Krivični zakoni, odnosno Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH i Zakon o zabrani diskriminacije u BiH, širom otvaraju vrata zaštiti od diskriminacije i „neravnopravnosti“ spolova koju počinje organi vlasti i pojedinci, pred domaćim sudovima, što je izuzetno važno, za svaku državu koja je prošla kroz tranziciju.

Pregled krivičnih djela kojima je predviđena zaštita od diskriminacije u krivičnom zakonodavstvu BiH:

Krivični zakon Bosne i Hercegovine (BiH)

Relevantne odredbe vezane za diskriminaciju na osnovu spola u Krivičnom zakonu BiH su:

Član 145 povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina; član 148 povreda prava na podnošenje žalbi i molbi; član 149 nedozvoljena upotreba osobnih podataka; Član 149a. Nezakonito uskraćivanje identifikacionih dokumenata; član 185 Zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu; član 186 trgovina ljudima; Član 187 Međunarodno vrbovanje radi

prostitucije; član 190 mučenje i drugi oblici okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja; član 204 povreda ravnopravnosti u obavljanju gospodarske djelatnosti;

Prilikom implementacije Konvencije, a posebno pri ostvarivanju garantovanih prava, odredbe o zabrani diskriminacije po bilo kom osnovu sadržane su u Ustavu BiH, entitetskim i kantonalnim Ustavima i Statutom BDBiH, ali i u zakonima u oblasti obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite, krivičnom zakonodavstvu i u drugim oblastima.

Uživanje prava i sloboda, predviđenih u Ustavima ili međunarodnim sporazumima za zaštitu ljudskih prava, navedenim u ustavnim Aneksima, osigurano je svim osobama u BiH, bez diskriminacije po bilo kom osnovu.

Zakonom o zabrani diskriminacije BiH¹⁵ uspostavlja se okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim osobama u BiH i uređuje sistem zaštite od diskriminacije. Zakon u član 2. stav (1) zabranjuje svaku neposrednu ili posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, pola, nacionalnog ili socijalnog porijekla, društvenog porijekla, rođenja ili sličnog statusa, vjeroispovijesti, političkog ili drugog ubjeđenja, imovnog stanja, obrazovanja, spolnog izražavanja ili orijentacije, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, kao i svaku drugu okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi prava i sloboda u svim oblastima života.

Zabrana diskriminacije po osnovu spola, eksplicitno je i detaljno propisana Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, kojim se ustanovljava zabrana diskriminacije na osnovu spola u javnom i privatnom životu.

Krivično zakonodavstvo svih nivoa vlasti, ne sadrže posebno djelo diskriminacije, već je diskriminacije normirana kroz više članova važećih krivičnih zakona. Krivični zakoni sadrže odredbe kojima se sankcionišu krivična djela učinjena protiv slobode i prava čovjeka i građanina i kao posebno djelo tretira povredu ravnopravnosti i građanina.

Krivično djelo povrede ravnopravnosti čovjeka i građanina propisano je u odredbama člana 145 KZ BiH, kao i entitetskim i Krivičnim zakonom Brčko distrikta BiH (član 162 KZ RS, član 177 KZ F BiH i član 174 KZ BD BiH), a sastoji se u uskraćivanju ili ograničavanju prava utvrđenih Ustavom BiH, potvrđenih međunarodnim ugovorom, zakonom BiH, drugim propisom BiH ili općim aktom BiH, ili u davanju pojedincu neopravdanih povlastica i pogodnosti, između ostalog i na osnovu razlika u spolu. Propisano je i da će krivično djelo postojati ako se uskrati ili ograniči pravo građanina na slobodno zapošljavanje na cijelom području BiH i pod jednako propisanim uslovima, te ako se povreda ravnopravnosti građana odnosi na pravo upotrebe jezika i pisma, a što se ne mora činiti na osnovu navedenih razlika u nacionalnosti, rasi, i dr. između građana. Ovo krivično djelo prema odredbama KZ BiH i KZ F BiH mogu izvršiti službene i odgovorne osobe, dok se prema krivičnim zakonima RS i Brčko distrikta BiH, kao izvršilac može pojaviti, pored službenih osoba, i svaka druga osoba koja na osnovu razlike, između ostalog, u spolu i spolnoj orijentaciji, uskrati ili ograniči slobodu ili pravo čovjeka utvrđene relevantnim pravnim aktima.

---

¹⁵ „Službeni glanik BiH“ broj 59/09

Bitno je napomeniti da se podstrekavanje na diskriminaciju zasnovanu na spolu tumači u smislu odredbi krivičnih zakona kojima se definiše podstrekavanje "ko drugog s namjerom potiče da počinji krivično djelo, kaznit će se kao da ga je sam počinio"; „ko drugog s namjerom potiče na počinjenje krivično djela za koje se može izreći kazna zatvora tri godine ili teža kazna, a krivično djelo ne bude ni pokušano, kaznit će se kao za pokušaj krivičnog djela“, „podstrekavanje na počinjenje krivičnog djela se smatra naročito: upućivanje molbe, ubjeđivanje ili nagovaranje, prikazivanje koristi od počinjenja krivičnog djela, davanje ili obećanje poklona, zloupotreba odnosa podređenosti ili ovisnosti, dovođenje ili održavanje osobe u stanju stvarne zablude ili pravne zablude“.¹⁶

Entitetskim zakonima o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku utvrđuju se posebna pravila postupanja i prema djeci koja su žrtve ili svjedoci po kojima su dužni da postupaju sudovi, tužilaštva, uključujući ovlaštena službena lica, organi starateljstva, porodice, škole, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i drugi učesnici uključeni u krivičnu proceduru na način kojim se bez diskriminacije unapređuje osjećaj dostojanstva i lične vrijednosti djeteta, uzima u obzir uzrast djeteta, najbolji interesi djeteta, njegovo pravo na život, opstanak i razvoj, omogućava da dijete u skladu sa uzrastom i zrelošću izrazi svoje mišljenje po svim pitanjima koja se na njega odnose, pri čemu sva zalaganja treba da vode rehabilitaciji i socijalnoj reintegraciji djeteta i njegovom preuzimanju konstruktivne uloge u društvu.

Član 4. navedenih Zakona sadrži odredbu koja se odnose na nediskriminaciju, i glasi:

„Prema maloljetnicima i mladim punoljetnim licima u svim fazama postupka postupa se na isti način bez obzira na: rasu, boju kože, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovinsko stanje, status stečen rođenjem ili drugi status maloljetnika, njegovog roditelja, usvojioca ili staraoca, kao i druge oblike različitosti“.

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH u članu 3. osigurava jednake mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, porodični status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge lične osobine. Načelo diskriminacije inkorporirano je u članu 4. koji sadrži odredbu na osnovu koje „svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi“, a članom 35. propisuje da „škola ne smije vršiti diskriminaciju u pristupu djece obrazovanju ili njihovom učešću u obrazovnom procesu, na osnovu rase, boje, spola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, na osnovu toga što su djeca s posebnim potrebama, ili na bilo kojoj drugoj osnovi“. Osim toga istim zakonom, u članu 34. je utvrđeno da „škola svoju ulogu i obaveze ostvaruje u okruženju koje razvija motivaciju za sticanje znanja, koje poštuje i podržava individualnost svakog učenika, kao i njegov kulturni i nacionalni identitet, jezik i vjeroispovijest, koje je sigurno i u kojem ne postoji bilo kakav oblik zastrašivanja, zlostavljanja, fizičkog kažnjavanja, vrijeđanja, ponižavanja ili degradiranja ili štete

¹⁶ Krivični zakon FBiH, član 32.; Krivični zakon RS član 24.; Krivični zakon BD, član 32.

po zdravlje, uključujući i štetu izazvanu pušenjem ili upotrebom drugih opojnih i zakonom zabranjenih sredstava“.

Zakonom o socijalnoj zaštiti RS, članom 3. propisano je da prava iz ovog zakona pripadaju osobama koja ispunjavaju propisane uslove bez obzira na razlike u rasi, boji kože, polu, jeziku, političkom, nacionalnom i vjerskom opredeljenju, socijalnom i ekonomskom porijeklu, mjestu rođenja, invalidnosti ili bilo kojem drugom statusu. Osim toga, istim članom ustanove socijalne zaštite obezbjeđuju ravnopravnost u pristupu i korištenju prava sadržanih u ovom zakonu i u svom djelovanju sprječavaju svaki vid diskriminacije, direktne ili indirektna, po bilo kom osnovu dok su fizičke i pravne osobe koje primjenjuju ovaj zakon dužna da poštuju dostojanstvo, ličnost korisnika i da brinu o njegovom interesu. Zakoni u oblasti socijalne zaštite FBiH i BDBiH eksplicitno ne sadrže odredbe zabrane diskriminacije.

Pitanje broj 3: Pregled implementacije

Molimo navesti (ne ulazeći u detalje):

a. osnovne zakonodavne ili druge mjere kojima se osigurava da su djeca zaštićena od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja u skladu sa Konvencijom;

Osnovni oblik zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja sadržan je u okviru krivičnih zakona koji se primjenjuju u BiH. Državni Krivični zakon, u grupi krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, propisuje određena *krivična djela koja sadrže seksualnu zloupotrebu djece*, odnosno u kojima se kao oštećeni pojavljuju osobe mlađe od 18 godina starosti i to: zasnivanje ropskog odnosa i prevoza lica u ropskom odnosu¹⁷, trgovina ljudima¹⁸, međunarodno vrbovanje radi prostitucije.

U entitetskim krivičnim zakonima i krivičnom zakonu distrikta, u poglavljima „krivična djela protiv spolnog integriteta i morala“ i „krivična djela protiv braka i porodice“, pojavljuje se čitav niz krivičnih djela koja sadrže elemente seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (osobe do navršanih 14 godina starosti) odnosno maloljetnika (osobe do navršanih 18 godina starosti):

- Silovanje¹⁹
- Spolni odnošaj s nemoćnom osobom²⁰ - Obljuba nad nemoćnim licem²¹ - Spolni odnos s nemoćnim licem²²
- Spolni odnošaj sa djetetom²³ - Polno nasilje nad djetetom²⁴ - Spolni odnos s djetetom²⁵

¹⁷ Krivični zakon BiH, član 185 stav 2.

¹⁸ Ibid, član 186, stav 2

¹⁹ Krivični zakon Federacije BiH, član 203. stav (5) i (6); Krivični zakon Republike Srpske, član 193. stav (2), Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 200. stav (5)

²⁰ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 204.

²¹ Krivični zakon Republike Srpske, član 194. stav 2.

²² Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 201.

²³ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 207

²⁴ Krivični zakon Republike Srpske, član 195

²⁵ Krivični zakon Brčko Distrikta, član 204

- Spolni odnošaj zloupotrebom položaja²⁶ - Obljuba zloupotrebom položaja²⁷ - Spolni odnos zloupotrebom položaja²⁸
- Bludne radnje²⁹
- Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnikom³⁰ - Zadovoljavanje polnih strasti pred drugim³¹
- Navođenje na prostituciju³²
- Trgovina maloljetnim licima³³ - Trgovina ljudima³⁴
- Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije³⁵ - Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju³⁶
- Proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječije pornografije³⁷
- Upoznavanje djeteta s pornografijom³⁸
- Rodoskrvnuće³⁹ - Rodoskrvnjenje⁴⁰

Krivična djela koja se najčešće pojavljuju u sticaju sa navedenim djelima su:

- Vanbračna zajednica sa maloljetnim licem⁴¹
- Zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica⁴²

Krivični zakon Federacije BiH još uvijek nije usklađen sa međunarodnim standardima u oblasti trgovine ljudima. Ne uvažava se ugrožen položaj osoba ispod 18 godina starosti, te se i dalje traže dokazi da su učinioci poticali, navodi ili prisilili tu osobu na seksualno iskorištavanje.

Izmjenama i dopuna Krivičnog zakona Republike Srpske iz 2010. godine izvršeno je usklađivanje sa Lanzarote konvencijom i drugim međunarodnim standardima u ovoj oblasti. Tako je prije svega kod krivičnog djela “proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije” izvršeno

²⁶ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 205. stav (2): „Nastavnik, odgajatelj, roditelj, usvojitelj, staratelj, očuh, mačeha ili druga osoba koja iskorištavajući svoj položaj ili odnos prema maloljetniku koji joj je povjeren radi učenja, odgoja, čuvanja ili njege izvrši s njim spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina“.

²⁷ Krivični zakon Republike Srpske, član 196.

²⁸ Krivični zakon Brčko Distrikta, član 202

²⁹ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 208. stav (2) ; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 205. stav (2)

³⁰ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 209.; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 206.

³¹ Krivični zakon Republike Srpske, član 197.

³² Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 210. stav (4); Krivični zakon Republike Srpske, član 198.; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 207.

³³ Krivični zakon Republike Srpske, član 198b.

³⁴ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 207a.

³⁵ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 211.; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 208.

³⁶ Krivični zakon Republike Srpske, član 199. stav 1.

³⁷ Krivični zakon Republike Srpske, član 200.

³⁸ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 212.; krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 209.

³⁹ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 213. stav (2) i (3); Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 210. stav (2) i (3)

⁴⁰ Krivični zakon Republike Srpske, član 201.

⁴¹ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 216.

⁴² Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 219.

proširivanje radnje izvršenja na način da je pored proizvodnje i prikazivanja dječije pornografije, inkriminisana i radnja „posjedovanja“ dječije pornografije. Osim toga, navedenim izmjenama su pooštrene i krivične sankcije za ovo krivično djelo.

Kada je u pitanju procesno zakonodavstvo, procesuiranje izvršioca krivičnih djela protiv spolne slobode i morala vrši se po državnom, entitetskim zakonima o krivičnom postupku i distrikta, koji u suštini ovu materiju reguliraju na identičan način.⁴³ Zakoni sadrže odredbe koje propisuju poseban obzir prema određenim kategorijama djece i maloljetnika u krivičnom postupku. Radi se o maloljetnim oštećenima i o žrtvama, kako ih zakon naziva, „seksualnih delikata“.

U krivičnim procesnim zakonima je propisana obaveza prijavljivanja krivičnih djela. Službene i odgovorne osobe u svim organima vlasti na svim nivoima vlasti, javnim preduzećima i ustanovama, dužne su da prijave krivična djela o kojima su obaviještene ili za koja saznaju na koji drugi način. U takvim okolnostima, službena ili odgovorna osoba će poduzeti mjere da bi se sačuvali tragovi krivičnog djela, predmeti na kojima je ili pomoću kojih je učinjeno krivično djelo i drugi dokazi o njima i obavijestit će ovlaštenu službenu osobu ili tužilaštvo bez odlaganja.⁴⁴

Zdravstveni radnici, nastavnici, odgajatelji, roditelji, staratelji, usvojitelji i druge osobe koje su ovlaštene ili dužne da pružaju zaštitu i pomoć maloljetnim osobama, da vrše nadzor, odgajanje maloljetnika, a koji saznaju ili ocijene da postoji sumnja da je maloljetna osoba žrtva seksualnog, fizičkog ili nekog drugog zlostavljanja, dužni su o toj sumnji odmah obavijestiti ovlaštenu službenu osobu ili tužioca.⁴⁵

Zakon propisuje i pravo građanina da prijavi izvršenje krivičnog djela. Svako je dužan da prijavi učinjenje krivičnog djela kada neprijavlivanje krivičnog djela predstavlja krivično djelo, kao što je slučaj kod krivičnih djela protiv spolne slobode i morala počinjena nad djecom.

U slučaju neprijavlivanja krivičnog djela, tj. nepostupanja po ovim odredbama, i to u samo određenim slučajevima, može predstavljati krivično djelo iz čl. 230 Krivičnog zakona BiH - „Neprijavlivanje krivičnog djela ili počinioca“, za čiji se osnovni oblik može izreći novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a za kvalificirani oblik kazna zatvora od pet godina ili teža kazna“, što se odnosi i na krivična djela seksualnog nasilja nad djecom.

⁴³ Zakon o krivičnom postupku BiH („Službeni glasnik BiH“ broj: 36/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13); Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10); Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ broj 53/12); Zakon o krivičnom postupku BD BiH, prečišćeni tekst („Službeni glasnik BD BiH“ broj 33/13)

⁴⁴ Zakon o krivičnom postupku BiH, član 213; Zakon o krivičnom postupku FBiH, član 228; Zakon o krivičnom postupku RS, član 221.; Zakon o krivičnom postupku BD BiH, član 213.

⁴⁵ Zakon o krivičnom postupku BiH, član 213 stav (2); Zakon o krivičnom postupku FBiH, član 228. stav (2); Zakon o krivičnom postupku RS, član 22. Stav (2).; Zakon o krivičnom postupku BD BiH, član 213. stav (2)

Entitetskim zakonima o zaštiti nasilja u porodici⁴⁶ izričito se zabranjuje bilo koji oblik nasilja u porodici. U smislu ovih zakona, nasilje u porodici predstavlja svaku radnju kojom se članu porodice nanosi fizička, psihička ili seksualna bol ili patnja i/ili ekonomska šteta, kao i prijetnja koja izaziva strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice,⁴⁷ odnosno svaka radnja člana porodice ili porodične zajednice kojom se ugrožava spokojstvo, psihički, tjelesni, seksualni ili ekonomski integritet drugog člana porodice ili porodične zajednice.⁴⁸ Kao jednu od radnji izvršenja nasilja u porodici važeći zakoni o zaštiti od nasilja u porodici definišu i “*seksualno uznemiravanje*”. Zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, odgajatelji, medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, kao i nevladine organizacije koji u obavljanju svoje dužnosti saznaju za učinjene radnje nasilja u porodici, dužni su odmah po saznanju prijaviti učinjene radnje nasilja u porodici nadležnoj policijskoj upravi. Prijavu su dužni dostaviti i članovi porodice, kao i svaki građanin koji sazna za učinjene radnje nasilja u porodici, a posebno ako je žrtva nasilja dijete. Osoba koja ne izvrši obavezu prijavljivanja radnji nasilja u porodici čini prekršaj, osim u slučaju kada nasilje u porodici prijavi žrtva nasilja.⁴⁹ Zakonom su propisane novčane kazne za prekršaj službene osobe zaposlene u obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj ustanovi, koja ne prijavi nasilje u porodici, kao i za članove porodice koji ne prijave nasilje u porodici kada je žrtva dijete.⁵⁰

Policija, tužilaštvo, sud, organi starateljstva i druge službe nadležne za socijalnu i zdravstvenu zaštitu dužne su žrtvi porodičnog nasilja pružiti zaštitu od nasilničkog ponašanja i to po hitnom postupku. Prema Zakon o zaštiti nasilja u porodici RS posebnu pomoć i zaštitu uživa dijete.

Porodični zakoni zabranjuju nasilničko ponašanje u porodici pod kojim se podrazumijeva “svako narušavanje fizičkog ili psihičkog integriteta”, tako da ova odredba tautološki znači da se zabranjuje i seksualno zlostavljanje djece u porodici. Posebnom zakonskom odredbom zakonodavac je propisao pravo djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zapostavljanja i zanemarivanja.⁵¹ Porodični zakon FBiH nalaže roditeljima dužnost i pravo da štite dijete od svih oblika poroka, pa tako i od seksualne zloupotrebe. Porodični zakon RS propisuje da roditelji i ostali članovi porodice ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima,⁵² među kojima su svi oblici seksualnog zlostavljanja, kao i da će se roditelju koji

⁴⁶ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 102/12); Zakon o zaštiti od nasilja u porodici F BiH („Službene novine F BiH 28/13);

⁴⁷ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici F BiH, član 7.

⁴⁸ Zakon o zaštiti nasilja u porodici RS, član 6.

⁴⁹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici F BiH, član 8.

⁵⁰ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS, član 42.:

(6) „Novčanom kaznom od 1.000 KM do 3.000 KM kazniće se za prekršaj zaposleni u obrazovnoj, socijalnoj i zdravstvenoj ustanovi koji ne prijavi nasilje u porodici iz člana 6. ovog zakona.

(7) Novčanom kaznom od 300 KM do 900 KM kazniće se i član porodice koji ne prijavi nasilje u porodici iz člana 6. ovog zakona kada je žrtva dijete.“

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici F BiH, član 44. : „Novčanom kaznom u iznosu od 500,00 KM do 3.000,00 KM bit će kažnjena za prekršaj službena osoba koja ne postupi u skladu sa članom 8. stav 1. ovog zakona, ako je dijete žrtva radnji nasilja u porodici iz člana 7. stav 2. ovog zakona.“

⁵¹ Porodični zakon FBiH, član 127. Porodični zakon BD BiH, član 110

⁵² Član 97. Porodičnog zakona RS

seksualno iskorištava dijete oduzeti roditeljsko pravo.⁵³ Kao dužnost roditelja izričito navodi čuvanje i zaštitu djeteta od prostitucije i seksualne zloupotrebe.⁵⁴

Osim toga, Porodični zakoni i Zakoni o socijalnoj i dječjoj zaštiti regulišu pitanja preventive, asistencije i zaštite djece žrtava seksualnog iskorištavanja.

b. Da li je vaša zemlja donijela državnu strategiju i/ili akcioni plan za borbu protiv seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece? Ako jeste, navedite glavne oblasti djelovanja i tijelo/tijela odgovorna za njegovu ili njihovu implementaciju.

Vijeće ministara BiH je 13.07.2013. godine usvojilo **Akcioni plan za djecu 2011-2014 godina**. Akcioni plan za djecu definiše zaštitu djece od prodaje, dječije prostitucije i dječije pornografije, kako bi se spriječila trgovina djecom. Kao mjere, Akcioni plan navodi:

- Mjera 1. - Razvijati i centralizovati mehanizme za sistematično prikupljanje podataka u svim područjima koja se tiču provođenja Fakultativnog protokola, uključujući uspostavu baza podataka u okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine za praćenje provođenja Konvencije i Fakultativnog protokola.
- Mjera 2. - Napraviti koordinisan sistem za sveobuhvatno prikupljanje podataka, razvrstanih, između ostalog, po dobi, spolu, geografskom položaju i društveno- ekonomskom položaju - koji pokriva sve osobe mlađe od 18 godina.
- Mjera 3. - Izraditi državni plan djelovanja usmjeren na rješavanje pitanja koja su obuhvaćena Fakultativnim protokolom i osigurati odgovarajuće ljudske i finansijske resurse za njegovo provođenje.
- Mjera 4. - Izraditi informacione i obrazovne programe i dugoročne kampanje za podizanje svijesti o preventivnim mjerama protiv prodaje djece, dječije prostitucije i dječije pornografije i njihovim štetnim učincima.

Provođenje Akcionog plana je zajednička odgovornost vlasti Bosne i Hercegovine i odnosi se na cijeli prostor BiH. S tim u vezi, neophodno je da sve vlade u okviru svojih nadležnosti u provođenju ciljeva Akcionog plana, donesu svoje operativne akcione planove. Novoformirano Vijeće za djecu BiH je glavno tijelo za praćenje njegove implementacije. Prvi Izvještaj o implementaciji Akcionog plana za djecu BiH (2011-2014) urađen je za period juli 2011-maj 2013. godine, od strane multisektoralnog Tima za pripremu izvještaja o provođenju Akcionog plana za djecu BIH 2011-2014, formiranog od Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. Članove tima činili su predstavnici resornih državnih i entitetskih ministarstava, kao i predstavnici NVO sektora. ”. Izvještaj je usvojen od Vijeća ministara BiH na sjednici održanoj 03.09.2013. godine. Opšti zaključak je da se aktivnosti koje su vođene u cilju implementacije mjera iz oblasti zaštite ranjivih grupa djece osigurala zaštita djece stranaca u pogledu ostvarivanja njihovih prava.

---

⁵³ Član 106. Ibid

⁵⁴ Član 117. Ibid

Na sjednici Vijeća ministara BiH koja je održana 28. novembra 2012. godine donesena je Odluka o usvajanju državne **Strategije za borbu protiv nasilja nad djecom u BiH, za razdoblje od 2012. do 2015. godine**⁵⁵. Strateški cilj je uspostava multidisciplinarnog i održivog sistema za prijavljivanje i evidentiranje slučajeva nasilja nad djecom, adekvatnog i održivog sistema podrške, finansiranja i prikupljanja podataka, kako bi se unaprijedila prevencija, zaštita djece žrtava nasilja u Bosni i Hercegovini, te uspostavilo sigurno okruženje u kome će biti ostvareno pravo svakog djeteta da bude zaštićeno od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja i iskorištavanja.

Strateške mjere se odnose na četiri glavna izazova:

1. Prevenciju, ponovno naglašavajući probleme blagovremenog otkrivanja, prijavljivanja i sistema evidentiranja slučajeva nasilja nad djecom;
2. Održivost sistema podrške i finansiranja aktivnosti;
3. Sisteme zaštite djece i
4. Monitoring, evaluaciju i zagovaranje koji su hronološki predloženi radi lakšeg praćenja realizacije Strategije.

Strategijom je određeno da se generalni cilj realizira provođenjem kontinuiranih mjera:

- Izrada priručnika za multidisciplinarnu edukaciju svih ključnih aktera u borbi protiv nasilja nad djecom (kako prepoznati nasilje, na koji način i kome ga prijaviti u sektorima: zdravstva, policije, socijalne zaštite, obrazovanja);
- Izrada programa za senzibilizaciju i animaciju šire javnosti za prepoznavanje i prijavljivanje slučajeva nasilja nad djecom;
- Na osnovu urađene analize usaglašenosti zakona u BiH a s ciljem usklađivanja i unapređenja zakonskih rješenja, inicirati izradu prijedloga za izmjene i dopune zakona kako bi se unaprijedio sistem zaštite djece od nasilja;
- Uspostaviti na općinskom nivou koordinacione timove za borbu protiv nasilja nad djecom;
- Uspostaviti, unaprijediti i ojačati postojeće nadležne odjele/odsjeke za borbu protiv internet kriminala u okviru policijskih agencija u Bosni i Hercegovini;
- Uspostaviti, prema potrebi, općinska, međuopćinska, regionalna i kantonalna multidisciplinarna savjetovališta za djecu, mlade i roditelje u kojima bi se razvila mreža informativnih, edukativnih, savjetodavnih usluga i drugih programa namijenjenih porodicama, roditeljima i djeci.

Od strateških mjera karakterističnih za pojedine godine implementacije u vezi sa zaštitom djece od nasilja navodimo:

- ✓ Izrada protokola/smjernica za postupanje s djecom žrtvama nasilja u Bosni i Hercegovini u kontekstu definiranja sistema blagovremenog otkrivanja, prijavljivanja i evidentiranja,

---

⁵⁵ "Službeni glasnik BiH" broj 38/13

- ✓ Preduzimanje odgovarajućih mjera s ciljem povećanja kapaciteta centara za socijalnu zaštitu, nadležnih lokalnih zdravstvenih službi te poboljšanja kapaciteta obrazovnih institucija, sudova, tužilaštava i policijskih agencija,
- ✓ Revidiranje sistema prikupljanja podataka o nasilju nad djecom koji uključuje informatičku podršku i povezivanje svih nadležnih institucija i povezivanje s nevladinim sektorom,
- ✓ Završiti proces uključivanja socijalnih radnika u sisteme osnovnog i srednjeg obrazovanja,
- ✓ Provesti PRVO istraživanje o dužini vođenja istražnih i sudskih postupaka s ciljem sprečavanja sekundarne i tercijarne viktimizacije žrtava.

Za sve mjere određeni su nosioci aktivnosti, vrijeme implementacije, način finansiranja, pokazatelji uspjeha i izvještajna jedinica. Os strane NVO-a u 2012. godini uspostavljeno je nezavisno monitoring tijelo za praćenje implementacije navedene Strategije koje je kao takvo i formalno verifikovano od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. Nezavisni monitoring tim čine sedam NVO. Prvi aktivnosti monitoringa implementacije Strategije, od strane ovoga tijela, urađenu se u 2013. godini, za period 2011/2012 godina i do polovine tekuće godine očekuje se Prvi izvještaj o nezavisnom monitoringu realizacije Strategije za borbu protiv nasilja nad djecom u BiH (2012-2015)

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 43. sjednici održanoj 26.03.2013. godine, razmotrilo je i usvojilo Strategiju suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini 2013.-2015. i Akcioni plan implementacije Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini 2013 – 2015.

Ovaj strateški dokument fenomenu trgovine ljudima pristupa u širem i užem smislu. U prvom slučaju, efikasna borba protiv trgovine ljudima se posmatra kao integralni dio nastojanja da se dostignu standardi Evropske unije i njihova harmonizacija sa Acquis Communitarie, postavljeni u preporukama Evropskog partnerstva i Izvještaja o napretku, kao i u Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju. Uža perspektiva efikasnu borbu protiv trgovine ljudima posmatra kroz fokus zaštite žrtava kojima se, nakon identifikacije i spašavanja iz lanaca trgovine ljudima, na svaki način treba pružiti odgovarajuća zaštita i pomoć, kako bi se osigurala njihova reintegracija i spriječila ponovna viktimizacija. Na taj način, predmetni dokument sadrži niz preventivnih i represivnih mjera heterogene prirode, čija integralna implementacija treba doprinijeti smanjenju broja žrtava trgovine ljudima i zaštiti ljudskih prava uopšte.

Ovaj strateški dokument baziran je na analizi implementacije Državnog akcionog plana za suzbijanje trgovine ljudima u BiH 2008-2012 odnosno analize uspjeha i preporuka za unapređenje stanja svake strateške mjere iz ovoga plana.

Strategija je definisala i osnovne principe kojima će se voditi institucije vlasti i organizacije građanskog društva u provođenju aktivnosti suprotstavljanja trgovini ljudima, a to su: poštivanje ljudskih prava, nediskriminacija, učešće i odgovornost vlasti, interdisciplinarni i multisektorski

pristup, zaštita prava djeteta, međunarodna i regionalna saradnja, uključivanje šire društvene zajednice, održivost i rodno senzibilni pristup.

Strategija je postavila pet strateških ciljeva: 1. Podrška; 2. Prevencija; 3. Procesuiranje; 4. Proaktivna zaštita i 5. Partnerstvo. Unutar svakog strateškog cilja razrađene su strateške mjere koje su konkretizovane, odnosno pragmatično razrađene Akcionim planom.

Identifikacija žrtava trgovine ljudima, posebno djece, je izuzetno složen i zahtjevan zadatak, zbog čega Strategija predviđa niz mjera, a Akcioni plan niz aktivnosti koje su usmjerene na osnaživanje i jačanje stručnih kapaciteta svih aktera, koji u skladu sa svojim nadležnostima i odgovornostima mogu doći u kontakt sa potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, uključujući sudije, tužioce, graničnu policiju, temeljnu policiju, kriminalističke istražioce, SIPA-u, stručne saradnike u tužilaštvima, Službu za poslove sa strancima, službenike Ministarstva vanjskih poslova, Agencije za državnu službu, inspekcije rada, ugostiteljsko-turističke inspekcije, tržišne inspekcije, policijske akademije, socijalne radnike, pedagoge u školama, zdravstvene radnike, psihologe, zaposlenike dnevnih centara, novinare, NVO.

U okviru proaktivne zaštite žrtava trgovine ljudima, Strategija ukazuje na značaj multidisciplinarnog pristupa i partnerstva vladinog i nevladinog sektora koji treba osigurati održive programe i procedure za zaštitu žrtava svih oblika trgovine ljudima.

Za praćenje sprovođenja strategije zadužena je Radna grupe za praćenje implementacije Strategije za borbu protiv trgovine ljudima i akcionog plana. Radnom grupom predsjeda rukovodilac Kancelarije/nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i u njen sastav ulaze predstavnici resornih ministarstava i agencija kao i predstavnik civilnog društva.

Akcioni plan za poboljšanje sistema zaštite od dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece putem informacionih i komunikacijskih tehnologija u Bosni i Hercegovini 2010. - 2012. godine, između ostalog, definiše plan akcije za suzbijanje dječije pornografije u Bosni i Hercegovini i to:

1. Prevencija - s ciljem uspostavljanja neophodnih mehanizama i razvijanja svijesti u vezi sa sigurnim korištenjem interneta i potrebe za zaštitom djece i maloljetnika od rizika koji su povezani sa korištenjem interneta koji uključuju, ali nisu isključivo ograničeni na pedofiliju i dječiju pornografiju. Aktivnosti koje treba sprovesti da bi se ostvario postavljeni cilj su:
  - a. Uspostava linije za pomoć,
  - b. Izrada internet portala kao jedinstvenog mjesta za podizanje svijesti o sigurnoj upotrebi interneta,
  - c. Promotivni spotovi,
  - d. Uključivanje u kampanju „Safer Internet Day” i obilježavanje Dana bezbjednog interneta,
  - e. Podizanje svijesti o postojanju i prisutnosti problema.

2. Usklađivanje, izmjene i dopune zakonodavnog okvira u Bosni i Hercegovini, sljedećim aktivnostima:
  - a. Pristupiti novim međunarodnim dokumentima,
  - b. Usklađivanje krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini,
  - c. Usklađivanje zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini,
  - d. Iniciranje pripreme i potpisivanje protokola o saradnji institucija uključenih u suzbijanje dječije pornografije.

3. Jačanje institucionalnih kapaciteta policije, sljedećim aktivnostima:
  - a. Oformiti posebna odjeljenja za *sudeg* kriminal,
  - b. Poboljšati saradnju između policijskih agencija,
  - c. Napraviti jedinstvenu bazu za *black* liste u okviru SIPA-e,
  - d. Poboljšati saradnju policije i nevladinih udruženja,
  - e. Obezbjediti kapacitete za saradnju policajaca koji rade na suzbijanju dječije pornografije i pedofilije,
    - f. Obezbjediti potrebne tehničke pretpostavke za istraživanje krivičnih djela dječije pornografije.

4. Saradnja sa internet servis provajderima u sljedećim aktivnostima:
  - a. Nabavka opreme,
  - b. Dalji razvoj i unapređenje postojećih kapaciteta sa internet servis provajderima i saradnje s njima,
  - c. Priprema i usvajanje pravila o zaštiti djece od dječije pornografije,
  - d. Razviti i sistem prijavljivanja i razmjene informacija,
  - e. Razviti sistem prijavljivanja od strane građana, a posebno djece i unaprijediti razmjenu informacija institucija,
  - f. Razviti međunarodnu i regionalnu saradnju,
  - g. Razraditi sistem informisanja javnosti.

5. Obezbjediti podršku žrtvama - rehabilitacija i reintegracija, u cilju da se obezbjedi da žrtve dobiju hitnu i sveobuhvatnu pomoć, bez obzira da li su podnijeli prijavu, ukučujući medicinsku pomoć, medicinske preglede i tretmane, zajedno sa posttraumatskom i socijalnom podrškom, uz pružanje pravne pomoći, i to bi trebalo biti povjerljivo, besplatno i dostupno 24

sata na dan. Aktivnosti za postizanje postavljenog cilju su:

- a. Programi rehabilitacije i reintegracije žrtve,
- b. Uspostavljanje jedinstvenih standarda,.
- c. Uspostavljanje minimalnih standarda,
- d. Fondovi za odštetu žrtvama,
- e. Ojačati obavezu zajedničkog djelovanja između sektora obrazovanja, zdravstvenih i socijalnih službi.

Napominje se, da je urađen novi Akcioni plan za period 2014-2015.

Pitanje broj 4: Participacija (učesće) djece

a) Molimo vas da navedete koji su koraci preduzeti kako bi se podsticala participacija djece, prema kapacitetima učesća, u razvoju i implementaciji državnih politika, programa ili nekih drugih inicijativa koje se odnose na borbu protiv seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece (član 9, stav 1);

Princip participacije i mogućnost da se mišljenje djeteta čuje, zastupljen je u zakonima koji regulišu oblast porodičnih odnosa, socijalne i dječje zaštite, odnosno krivično-pravne zaštite. Na nivou ustavnih načela, ovo pravo je priznato svim licima pod jurisdikcijom Bosne i Hercegovine bez razlike po osnovu starosne dobi. Porodičnim zakonima pored ostalog, predviđeno da je organ starateljstva dužan da, prije određivanja porodičnog smještaja, omogući djetetu da slobodno izrazi svoje mišljenje u vezi sa porodičnim smještajem i da to mišljenje cijeni u skladu s uzrastom i zrelošću djeteta; dijete ima pravo da blagovremeno dobije sva obavještenja koja su mu potrebna za formiranje mišljenja; dijete koje je navršilo 10 godina života može slobodno i neposredno izraziti svoje mišljenje u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima, odnosno može se samo, odnosno preko nekog drugog lica ili ustanove, obratiti sudu ili organu uprave i zatražiti pomoć u ostvarivanju ovog svog prava.

Propisima iz oblasti obrazovanja osnivaju se vijeća učenika u svim školama kao jednog od oblika putem koga djeca mogu uticati na planove, mjere, iznasti svoja mišljenja i stavove i dobiti povratnu informaciju o tome.

Projekat "Zaštita djece izložene riziku i djece u kontaktu sa pravosudnim sistemom u Bosni i Hercegovini", u okviru kojeg je implementirana i javna kampanja "Pravda za svako dijete", finansijski je podržan od strane Švedska agencija za razvoj (SIDA), Švicarska kooperacija za razvoj (SDC) i UNICEF a realizovan uz punu saradnju nadležnih ministarstava i policijskih stanica u 10 općina u BiH. Sveobuhvatni cilj projekta je da se primjenom međunarodnih normi i standarda doprinese unapređenju položaja i poštovanju prava djece u sukobu sa zakonom, djece

žrtava i svjedoka krivičnih djela kada dođu u dodir sa pravosudnim ili drugim organima gdje je potrebno donošenje sudske, upravne ili vansudske odluke. Prvi pojedinačni cilj je da se unaprijedi postupanje sa djecom u sukobu sa zakonom i omogući da postupak za saslušanje djece u ulozi oštećenog i svjedoka bude prilagođen djeci. Drugi pojedinačni cilj jeste da se unaprijedi primjena programa prevencije, alternativnih postupaka i mjera zasnovanih na pravima djeteta i restorativnom pravosuđu, kao i programa rehabilitacije i reintegracije.

Mreža NVO „Snažniji glas za djecu“ smatra da ,iako djeca po CRC (član 12) i po ovoj Konvenciji imaju pravo na participaciju, Država ne konsultuje djecu kod donošenja i implementacije državnih politika, programa ili nekih drugih inicijativa koje se odnose na zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe. Međutim, važno je ukazati da posljednjih godina, u postupku izrade i donošenja različitih strateških dokumenata učestvuju i predstavnici civilnog sektora, što je bitan pomak u radu i ponašanju državnih organa, te na ovaj način preko njih je u većoj mjeri olakšano i da se dječje mišljenje čuje i prilikom izrade strateških državnih dokumenata.

Nevladine organizacije, Ombudsmen za djecu RS i Ombudsmen za ljudska prava BiH podstiču participaciju djece i u ovoj oblasti, ali je i dalje teško da stavovi djece budu uzeti u obzir kod donošenja državnih ili entitetskih politika. Mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu je tijelo koje formira Ombudsman za djecu Republike Srpske i ima savjetodavnu i saradničku ulogu. Mreža mladih savjetnika okuplja djecu/mlade iz cijele Republike Srpske s ciljem ostvarivanja participacije djece/mladih u svim pitanjima koja ih se tiču, njihovog slobodnog izražavanja mišljenja, omogućavanja pristupa informacijama i upoznavanja mladih sa UN Konvencijom o pravima djeteta. Radeći na ostvarivanju ovih ciljeva, djeca će se baviti pitanjima vezanim za sva prava koja im garantuje Konvencija i time doprinijeti kvalitetnijem i potpunijem sagledavanju stanja prava djeteta u Republici Srpskoj. Mladi savjetnici prvenstveno putem e-foruma, na sastancima lokalnim, regionalnim, tematskim, okruglim stolovima razmjenjuju iskustva i mišljenja (o raznim temama i pitanjima iz svih oblasti života djece/mladih) međusobno i s predstavnicima ombudsmana za djecu. Mladi savjetnici iznose ideje, pitanja, stavove, probleme, opisuju pozitivne situacije i izvode zaključke i prijedloge. Zajedno sa ombudsmanom rade na tome da se njihove ideje i stavovi uvažavaju kod nadležnih koi ih mogu uvažiti i realizovati. Saradnja sa mladim savjetnicima se ogleda u njihovom učestvovanju u pripremi i izboru tema za koje djeca/mladi smatraju da su aktuelne i da ih treba obrađivati. Mladi savjetnici aktivno učestvuju u istraživanjima koja provodi institucija Ombudsmana za djecu, u osmišljavanju promotivnih i edukativnih materijala za djecu, u vršnjačkoj edukaciji o pravima djeteta, u saradnji sa omladinskim udruženjima i NVO koje okupljaju djecu/mlade, informišu mlade o aktivnostima ombudsmana i pravima djeteta putem Mreže savjeta učenika RS. Kroz članstvo u Mreži mladih savjetnika djeca/mladi stiču mogućnost uključivanja u Evropsku mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu i uzimanje učešća u aktivnosti izvan Republike Srpske.

Odjel za prava djeteta Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH je u 2012. i 2013. godini u sklopu projekta „Jačanje kapaciteta Odjela za praćenje prava djece Institucije ombudsmana za

ljudska prava BiH“, koju je podržao Save the Children, proveo niz aktivnosti na promicanju prava djece. Jedna od tih aktivnosti je projekt „Ombudsman u vašoj školi“. Rezultati tih aktivnosti su upoznavanje djece s pravima zajamčenim Konvencijom o pravima djeteta, čime se postiže senzibiliziranost djece za djelovanje u skladu s Konvencijom o pravima djeteta, potaknutost i motiviranost za uzimanje aktivne uloge u borbi za ostvarivanje svojih prava, a svakako i dodatna izobrazba o ulozi ombudsmana i mehanizmima djelovanja ove institucije u slučajevima povrede ili zaštite prava djece, a s ciljem da djeca prepoznaju Instituciju ombudsmana kao partnera u ostvarivanju svojih prava.

b) Posebno vas molimo da navedete da li se i na koji način uzimaju u obzir stavovi, potrebe i gledišta djece koje su žrtve prilikom određivanja pravnih ili ostalih mjera za pomoć žrtvama (član 14, stav 1):

Prema zakonima o socijalnoj zaštiti mišljenje djeteta se uzima u obzir u postupku ostvarivanju prava iz socijalne zaštite. U postupku u kome se odlučuje o pravima djeteta u socijalnoj zaštiti nadležni organ je dužan da omogući djetetu da izrazi svoje mišljenje u skladu sa uzrastom i njegovim sposobnostima.

Entitetskim zakonima o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku utvrđuju se posebna pravila postupanja prema djeci koja su žrtve ili svjedoci po kojima su dužni da postupaju sudovi, tužilaštva, uključujući ovlašćena službena lica, organi starateljstva, porodice, škole, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i drugi učesnici uključeni u krivičnu proceduru na način kojim se bez diskriminacije unapređuje osjećaj dostojanstva i lične vrijednosti djeteta, uzima u obzir uzrast djeteta, najbolji interesi djeteta, njegovo pravo na život, opstanak i razvoj, omogućava da dijete u skladu sa uzrastom i zrelošću izrazi svoje mišljenje po svim pitanjima koja se na njega odnose, pri čemu sva zalaganja treba da vode rehabilitaciji i socijalnoj reintegraciji djeteta i njegovom preuzimanju konstruktivne uloge u društvu.

Ombudsmeni za djecu RS su u periodu od decembra 2011. godine do kraja maja 2012. godine na nivou Republike Srpske sproveli istraživanje o fenomenu seksualne eksploatacije djece. Polazna osnova za sve aktivnosti koje su preduzete u ovom istraživanju je Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, a obuhvaćeni svi oblici seksualne eksploatacije djece koji su definisani članovima 18. do 23. navedene Konvencije. Istraživanje je sprovedeno s ciljem utvrđivanja stepena razumijevanja pojma seksualna eksploatacija djece i razumijevanje trendova u ovoj oblasti, utvrđivanja stanja u oblasti prevencije seksualne eksploatacije djece u posljednje četiri godine i formulisanje preporuka za unapređenje sistema prevencije i utvrđivanja stanja u oblasti zaštite djece - žrtava seksualne eksploatacije u posljednje četiri godine i formulisanje preporuka za unapređenje sistema pomoći i podrške.

U cilju dobijanja sveobuhvatnih rezultata i građenja jasne slike o pravom stanju stvari u ovoj oblasti, Ombudsmen za djecu je informacije potraživao i od same djece i na taj način obezbijedio njihovo učešće. Metodologija je predviđjela obavljanje razgovora, kako sa djecom žrtvama, tako i sa drugom djecom u cilju dobijanja informacija o stepenu njihove informisanosti, kao i stepenu njihove svijesti o samom problemu. **Istraživanje je obuhvatilo prikupljanje podataka putem unaprijed pripremljenih i usklađenih upitnika iz oblasti socijalne zaštite, krivično-pravne zaštite i nevladinog sektora;** fokus grupnih intervju sa profesionalcima, dubinskih pojedinačnih intervju sa djecom, studija slučaja i grupne diskusije na okruglom stolu.

Dubinski intervjui sa djecom urađeni su sa troje djece. Dvoje djece su bili žrtve seksualne eksploatacije. U oba slučaja su postupci pravosnažno okončani pred sudom. Treće dijete, s kojim je obavljen dubinski intervju je dijete iz rizične grupe - koje bi moglo biti potencijalna žrtva seksualne eksploatacije zbog uticaja određenih socijalnih faktora. Na bazi podataka prikupljenih intervjuima, kao i podatka iz spisa tri centra za socijalni rad i nadležnih sudova, stručni tim je uradio studije slučaja i dostavio pismeni izvještaj. Intervjue su obavila stručna i senzibilisana lica koja dobro poznaju ovu problematiku i koja su već angažovana u direktnom radu sa djecom žrtvama. Angažovani profesionalci su razgovore sa djecom obavili prema unaprijed pripremljenom upitniku i po utvrđenim smjernicama, vodeći računa, prije svega, o najboljem interesu djeteta u svakom pojedinačnom slučaju. Intervjui su urađeni uz prethodno dobijenu saglasnost djeteta i njegovog/njenog staratelja. Cilj ovih razgovora je bio sagledavanje problema iz ugla djeteta – žrtve, kao i utvrđivanja vrste asistencije, pomoći i zaštite koju su nadležni organi pružali u konkretnim slučajevima.

Stavovi djece su uzeti u obzir prilikom davanja preporuka i mišljenja, koje je Ombudsmen uputio nadležnim organima u cilju unapređenja rada državnih organa, institucija i službi koje se bave pitanjima prevencije, zaštite i pomoći djeci žrtvama seksualne zloupotrebe

Pitanje broj 5: Specijalizovana tijela ili mehanizmi

a. Molimo vas da navedete nezavisnu instituciju (e) (državnu ili lokalnu) koja je zadužena za promovisanje i zaštitu prava djeteta. Molimo vas da navedete svoje/njihove odgovornosti i da navedete sredstva koja su im osigurana (član 10, stav 2, pod (b));

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je u cilju izvršenja obaveza koje ima Bosna i Hercegovina u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta i njena dva fakultativna protokola, 04.12.2012. godine donijelo Odluku o formiranju Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine kao stručnog, savjetodavnog i koordinirajućeg tijela Vijeća ministara BiH. Ovom odlukom stavljena je van snage Odluka o formiranju Vijeća za djecu BiH iz 2007. godine koja se nije implementirala zbog nepostojanja političke volje za njegovo djelovanje pa samim tim Vijeće je de facto prestalo postojati. Vijeće za djecu sada djeluje pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH i sastoji se od 13 članova koji se imenuju iz reda državnih službenika (8 članova), nevladinih organizacija (2 člana) i tri člana iz reda akademske zajednice. Vijeće za djecu ima značajnu ulogu u promociji i zaštiti prava djeteta i u okviru svoje nadležnosti odgovorno je za iniciranje i aktivno učestvovanje u izradi i monitoringu strateških, planskih i akcionih dokumenata iz oblasti prava djeteta, praćenje primjene Akcionog plana za djecu i saradnju sa Odjelom za praćenje prava djeteta u okviru Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH i drugih radnih tijela Parlamenta BiH.

Članovi Vijeća za djecu iz reda nevladinih organizacija su predstavnici mreže nevladinih organizacija „Snažniji glas za djecu“ a jedan od predstavnika NVO je potpredsjednik Vijeća. Nakon donošenja odluke o formiranju Vijeća za djecu, Vijeće ministara BiH donijelo je odluku o imenovanju članova Vijeća za djecu, a 06.12.2013. godine održana je prva konstitutivna sjednica Vijeća za djecu. Iako je Odlukom o formiranju Vijeća za djecu utvrđeno da će se rad Vijeća finansirati iz budžeta Institucija BiH u budžetu Bosne i Hercegovine u 2013. ni u 2014. godini nisu planirana i obezbjeđena sredstva za rad Vijeća za djecu. Rad Vijeća bit će podržan od strane UNICEF-a u iznosu oko 100.000,00 KM.

Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH uspostavljena je 1996. godine sukladno aneksima IV. i VI. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini kao neovisna institucija za zaštitu ljudskih prava i promicanje dobre uprave i vladavine prava. U sadašnjim uvjetima, ombudsman BiH funkcioniše na temelju Ustava BiH i Zakona o ombudsmanu za ljudska prava BiH⁵⁶, kojim su zajamčeni neovisnost i okvir infrastrukture za zaštitu i promicanje ljudskih prava i temeljnih građanskih sloboda. U okviru ove državne institucije postoji Odjel za praćenje prava djece. Ovaj odjel trenutno funkcioniše na nivou projekta koji je finansiran sredstvima međunarodnih organizacija. Odjel za praćenje prava djece vrši: prijem i registrovanje žalbi zbog kršenja prava i sloboda djece i postupa po tim žalbama, prijem građana koji mu se obrate radi pružanja pomoći u zaštiti prava i sloboda djece, praćenje stanja prava i sloboda djece, pripremanje izvještaja o stanju prava djece, blagovremeno izvještavanje Ombudsmana o uočenim problemima u ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava i sloboda djece, praćenje funkcionisanja zakonodavne, izvršne i sudske vlasti od značaja za ostvarivanje prava djece, saradnju sa ostalim odjelima, posebno u slučajevima kada su kršenja prava djece vezana za kršenje prava građana.

Odjel za praćenje prava djece posebnu pažnju posvećuje zaštiti prava i sloboda djece, posebno ugroženih kategorija izbjeglica, raseljenih lica i socijalno ugroženih kategorija; afirmaciji prava i sloboda djece; analizi ključnih uzroka nefunkcionisanja struktura vlasti kod donošenja odluka koje se tiču djece; uklanjanju prepreka za dosljednu primjenu međunarodnih konvencija ratifikovanih od strane BiH, posebno Konvencije o pravima djeteta.

U Republici Srpskoj, odlukom entitetske Skupštine, formirana je nezavisna institucija **Ombudsmen za djecu RS**. Nadležnosti Ombudsmana za djecu utvrđene su zakonom⁵⁷. U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Ombudsman za djecu postupa u okviru Ustava, zakona i drugih propisa i općih akata, kao i međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, rukovodeći se načelom pravičnosti i morala.

Ombudsman za djecu:

- 1) prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta;
- 2) prati izvršavanje obaveza Republike Srpske koje proizilaze iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumentata koji se odnose na zaštitu

⁵⁶ Zakon o ombudsmanu za ljudska prava BiH (“Službeni glasnik BiH”, br. 32/00,19/02,35/04,32/06 i 38/06.)

⁵⁷ Zakon o Ombudsmenu za djecu Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 103/08).

prava i interesa djeteta;

- 3) prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta;
- 4) prati povrede prava i interesa djeteta;
- 5) zalaže se za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta;
- 6) predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava, kao i za sprječavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta;
- 7) obavještava javnost o stanju prava djeteta;
- 8) obavlja druge poslove utvrđene Zakonom o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske.

Ombudsman za djecu je ovlašten da Vladi, odnosno, Narodnoj skupštini podnese inicijativu za izmjenu ili dopunu zakona i drugih propisa i opštih akata.⁵⁸ Takođe, Ombudsman za djecu je ovlašten i da organima državne uprave, organima, odnosno, službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interese, da upozori na nepravilnosti, te da zahtjeva izvještaje o preduzetim mjerama.⁵⁹

Budžet Ombudsmana za djecu u 2013. godini je 695.000 KM.

Odlukom Vlade Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske", broj 66/06) formiran je **Savjet za djecu** Republike Srpske, kao stalno, savjetodavno, koordinirajuće, vladino tijelo zaduženo za pitanja iz oblasti prava djeteta u skladu sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugim međunarodnim instrumentima i sa Ustavom BiH i Republike Srpske.

Vlada Republike Srpske je u Savjet za djecu imenovala jedanaest članova iz različitih oblasti društvenog djelovanja vezanih za prava djeteta.

Savjet funkcioniše u skladu sa zakonom, Pravilnikom o radu Savjeta, te Pravilnikom o organizaciji i funkcionisanju Savjeta za djecu.

Budžet Savjeta za djecu RS u 2013. godini je 25.000,00 KM.

---

⁵⁸ Zakon o Ombudsmenu za djecu Republike Srpske, član 7. stav 1.

⁵⁹ Zakon o Ombudsmenu za djecu Republike Srpske, član 9. stav 1.

b. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi uspostavili ili odredili mehanizmi za prikupljanje podataka ili kontakt osobe (focal point), kako na državnom tako i na lokalnom nivou te u saradnji s organizacijama civilnog društva, a u cilju praćenja i vrednovanja fenomena seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece, s dužnim poštovanjem prema zahtjevima za zaštitu ličnih podataka? (Član 10, stav 2, pod (b));

Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece u Republici Srpskoj, koji je potpisan 20.11.2012.g., a koji uključuje i svaki oblik seksualnog nasilja nad djecom, između ostalog je definisano i prikupljanje podataka, vođenje evidencije i izrada godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom.

Prvi izvještaj Republika Srpska bi trebala imati 2014.godine.

U okviru Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske vode se statistički podaci za sva djela, pa tako i za prethodno pomenuta djela, tako da je moguće pratiti fenomen seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece.

c. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi organizovalo prikupljanje i arhiviranje podataka koji se odnose na identitet i genetski profil (DNK) osoba osuđenih za krivična djela koja su određena u skladu sa ovom Konvencijom? Navedite državno tijelo koje je zaduženo za prikupljanje i arhiviranje takvih podataka? (Član 37, stav 1).

Uspostavljanje i sadržaj baze podataka, rezultata analiza dezoksiribonukleinske kiseline izvršenih (u daljem tekstu: DNK) za potrebe krivičnih i drugih sudskih postupaka, uslovi i način uzimanja uzoraka biološkog porijekla, koji se koriste za analizu DNK, način i rokovi čuvanja uzoraka, te rokovi čuvanja i uklanjanja DNK profila iz baze podataka propisani su Zakonom o bazi podataka rezultata analiza DNK⁶⁰. Pravilnikom o načinu prikupljanja, pakovanja i transportovanja DNK uzoraka⁶¹ propisan je način prikupljanja, pakovanja i transportovanja uzoraka biološkog materijala uzetih za potrebe analize DNK. Zavod za sudsku medicinu Republike Srpske vrši DNK analize, sprovodi upoređivanje rezultata izvršenih DNK analiza i vrši statistička izračunavanja. Podaci o izvršenim DNK analizama čuvaju se u evidenciji Zavoda. Uspostavljanje i održavanje baze podataka DNK profila osumnjičenih i osuđenih lica, nestalih i neidentifikovanih lica i DNK profila dobijenih iz spornih bioloških tragova pronađenih u vezi sa krivičnim djelom vrši Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske.

⁶⁰ Zakon o bazi podataka rezultata analiza DNK („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 121/12)

⁶¹ Pravilnik o načinu prikupljanja, pakovanja i transportovanja DNK uzoraka („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 61/13)

Pitanje broj 6: Državna ili lokalna koordinacija, saradnja i partnerstvo

a. Opišite na koji način je osigurana koordinacija između različitih agencija na državnom ili lokalnom nivou zaduženih za zaštitu od i borbu protiv seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece. Konkretno, molimo Vas da dostavite informacije o postojećim ili planiranim koordinacijama između ob razovnog sektora, sektora zdravstva, socijalne službe, policije i pravosudnih organa (član 10, stav 1.);

Ministarstva sigurnosti BiH, odnosno Sektora za međunarodnu saradnju i evropske integracije I njihov Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima koordinira aktivnosti svih aktera koji imaju veze sa trgovinom ljudima, prikuplja podatke o djeci žrtvama trgovine (bosanskohercegovačkim državljanima i stranim državljanima) od tužilaštava, službi za provođenje zakona, centara za socijalni rad i nevladinih organizacija. Podaci su razvrstani prema tri indikatora: trgovina ljudima sa ciljem seksualnog iskorištavanja, prodaja djece radi sklapanja braka i prosjačenje. Glavni zadatak im je, pored prikupljanja podataka, izvještavanje o stanju na terenu i provođenje Strategije suprostavljanja trgovini ljudima i akcionog plana koji prati implementaciju Strategije. *Broj djece žrtava trgovine ljudima*⁶²

Godina	Seksualnoiskorištavanje		Prodaja radi sklapanja braka		Prosjačenje		Ukupno
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	
2010.	5				13	2	20
2011.	4	1	5		3	6	19
2012.	7	-	3		6	3	19
Ukupno	16	2	8	-	22	10	58

Djeca stranci koja su žrtve trgovine ljudima u nadležnosti su Službe za poslove sa strancima i Sektora za imigraciju. Služba ih smješta u sigurnu kuću. Sektor za imigraciju se stara o finansiranju sigurnih kuća, pa na taj način i o svim potrebama djeteta, vodi evidenciju o djeci strancima koja su žrtve trgovine ljudima.

Broj djece stranaca, žrtava trgovine ljudima bez pratnje

Godina	Djeca stranci smještena u skloništa		
	Ž	M	Ukupno
2010.	4	-	4
2011.	2	-	2
2012.	-	-	-
ukupno	6	-	6

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u okviru svog budžeta izdvaja sredstva za pomoć nevladinom sektoru koji pruža direktnu pomoć žrtvama trgovine ljudima državljanima BiH.

⁶² Podaci iz Izvještaja o položaju djece pokretu u BiH, koje je radila NVO „Zdravo da ste“ u 2013. Godini.

Izvjestan pomak načinjen na državnom nivou je i donošenje Smjernica za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH⁶³ koje se zasnivaju na sadržaju i obavezama propisanim u Strategiji za borbu protiv nasilja nad djecom u BiH i čine njen sastavni dio. Smjericama su definisane odgovornosti nadležnih institucija u oblasti zaštite djece od nasilja i hodogram postupanja i koordinaciju između obrazovnog sektora, sektora zdravstva, socijalne službe, policije i pravosudnih organa u slučajevima nasilja nad djecom.

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece u RS, između ostalog definiše obaveze nadležnih u vaspitno-obrazovnim ustanovama, zdravstvenim ustanovama, ustanovama socijalne zaštite i policije za postupanje u slučaju kada je došlo do nasilja, te definiše oblike, način i sadržaj saradnje između nadležnih institucija. Između ostalog, cilj Protokola je koordinisani postupak i stalna saradnja nadležnih službi, kako bi se obezbjedila adekvatna reakcija u zaštiti djece i njihovih interesa. Rezultati primjene će se vidjeti 2014. sa Prvim izvještajem o nasilju nad djecom.

b. Da li se podstiče saradnja između nadležnih državnih tijela, organizacija civilnog društva i privatnog sektora u cilju efikasnijeg sprječavanja i borbe protiv seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece (član 10, stav 3)? Ako je tako, navedite na koji način;

Ministarstvo sigurnosti BiH ima potpisan protokol o saradnji sa nevladinim organizacijama MFS Emmaus i „Medica“ Zenica, koje preuzimaju brigu o djeci bez pratnje, ili u slučajevima kada su i majka i dijete žrtve trgovine ljudima.

Federalno Ministarstvo Rada i socijalne politike, je za 2012. godinu predvidjelo sufinsiranje Sigurnih kuća u iznosu od 162.000,00 KM.

Ova sredstva namijenjena su za šest sigurnih kuća koje vode nevladine organizacije: Riječ je o sigurnim kućama koje vode FLD Sarajevo, *Žene s Une* (Bihać), Prihvatište za žene i djecu u nevolji *Mirjam Karitas* (Mostar), *Medica* (Zenica), Udruženje građana *Viva žene* (Tuzla), Udruženje *Žena BiH* (Mostar).

U okviru projekta „Ti to možeš“, u oktobru 2002. godine pokrenut je rad Skloništa za djevojke žrtve nasilja. Sklonište ima kapacitet za 8 do 10 djevojaka koje su žrtve emocionalnog, fizičkog ili seksualnog nasilja (trafficking, incest, prostitucija, silovanje). Primarni cilj je obezbjeđivanje direktne zaštite djevojaka žrtava nasilja. Namijenjeno je bosanskohercegovačkim državljanjkama starosne dobi između 12 i 18 godina.

---

⁶³ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH- „Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH“ – februar 2013. godina

Odlukom Vijeća ministara („Službeni glasnik BiH“ br. 3/04) formirana je Udarne grupa za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije, kao oblika organiziranog kriminala. Udarne grupa djeluje na području cijele Bosne i Hercegovine i u njen sastav ulaze predstavnici tužiteljstva, organa unutarnjih poslova, poreskih organa, policijske policije, državne granične službe, dakle svi koji mogu dati doprinos u borbi protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije. Udarne grupa blisko surađuje sa Državnim koordinatorom za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije, te sa Europskom policijom, Ministarstvom pravde pri Veleposlanstvu SAD u Sarajevu, ICITAP-om, međunarodnom organizacijom za imigracije IOM i različitim nevladinim organizacijama, koje se bave zaštitom žrtava trgovine ljudima. Udarne grupa je nadležna da, pod neposrednim rukovođenjem Glavnog tužitelja Tužiteljstva BiH, osigurava suradnju nadležnih tijela i organizacija, provodi istraživanje i obrazuje operativne istražne timove koji rade na prikupljanju i razmjeni relevantnih podataka i informacija vezano za slučajeve trgovine ljudima i vezane ilegalne imigracije, a sve u cilju njihovog suzbijanja. Ministarstvo sigurnosti, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u saradnji sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice je u toku 2008. godine provodio je aktivnosti koje se odnose na „razvoj monitoring mehanizma za praćenje primjene minimalnih standarda za zaštitu žrtava trgovine ljudima i brigu o njima od strane raznih agencija“.

Uspostavom ovih monitoring timova se kontinuirano procjenjuje kvaliteta djelovanja profesionalaca i nadležnih institucija, a naročito je neophodno procjenjivati kvalitet usluga koje se pružaju žrtvama trgovine ljudima i njihovo uspoređivanje sa osnovnim standardima zaštite. U prvoj fazi ovih aktivnosti sve institucije i organizacije koje su uključene u borbu protiv trgovine ljudima su po osnovu regionalne organizacije Državne agencije za istrage i zaštitu imenovale svoje predstavnike u širi sastav regionalnih monitoring grupa, a u drugoj fazi su formirani uži sastavi monitoring timova koji su zaduženi za razvoj daljnje saradnje, monitoringa i koordinacije na regionalnom nivou. Monitoring timovi su formirani po principu djelovanja Državne agencije za istrage i zaštitu i to u regijama Sarajevo, Mostar, Banja Luka i Tuzla.

U nastojanju da se poduzmu sve mjere za zaustavljanje trgovine ljudima u BiH, Ministarstvo sigurnosti BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u saradnji sa vladinim i nevladinim organizacijama, intenzivno i posvećeno radi na provedbi preventivnih aktivnosti koje pomažu da se najranjivije grupe našeg društva zaštite od ropstva modernog doba. Povodom 18. oktobra, koji se već pet godina obilježava kao Europski dan borbe protiv trgovine ljudima, u Mostaru, Banjoj Luci, Tuzli i Sarajevu provode se ulične akcije s ciljem educiranja i podizanja svijesti javnosti o ovom problemu.

Klub parlamentarki Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH je svoju konstituirajuću sjednicu, u maju mjesecu 2013. godine, posvetio „ratificiranoj Konvenciji Vijeća Evrope o zabrani seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece, te obaveza koje proističu iz nje. Tematska sjednica je organizovana u partnerstvu sa organizacijom „Zemlja djece“ i „Zdravo da ste“ koje impelmentiraju projekat „Lanzarote konvencija“. Aktivno učešće su uzeli i predstavnici Institucije ombudsmena za ljudska prava, Federalnog tužilaštva i Kantonalnog suda u Sarajevu. Nakon prezentacije obaveza i odgovornosti iz Konvencije, rezultata istraživanja navedenih NVO o fenomenu seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece u BiH, definisane su preporuke u pravcu izmjena i dopuna Krivičnog zakona FBiH i njegovog usklađivanja sa Konvencijom. Klub parlamentarki je krajem 2013. godine podnio u parlamentarnu proceduru inicijativu za izmjenu i

dopunu Krivičnog zakona FBiH u dijelu koji se odnosi na krivična djela protiv spolne slobode i morala, kao i krivična djela protiv braka, porodice i mladeži.

U Republici Srpskoj Udruženje Nova generacija 01.06.2013. godine otvorila je Sigurnu kuću za djecu pod nazivom "Dječija kuća - sigurno mjesto" i namjenjena je za djecu žrtve nasilja i eksploatacije, a u Federaciji BiH Fondacija lokalne demokratije, u okviru projekta, otvorila je kuću za djevojke. „Dječija kuća – sigurno mjesto“ je prva sigurna kuća namjenjena isključivo za djecu. U sigurnoj kući rade obučeni psiholozi, socijalni radnici i vaspitači, a kapacitet je 14 ležajeva. Smještajem djece žrtava nasilja i eksploatacije u sigurnu kuću, sprovodi se zaštitna mjera kako bi se žrtva fizički i psihički zaštitila od počinioca nasilja i/ili eksploatatora odnosno da bi se djetetu pružila zaštita života, tjelesnog integriteta i duševnog zdravlja te spriječilo daljnje zlostavljanje i zloupotreba.

U toku pružanja ove usluge uspostavljena je saradnja sa Centrom za socijalni rad Banjaluka. Budući da će djeca koja se smještaju biti i iz drugih opština u RS pa i u BiH, ostvarit će se partnerstvo i saradnju i sa drugim centrima za socijalni rad.

Pored toga, ostvarena je saradnja i sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, te Ministarstvom sigurnosti BiH.

U prethodnom periodu, značajno je povećano učešće organizacija civilnog društva u sistemskom dijalogu sa Vladom, kroz redovne prezentacije i razmjene važnih dokumenata i informacija, a povećan je i broj inicijativa u različitim oblastima sa ciljem unapređenja sektorskih politika. Predstavnici NVO-a bili su članovi značajnog broja konsultativnih i savjetodavnih tijela prilikom izrade strateških dokumenata u oblasti zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe.

c. Da li se podstiče partnerstvo ili drugi oblik saradnje između nadležnih tijela posebno kada je riječ o primaocima interventnih programa i mjera za osobe koje podliježu krivičnom postupku ili su osuđeni za bilo koje krivično djelo koje je određeno u skladu s Lanzarote konvencijom (član 15. stav 2 i član 16.)?

Pitanje broj 7: Međunarodna saradnja

Da li je vaša zemlja prevenciju i borbu protiv seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece integrisala u programe pomoći za razvoj u korist treće države (član 38, stav 4)? Molim vas da navedete primjere.

—

Prevenција seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe

Pitanje broj 8: Obrazovanje, podizanje svijesti i obuka

a. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete u cilju:

- Osiguranja da djeca, tokom osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja, dobijaju informacije o rizicima seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe, kao i o načinima kako da se zaštite, a koje su prilagođene njihovim razvojnim sposobnostima (član 6. Izvještaj s objašnjenjima, stavovi 59-62). Molimo vas, takođe, da navedete da li takve informacije uključuju i informacije o rizicima prilikom korištenja novih informacionih i komunikacijskih tehnologija (član 6. Izvještaj s objašnjenjima, stav 63).;

Tokom 2013. godine, NVO MFS-EMMAUS, u suradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH – Odsjekom za borbu protiv trgovine ljudima, te organizacijom Save the Children i OAK Fondacijom, nastavio sa realizacijom projekta „Sveobuhvatan pristup rješavanju problema dječije pornografije u BiH“, sa ciljem prevencije dječije pornografije i drugih oblika seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece u BiH posredstvom informacijskih i komunikacijskih tehnologija, te su realizirane edukativne radionice u četiri osnovne i srednje škole u BiH, kao i suradnja sa Udruženjem nastavnika i profesora informatike Kantona Sarajevo.

Također, MFS-EMMAUS je nastavio aktivnosti administriranja i promovisanja interaktivnog web portala www.sigurnodijete.ba, te omogućio kontinuirani rad SOS linije za prijavljivanje slučajeva zloupotrebe i iskorištavanja djece. Tokom 2013. godine MFS-EMMAUS je registrovao 254 prijave, što pokazuje značajan porast u korištenju web portala. Sa registrovanim prijavama se postupa u skladu sa potpisanim protokolima sa nadležnim institucijama, a u cilju administriranja i prosljeđivanja istih u daljnju proceduru.

Nastavljeno je i promovisanje web portala www.e-school.sigurnodijete.ba, za nastavni kadar, kao pod-stranica postojećeg portala www.sigurnodijete.ba, čija osnovna namjena jeste da omogućí povezivanje nastavnog kadra širom BiH i razmjenu njihovog znanja i iskustava o opasnostima na internetu, a sve u cilju zaštite djece i tinejdžera od ove opasnosti, sveprisutnije u našem društvu. Stranica služi kao platforma za buduće educiranje, diskusije i razmjenu iskustava nastavnog kadra osnovnih i srednjih škola, te obuhvata različite teme o internet zaštiti, od korisnih priručnika za nastavnike koji služe kao polazna tačka u spoznavanju i rješavanju terminologije *cyberbulling*, *grooming*, do ostalih savjeta i aktuelnih informacija o problemu dječije pornografije u Bosni i Hercegovini.

Kao inicijator i jedan od osnivača SID (Safer Internet Day) Komiteta BiH, MFS-EMMAUS svake godine u februaru obilježava Dan sigurnijeg interneta, s ciljem jačanja preventivnih i promotivnih aktivnosti na zaštiti djece i mladih pri korištenju informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Centralni događaj obilježavanja Dana sigurnijeg interneta 2013. godine održan je 5. februara u Srednjoj zubotehničkoj školi u Sarajevu pod sloganom *"Connect with Respect"* (Poveži se s poštovanjem), gdje su sa učenicima o sigurnom korištenju interneta razgovarali Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima, šefica MFS-EMMAUS Ureda Sarajevo i direktorica organizacije OneWorldSEE.

Kada je u pitanju proces zagovaranja Akcionog plana i njegove promocije, tačnije aktivnosti koje su sadržane u njemu, urađeno je relativno mnogo aktivnosti. Prva aktivnost u okviru ove strateške mjere koja je bila planirana je edukacija nastavnika o datom problemu putem pedagoških zavoda i sl. U sklopu projekta „Sveobuhvatan pristup rješavanju problema dječije pornografije u BiH“ NVO MFS Emmaus i NVO Udružene žene Banja Luka su organizovale edukativne radionice za djecu, roditelje i nastavnike u osnovnim i srednjim školama širom Bosne i Hercegovine. Edukativne radionice održane su u više od 45 škola, sa preko 1700 prisutnih učenika i roditelja, kao i preko 230 nastavnika osnovnih i srednjih škola. Radionice su realizirane suradnji sa Federalnom upravom policije (FMUP), Državnom agencijom za istrage i zaštitu (SIPA) i partnerskom organizacijom Udružene žene Banja Luka. Udruženje „Novi put“ Mostar je u okviru projekta Zaštita prava djece žrtava zlostavljanja, pedofilije i prosjačenja u HNK i ZŽH“ organizovao dvije radionice za pedagoge, psihologe i nastavno osoblje sa područja HNK i ZHK. U cilju izgradnje kapaciteta nastavnog kadra za održiv nastavak edukativnih radionica u školama organizovane su posebne interaktivne i praktične radionice za nastavni kadar (ToT), u organizaciji NVO EMMAUS, na kojima su učestvovali i predstavnici nekoliko prosvjetno-pedagoških zavoda. Tri radionice za nastavni kadar (ToT radionice) realizovane su s odabranim brojem nastavnika informatike i drugih nastavnika iz škola u kojima informatika nije uključena u školske programe za određene ciljne skupine. Radionice su održane u Sarajevu, Banja Luci i Tuzli, te su provedene na interaktivan i praktičan način. Prisustvovalo im je 68 nastavnika uključujući pedagoge, direktore škola, kao i predstavnike prosvjetno-pedagoških zavoda. Radionice su izuzetno dobro prihvaćene od strane nastavnog kadra i ocijenjene kao odlične i korisne, te su rezultirale uspostavljanjem osnova za dalju suradnju sa učesnicima prilikom drugih sličnih aktivnosti, kao što je obilježavanje Dana sigurnijeg interneta. Učesnici ovih radionica inicirali su uspostavu posebne web stranice na portalu sigurnodijete.ba – www.e-school.sigurnodijete.ba koja se koristi kao platforma za umrežavanje nastavnog kadra.

Kada je u pitanju planirana aktivnost edukacije djece u cilju prevencije zloupotrebe interneta i mobilnih telefona, registrovane su slijedeće aktivnosti. Udruženje „Novi put“ je tokom implementacije projekta „STOP dječijoj pornografiji i pedofiliji“ realizovalo 8 interaktivnih edukativnih radionica za djecu rizičnog uzrasta od 12 do 15 godina, nastavni kadar i pedagoge u osnovnim školama, domovima za nezbrinutu djecu na području HNK u svrhu podizanja svijesti o postojanju problema u BiH te prevencije pojava oblika. U sklopu Dnevnog centra za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici i djecu u riziku u Banja Luci (koji vodi udruženje Nova generacija) organizovane su (od strane udruženja) razne radionice na temu nasilja, trgovine, pedofilije i sličnog. Radionice su unaprijed osmišljene i dobro pripremljene. Na ovu temu se sa

djecom koja dolaze u Dnevni centar povremeno razgovara i na radionici koja se zove „Čajanka“ a ima savjetodavni karakter.

Ombudsman za djecu RS: Edukaciju djece u cilju prevencije zloupotrebe interneta i mobilnih telefona Ombudsman za djecu radio je u nekoliko navrata, od čega izdvajamo: Edukacija u saradnji sa MUP-om tokom 2011. i 2012.godine kroz koju je prošlo preko 200 osnovaca-već je prethodno opisana; Radionice „Djeca i internet“ u 2011. godini su održane u 18 škola, od čega 5 srednjih i 13 osnovnih, u 11 opština, tako da su edukacijom obuhvaćena djeca iz svih dijelova Republike Srpske. U 18 škola u kojima su održane radionice učestvovalo je oko 600 učenika, te jedan broj nastavnog osoblja, stručnih saradnika škole, kao i predstavnika savjeta roditelja. Cilj radionica bio je: edukacija djece o prednostima i rizicima interneta, prepoznavanje elemenata e-nasilja i reagovanja u tim situacijama, odgovorno i etičko korišćenje interneta, upoznavanje sa stranicom www.djecanainternetu.org podsticanje na razgovor i prijavljivanje svih slučajeva koji ih uznemiravaju ili povređuju. Radionice su realizovali zaposleni u Ombudsmanu za djecu u saradnji sa saradnicima sa Univerziteta u Banjoj Luci i Agencije za informaciono društvo RS. Tokom 2010, 2011. i 2012.godine u sklopu radionica “O tvojim pravima u tvojoj školi” koje vodi osoblje Ombudsmana za djecu jedna od tema bila je slobodno vrijeme, pa su neizostavan dio radionica bili i sigurno korišćenje interneta i mobilnih telefona. Učenici, uglavnom članovi savjeta učenika, iz oko 90 osnovnih i srednjih škola širom Republike dobili su informacije o mogućnostima povrede njihovih prava na internetu. Na svim radionicama djeca su dobila brošuru “Moja prava do punoljetstva” i “Djeca na internetu”. Tokom radionica došlo se do saznanja da su neka djeca imala iskustva sa porukama neprimjerenog sadržaja od nepoznatih pošiljaoca na mobilnom, ili internetu. U takvim situacijama prekidal su komunikaciju, a sa drugima o tome nisu razgovarali. Jedan broj učenika je imao potrebu da neka svoja iskustva podijeli sa voditeljima radionice, očekujući odgovore na neke problemske situacije koje su imali na internetu.

U Tuzli su također održane 2 radionice u OŠ Mejdan i OŠ Miladije na temu Cyber nasilje, u organizaciji NVOZemlja djece.

Kada su u pitanju edukacije roditelja u cilju prevencije zloupotrebe interneta i mobilnih telefona, ostvarene su sljedeće aktivnosti. Udruženje „Novi put“ je u okviru projekta „STOP dječijoj pornografiji i pedofiliji“, i „Zaštita prava djece žrtava zlostavljanja, pedofilije i prosjačenja u HNK i ZZH“ održalo radionice za roditelje s ciljem zaštite djece i prevencije zloupotrebe interneta.

Ombudsman za djecu RS: Institucija je u cilju prevencije zloupotrebe interneta i mobilnih telefona u nekoliko navrata razgovarala s roditeljima. U OŠ “Branko Radičević” 2011. godine Ombudsman za djecu mr Nada Grahovac razgovarala je s roditeljima o brojnim pravima djeteta pa i o mogućnostima povrede prava djeteta putem interneta i mobilnih telefona. Razgovor sa roditeljima organizovan je 2011.godine u OŠ „Mladen Stojanović“ u Bronzanom Majdanu za roditelje članove savjeta roditelja, a edukaciju su vodili zajedno predstavnici Ombudsmana i MUP-a. Tokom 2012.godine Ombudsman za djecu je organizovao fokus grupne intervju sa roditeljima za potrebe istraživanja u sklopu Projekta „Prevencija eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi“, podržanog od Save the Childrena, u 4 škole. Nakon zvaničnog dijela fokus grupnog intervjuja mnogi roditelji su tražili dodatne informacije o mogućnostima zaštite djece na internetu i istakli da sami malo znaju o tome, te da su nakon ovih razgovora spremni promijeniti

svoj odnos prema ovoj temi. U toku 2013. godine na poziv predsjednika savjeta roditelja OŠ „Sveti Sava“ Zvornik, održan je sastanak savjeta roditelja, uprave škole i stručnog tima škole sa Ombudsmanom za djecu, a jedna od tema bilo je i zloupotreba djece putem interneta i mobilnih telefona. Govoreći uopšte o pravima djeteta, dogovoreno je da početkom školske godine u ovoj školi Ombudsman organizuje radionicu na temu prednosti i rizika korišćenja interneta.

NVO EMMAUS iz Sarajeva je u edukativne radionice realizirane u osnovnim i srednjim školama širom Bosne i Hercegovine na temu „Surfaj sigurno“, osim djece i nastavnika, uključila i roditelje. Posebno su značajne radionice u školama koje su dodatno realizirane kao rezultat uspostavljene suradnje i na inicijativu samih škola, jer pokazuju uspješnost MFS-EMMAUS inicijative i aktivnosti. Sve ove aktivnosti su uključivale tematiku sprečavanja zloupotrebe posredstvom telekomunikacijskih tehnologija, te tako i mobilne telefonije. Kroz angažman Vijeća roditelja i paralelne uključenosti Vijeća učenika, MFS-EMMAUS povećao je potencijale za kontinuirano elektronsko obrazovanje među roditeljima i u budućnosti, odnosno nakon završetka projekta

Značajan napredak u sprečavanju online zloupotrebe djece i mladih posredstvom informacijskih tehnologija postignut je i 2010. godine kada je MFS-EMMAUS ostvario privremeno članstvo u mreži INHOPE - međunarodnom udruženju Internet hotline-a, vodećoj organizaciji u svijetu za upravljanje SOS linijama za prijavu neprimjerenih online sadržaja, što je u novembru 2012. godine rezultiralo ostvarivanjem punopravnog članstva, čime je BiH – koja je posredstvom MFS-EMMAUS-a postala 42. zemlja članica - omogućen pristup svjetskoj bazi podataka kojom rukovodi INHOPE, efikasna suradnju i razmjena podataka iz ove oblasti sa ostalim zemljama članicama, te time efikasnijija borba protiv ove pojave u BiH, regiji i svijetu.

Kao rezultat uspješne suradnje i zalaganja MFS-EMMAUS-a na aktivnostima zaštite djece od zloupotrebe putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija, u aprilu 2013. godine na Generalnoj skupštini INHOPE-a održanoj u Rigi, Latvija, predstavnicu MFS-EMMAUS-a izabrana je za članicu Izvršnog odbora INHOPE-a. Članstvo u ovom izuzetno značajnom tijelu omogućit će veću uključenost MFS-EMMAUS-a u aktivnosti INHOPE-a u regiji i svijetu, te intenziviranje aktivnosti na uključenju Bosne i Hercegovine u Program sigurnijeg interneta koji realizira i podržava Europska komisija, a samim tim doprinijeti rješavanju problema zloupotrebe djece posredstvom IK tehnologija, kao i sprečavanju objavljivanja ilegalnog, štetnog ili neprimjerenog sadržaja na internetu kojem su djeca i mladi izloženi.⁶⁴

Analiza podataka Ombudsmana za djecu RS, prikupljenih kroz navedeno istraživanje, pokazuje da tema seksualnog nasilja nad djecom nije dio obaveznog nastavnog plana i programa i da nedostaju preventivni programi u školama. Učesnici fokus grupnih intervjuua iz oblasti školstva ističu poseban problem nedostatka stručne literature i nepostojanja stručne edukacije nastavnog kadra. Većina škola nije uključena u preventivne aktivnosti i naročito se ispoljava nedostatak

---

⁶⁴ Sistem za zaštitu od dječije pornografije i ostalih oblika seksualne zloupotrebe i iskorištavanja putem informaciono-komunikacijskih tehnologija u Bosni i Hercegovini - Evaluacija provedenih aktivnosti planiranih Akcionim planom za poboljšanje sistema za zaštitu od dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece putem informacionih i komunikacionih tehnologija u BiH, u periodu 2010-2012. godine

saradnje škola sa drugim nadležnim institucijama. Pojedini ispitanici su istakli da se u pojedinim školama sprovode određene aktivnosti uopšteno vezane za pitanje zaštite djece od nasilja, ali su one rezultat samostalnog rada i motivacije pojedinih nastavnika ili pedagoga. Ispitanici naročito ističu da je u školama potrebno stručno osposobljavanje i usavršavanje nastavnog kadra o pitanjima vezanim za prevenciju, prepoznavanje i intervenciju u slučajevima seksualnog nasilja nad djecom. Zatim, edukacija samih učenika o zaštiti od seksualnog nasilja kroz obavezne školske programe koji su dio nastavnih planova i programa u saradnji sa resornim ministarstvom, prosvjetno pedagoškim zavodom i organizacijama iz nevladinog sektora putem prilagođenih radionica i predavanja. Takođe, ispitanici ističu da je potrebno uvesti i dodatnu edukaciju djece kroz časove odjeljenskih zajednica i vannastavne aktivnosti. Svim ovim aktivnostima potrebno je da se obuhvate i sami roditelji kroz seminare i radionice, odgovarajuća predavanja na roditeljskim sastanicima ili korištenjem drugih oblika edukacija. Svakako je potrebno i ojačati saradnju između roditelja i škola.

Unazad nekoliko godina, rade se predavanja po školama na navedene teme, nasilja nad djecom, uključujući i seksualno nasilje, opasnosti upotrebe interneta, fejsbuka, i dr. društvenih mreža, način zaštite, prepoznavanja opasnosti, upućivanje na način prijave i dr. Takođe su sprovedene određene kampanje, kao što je kampanja „Neko vreba preko *web-a*“, te okrugli stolovi na temu „Bezbjednost i zaštita djece na internetu“ i dr.

U okviru projekta „Lanzarote konvencija u BiH“ koju sprovode NVO organizacije u saradnji sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH odštampano je 100.000 edukativnih flajera „Šta moramo znati o seksualnom zlostavljanju i zašto? Materijal je štampan na jezicima sva tri naroda i na dva pisma i podijeljeni su učenicima svih osnovnih i srednjih škola u Bosni i Hercegovini.

- Podizanja svijesti o zaštiti i pravima djece među osobama koje imaju redovne kontakte s djecom u obrazovanju, zdravlju, socijalnoj zaštiti, pravosuđu i provođenju zakona, u oblastima koje se odnose na sport, kulturu i aktivnosti u slobodno vrijeme? (Član 5, stav 1.);

Analizirajući praksu u Bosni i Hercegovini, kao sve kapacitete predviđene strateškim mjerama, u pogledu podizanja svijesti o zaštiti i pravima djece među osobama koje imaju redovne kontakte s djecom u obrazovanju, zdravlju, socijalnoj zaštiti, pravosuđu i provođenju zakona zabilježeno je nekoliko veoma konkretnih aktivnosti. U sklopu projekta koje je implementiralo Ministarstvo sigurnosti BiH u saradnji sa Save the Childrenom pod nazivom „Sveobuhvatan pristup rješavanju problema dječije pornografije u Bosni i Hercegovini“ Ministarstvo sigurnosti BiH je uspostavilo saradnju sa NVO MFS Emmaus i Udruženim ženama Banja Luke s ciljem rada na uspostavi SOS vruće internet i telefonske linije kao i na podizanju svijesti djece, nastavnika/ca i roditelja o problemu te načinima zaštite.

Ombudsman za djecu Republike Srpske je na stranici www.djecanainternetu.org postavio „Hrabro sanduče“ gdje i djeca i odrasli, potpuno anonimno mogu prijaviti sve neprijatnosti koje su imali na internetu. Takođe, na stranici su dati kontakt telefoni i e-mail adrese i Ombudsmana za djecu i MUP-a RS na koje se djeca i odrasli građani mogu javiti i anonimno

Od septembra 2010 godine na web stranici www.sigurnodijete.ba uspostavljena je SOS linija - hotline koji služi za prijavu slučajeva neprimjerenog sadržaja. U samo nekoliko jednostavnih koraka za djecu, roditelje kao i sve ostale korisnike web stranice moguće je prijaviti slučajeve dječije pornografije, neprimjerene sadržaje kao i druge oblike zloupotrebe djece putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija. U skladu sa trenutnim procedurama uspostavljenim sa nadležnim agencijama za sprovođenje zakona, svi sadržaji se odmah prosljeđuju Federalnoj upravi policije, koja dalje sa njima postupa u skladu sa operativnim procedurama, te dostavlja povratne podatke MFS-u kako bi njegovi operateri eventualno dostavili povratne informacije osobama koje su prijavile sadržaj, odnosno INHOPE-u. Veoma interesantna i korisna je i aktivnost Udruženja Nova generacija iz Banja Luke koja je od 18. februara 2013. pokrenula savjetodavnu liniju za djecu-Plavi telefon (080 05 03 05) na kojoj djeca mogu da prijave bilo koji oblik nasilja, traže savjet o različitim problemima sa kojim se susreću i slično. Ova linija je namjenjena i za roditelje ali samo za probleme i situacije koje se odnose na djecu. Do sada su pozivi bili usmjereni na prijavu nasilja ili traženje savjeta i od djece i od roditelja čime je svrha telefona na samom početku ispunjena jer je adekvatno shvaćen njegov smisao. Prema informacijama koje smo prikupili, do sada nije bilo prijava vezano za dječiju pornografiju i/ili pedofiliju. Linija je anonimna i besplatna, a finansira se od strane Udruženja preko donacija. Pozivi na žalost ne mogu da se uspostave van mreže operatera M.tel, što bi u narednom periodu trebalo svakako unaprijediti. Udruženje „Zemlja djece“ posjeduje liniju na koju građani mogu prijaviti prosjačenje kao i bilo koji drugi oblik nasilja nad djecom, uključujući i dječiju pornografiju. Radi se o telefonu „IZI“ Mobile mreže (067 112 8282) koji funkcioniše od jula 2012. godine i dostupan je 24h dnevno. Udruženje „Novi put“ je također uspostavilo liniju za pomoć: 060 318 77 80, te te mogućnost online prijave neprimjerenog sadržaja na stranici udruženja www.noviput.ba.⁶⁵

Štampana je konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe na jezicima tri konstitutivna naroda i na oba pisma, koja je podijeljena, a i dalje će biti dijeljena svim profesionalcima koji rade sa djecom, pravosuđu i profesionalcima u svim drugim oblastima koje su vezane za razvoj djece.

Rezultati istraživanja koje smo radili u okviru projekta „lanzarote konvencije u BiH“⁶⁶ prezentovani su profesionalcima iz oblasti socijalne zaštite, pravosuđa, obrazovanja, policije i nevladinog sektora na tri okrugla stola koja su odražana na regionalnom nivou (Sarajevo, Banjaluka i mostar).

---

⁶⁵ Sistem za zaštitu od dječije pornografije i ostalih oblika seksualne zloupotrebe i iskorištavanja putem informaciono-komunikacijskih tehnologija u Bosni i Hercegovini - Evaluacija provedenih aktivnosti planiranih Akcionim planom za poboljšanje sistema za zaštitu od dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece putem informacionih i komunikacionih tehnologija u BiH, u periodu 2010-2012. godine

⁶⁶ Diskusija je vođena u 12 fokus-grupa: djeca uzrasta 10 do 14 godina (2 fokus grupe); djeca uzrasta 15 do 18 godina (4 fokus grupe); mladi uzrasta 19 do 25 godina (4 fokus grupe). Ukupno je učestvovalo 84 djece i mladih.

Istraživanje o iskustvima mladih vezanim za različite oblike nasilja i traume u djetinjstvu u BiH⁶⁷ iz 2012. godine je pokazalo da je seksualno zlostavljanje prisutno kod 23,4% ispitanika, što znači da skoro svaki četvrti ispitanik ima iskustva nekih vidova seksualnog zlostavljanja.

- Osiguranja da osobe, navedene u gornjoj tački, budu osposobljene za prepoznavanje seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, na način da ih identifikuju i da imaju mogućnost prijavljivanja sumnje da je dijete bilo žrtva takvih djela? (član 5. stav 2).

Iako je zakonom regulisana ova oblast u praksi će trebati dugo raditi da se ovo promijeni i da postane prirodno i normalno da se prijavi svako postaojanje sumnje u seksualno zlostavljanje ili seksualnu eksploataciju djeteta.

b. Navedite politike ili strategije koje su provedene za promovisanje i provođenje kampanje za podizanje svijesti usmjerene na javnost u kojem je poseban fokus usmjeren ka rizicima i realnostima seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece? Opišite materijal koji je korišten za kampanju ili programe i njihovo širenje. Ako je moguće, molimo Vas da date procjenu uticaja kampanje ili programa. Ukoliko trenutno postoje planovi za pokretanje (nove) kampanje ili programa, navedite pojedinosti o tome (član 8, stav 1.);

-UN Konvencija o pravima djeteta

-Fakultativni Protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji

-UN Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala

-Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala

- Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope R(91)11 o seksualnom iskorištavanju, pornografiji i prostituciji i trgovini djecom i omladinom

- Rezolucija 1099(1996) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o seksualnom iskorištavanju djece

- Preporuka (2001)16 o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja

- Rezolucija 1307(2002) o seksualnom iskorištavanju djece

- Evropska konvencija o kibernetičkom kriminalu

- Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Savjet Evrope SET5 NO. 201)

---

⁶⁷ In fondacija, fondacija za unapređenje socijalne inkluzije djece i mladih u BiH

- Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima -Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine (2011. - 2014.)

-Akcioni plan za poboljšanje sistema zaštite od dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece putem informacionih i komunikacijskih tehnologija u Bosni i Hercegovini 2010. - 2012. godine

c. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi se spriječilo ili zabranilo širenje materijala koji reklamiraju djela utvrđena u skladu s ovom Konvencijom? Ako je tako, navedite pojedinosti (član 8. stav 2, Izvještaj s objašnjenjima stav 66).

Dječija pornografija u Krivičnom zakonu Republike Srpske - S obzirom da veliki broj ljudi, iz bilo kojeg dijela svijeta, veoma lako može pristupiti internetu, radnje izvršenja ovih djela se često protežu preko državnih granica, te je izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske iz 2010. godine, izvršeno je usklađivanje sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti. Tako je, prije svega, izvršeno proširenje radnje izvršenja kod krivičnog djela iz člana 200. Krivičnog zakona Republike Srpske. Pored „proizvodnje i prikazivanja“ dječije pornografije, kao radnja izvršenja propisano je i samo „posjedovanje“ dječije pornografije. Stav 2. ovog člana uvodi kvalifikatoran oblik ovog krivičnog djela, ako je izvršeno prema licu mlađem od 16 godina. Takođe, stav 3. predviđa strožiju kaznu za izvršioca ovog djela ako je djelo izvršeno preko sredstava javnog informisanja ili putem interneta. Odredba daje i definiciju dječije pornografije: *„Pod pojmom dječije pornografije u smislu ove odredbe podrazumijeva se pornografski materijal koji vizuelno prinazuje:*

a) dijete ili maloljetno lice koje je učesnik evidentnog sensualnog ponašanja, i

b) realistične slike koje prinazuju dijete ili maloljetno lice koje učestvuje u evidentnom sensualnom ponašanju.“

Navedenim izmjenama izvršeno je i pooštavanje krivičnih sankcija koje se mogu izreći izvršiocima ovog djela.

U kontekstu navedenog, potrebno je navesti da je u Bosni i Hercegovini sačinjeno više dokumenata s ciljem zaštite djece od zloupotrebe u pornografske svrhe. U okviru aktivnosti Kancelarije državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije Ministarstva bezbjednosti Bosne i Hercegovine formirana je 2008. godine Radna grupa za izradu državnog modela borbe protiv dječije pornografije. Na bazi procjene postojećeg stanja i preporuka Radne grupe, sačinjen je dokument "Analiza kapaciteta, procedura i nedostataka u sistemu zaštite djece od dječije pornografije u Bosni i Hercegovini" i "Preporuke za razvoj modela u borbi protiv dječije pornografije u Bosni i Hercegovini".

Pitanje broj 9: Angažovanje i odabir

a. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi se osiguralo da je u uslovima za pristupanje profesijama čiji rad podrazumijeva redovne kontakte sa djecom, osigurano da kandidati za ova zanimanja nisu predhodno osuđivani za djela seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece? (član 5. stav 3). Navedite zanimanja na koja se takve mjere odnose. Molimo vas, takođe, da navedete koliko dugo se u vašoj zemlji čuvaju podaci o osobama koje su osuđivane za ovakva krivična djela;

Zakon o osnovnom i Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS propisuju „seksualno uznemiravanje i zlostavljanje učenika“ kao težu povredu radnih dužnosti.⁶⁸

Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS propisuje da poslove nastavnika i stručnog saradnika ima pravo da obavlja lice koje, između ostalog, nije pravosnažnom presudom osuđivano za krivična djela protiv dostojanstva ličnosti, morala, službene dužnosti, trgovine ljudima, zlostavljanje djeteta, polnog ili drugog nasilja nad djetetom ili maloljetnim licem.⁶⁹ Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju RS⁷⁰ propisuje da u predškolskoj ustanovi rad ne može obavljati lice koje je pravosnažno osuđeno za krivično djelo koje ga čini nedostojnim za obavljanje poslova i zadataka predškolskog vaspitanja i obrazovanja: dostojanstva ličnosti, morala, službene dužnosti, trgovine ljudima, polnog integriteta, zlostavljanja djeteta, polnog i drugog nasilja nad djetetom ili maloljetnim licem, iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju, proizvodnju i prikazivanje dječije pornografije, oduzimanje maloljetnog lica, zapuštanja i zlostavljanja maloljetnog lica i nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici i druga krivična djela.⁷¹

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju u škole su, između ostalih stručnih radnika, uvedeni i: pedagog, psiholog i socijalni radnik.⁷² Pored ostalih poslova, pedagog obavlja pedagoški savjetodavni, instruktivni i pedagoški korektivni rad sa učenicima, roditeljima i nastavnicima; psiholog obavlja psihološko savjetodavni rad, instruktivni, dijagnostički i psihološko korektivni rad sa učenicima, roditeljima i nastavnicima; a socijalni radnik obavlja savjetodavni i instruktivni rad sa učenicima, roditeljima i nastavnicima radi poboljšanja socijalnog položaja učenika u školskoj i porodičnoj sredini i na rješavanju socijalnih problema učenika.⁷³

---

⁶⁸ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 74/08, 71/09. i 104/11.).

⁷ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 74/08, 106/09 i 104/11)

⁸ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 75.

⁷⁰

⁷¹ Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, član 55.

⁷² Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 107.

⁷³ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 109.

Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u Brčko Distriktu BiH⁷⁴ propisuje da u osnovnim i srednjim školama u ovom Distriktu ne može raditi nastavnik, stručni saradnik i saradnik u nastavi koji je osuđivan za krivična djela učinjena protiv morala, službene dužnosti i kršenja prava djeteta ustanovljena Konvencijom o pravima djeteta.⁷⁵

Kantonalni zakoni u oblasti predškolskog i osnovnog obrazovanja⁷⁶ u ovom pogledu utvrđuju šira ograničenja kod zapošljavanja odgajatelja i stručnih saradnika odnosno imenovanja direktora ovih ustanova propisujući da za odgajatelja odnosno direktora ne može biti izabrano lice koje je pravosnažno osuđeno za krivično djelo koje ga čini nepodobnim za obavljanje poslova i radnih zadataka predškolskog odgoja.

Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona⁷⁷ zaposlenika škole koji je pravosnažnom presudom osuđen na kaznu zatvora za krivično djelo protiv ustavnog poretka, protiv čovječnosti i međunarodnog prava, protiv života i tijela, protiv dostojanstva lica i morala, protiv braka i porodice, protiv službene i druge odgovorne dužnosti, nakon što je nastupila rehabilitacija, smatra podobnim za rad sa djecom. Ovakvo zakonsko rješenje omogućava, između ostaloga, osobama koje su pravosnažno osuđene za pedofiliju i druge različite oblike seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece da se nakon izdržavane kazne i proteka zakonom utvrđenog vremena nastupanja rehabilitacije, zaposle u osnovnim školama kao učitelji, nastavnici i samim tim neposredno rade sa djecom.

U Bosni I Hercegovini ne postoji posebna evidencija/ baza podataka o osobama koje su pravosnažno osuđene za krivična djela seksualnog nasilja nad licima koje nisu navršile 18 godina starosti (dijete).

U skladu sa Krivičnim zakonima u BiH počiniocima krivičnog djela, uključujući i seksualnog nasilja nad djecom, ukoliko ponovno nisu osuđeni za novo krivično djelo, nakon proteka određenog vremena osude po sili zakona se brišu iz kaznene evidencije. Tako se npr. osuda na kaznu zatvora u trajanju od jedne do tri godine briše iz kaznenen evidencije po proteku roka od pet godina od dana izvršenja, zastare ili oprosta kazne, ako za to vrijeme osuđenik ne počini novo krivično djelo; osuda na kaznu zatvora u trajanju od tri do pet godina se briše iz evidencije nakon proteka roka od deset godina od dana izvršenja, zastare ili oprosta kazne; osuda na kaznu zatvora od pet do deset godina nakon proteka petnaest godina i sl. Osuda na kaznu dugotrajnog zatvora se ne briše. Brisanjem osude iz kaznene evidencije počinitelj krivičnog djela smatra se neosuđivanim. Ovako zakonsko rješenje ima za posljedicu da pravosnažno osuđeni počinioci krivičnih djela seksualnog nasilja nad djecom, nakon proteka određenom vremena poslije

⁷⁴ „Službeni glasnik BD BiH”, broj 10/08, 25/08, 04/13

⁷⁵ Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u BD BiH, član 113.

⁷⁶ Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona („Službene novine TK“ broj 12/09, 08/11); Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo (Službene novine KS 10/04, 31/11, 15/13)

⁷⁷ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju TK („Službene novine TK 17/11)

izvršenja kazne, imaju status neosuđivanih lica i mogu se uposliti i baviti određenim zanimanjima koja im omogućavaju direktan kontakt sa djecom.

b. Da li se odabir kandidata primjenjuje na volonterske aktivnosti (Izveštaj s objašnjenjima, stav 57)?

Pitanje broj 10: Preventivni interventni programi ili mjere

a. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi se osiguralo da osobe za koje se strahuje da mogu počiniti bilo koje od krivičnih djela utvrđenih u skladu s Konvencijom, imaju pristup efikasnim interventnim programima ili mjerama namijenjenih za procjenu i sprečavanje rizika od počinjenja djela? Molimo vas da navedete pod kojim uslovima, ako je to potrebno (član 7. Izveštaj s objašnjenjima, stav 64.);

Još uvijek ne postoje zakonodavne mjere, kao ni programi ili mjere efikasne intervencije u cilju procjene i sprječavanja rizika od izvršenja krivičnog djela ove vrste. Međutim, u okviru mreže zdravstvenih ustanova postoje savjetovališta u kojima rade usko specijalizovani stručnjaci, koji pružaju adekvatne psihosocijalne tretmane i osobama koje strahuju da mogu počiniti neko od krivičnih djela utvrđenih u skladu sa Konvencijom.

Pojedine škole i lokalne zajednice imaju preventivne programe i mjere koje moraju biti jasno definisane i obavezne za sve subjekte zaštite.

b. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi se osiguralo da osoba koja je u toku krivičnog postupka ili je osuđena za bilo koje krivično djelo određeno u skladu sa Konvencijom, može imati pristup efikasnim interventnim programima ili mjerama? Molimo vas da navedete pod kojim uslovima, ako je potrebno, (članovi 15. do 17.). Molimo vas da posebno naglasite:

- Ko ima pristup tim programima i mjerama (osuđenici, osobe koje podliježu krivičnom postupku, recidivi, mladi prestupnici, osobe koje još nisu počinile krivično djelo);***
- Da li su programi ili mjere prilagođeni svakoj osobi;***
- Postoje li posebni programi za mlade prestupnike;***
- Da li osobe imaju pravo odbiti predloženi program ili mjere?***

Posljednjim izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske⁷⁸ izvršene su dopune ovih sigurnosnih mjera u pravcu proširenja sa novim sigurnostim mjerama, koje su u skladu sa osnovnim načelima iz Lanzarote konvencije, i to:

- zabrane približavanja i komunikacije sa određenim licem;

⁷⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 67/13

- obavezan psihosocijalni tretman;
- udaljenje iz zajedničkog domaćinstva

Ovim dopunama u Republici Srpskoj se stvorila zakonska mogućnost da se počiniocu krivičnog djela seksualnog nasilja nad djetetom izrekne mjera obaveznog liječenja odnosno psihosocijalnog tretmana za razliku od Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta, gdje se ova mjera može izreći samo učiniocu koji je djelo učinio u stanju bitno smanjene uračunljivosti. Sigurnosnu mjeru obaveznog psihosocijalnog tretmana sud može izreći učiniocu krivičnog djela sa elementima nasilja ako na osnovu ranijeg života učinioca i psihičkih karakteristika njegove ličnosti, utvrdi da postoji opasnost da će ponoviti takvo ili slično djelo i da je radi otklanjanja ove opasnosti potreban psihosocijalni tretman. Ova mjera se može izvršiti uz izdržavanje kazne zatvora ili uz rad za opšte dobro na slobodi ili uz uslovnu osudu (član 62b. stav (2)), a traje dok ne prestanu razlozi zbog kojih je izrečena, ali najduže do isteka izdržavanja kazne zatvora ili izvršenja rada za opšte dobro na slobodi ili isteka vremena provjeravanja uz uslovnu osudu. Izvršava se u ustanovi za izvršenje kazne zatvora ili drugoj odgovarajućoj ustanovi (član 62b. stav (3)).

Počiniocu nasilja u porodici u skladu sa Zakonima o zaštiti od nasilja u porodici mogu se izreći zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja u porodici. Svrha zaštitnih mjera je da se njihovom primjenom spriječi nasilje u porodici, osigura nužna zaštita zdravlja i sigurnosti žrtve nasilja, te otklone okolnosti koje pogoduju ili podsticajno djeluju na izvršenje novih radnji nasilja u porodici iz ove oblasti. Nevladine organizacije koje imaju Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja započele su rad i sa počiniocima nasilja, te sprovode njihovog programe psihosocijalnog tretmana. Entitetski zakoni su propisali i prekršajne sankcije za nepostupanje po izrečenim zaštitnim mjerama. Ukoliko osoba ne postupi prema izrečenoj zakonskoj zaštitnoj mjeri prema federalnom zakonu o zaštiti od nasilja u porodici bit će kažnjena za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 do 1.500,00 KM.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske na sličan način uređuje pitanje prekršajnih sankcije za zaštitu od nasilja u porodici. U članu 42. stav (5) navedenog zakona propisana je novčana kazna za punoljetnog počinioca koji je izvršio radnju nasilja u porodici na štetu djeteta u iznosu od 2.500,00 do 7.500,00 KM

Pitanje broj 11: Participacija privatnog sektora, medija i civilnog društva

Navedite korake koji su preduzeti za podsticanje:

a. Privatnog sektora (posebno u sektoru informacijske i komunikacijske tehnologije, turizma i putovanja, industrije, bankarstva i finansijskog sektora) da učestvuje u izradi i provođenju politika, programa ili drugih inicijativa kako bi se spriječilo seksualno iskorištavanje i seksualna zloupotreba djece? Molimo vas da navedete koji su privatni sektori u pitanju i objasnite na koji način se odvija participacija. Molimo vas, takođe, da pružite informacije o svim relevantnim pravilima ponašanja ili poslovnika preduzeća usmjerenih na zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe (član 9. stav 2., Izvještaj s objašnjenjima stavovi 68-73);

Kada je u pitanju angažovanje ovog sektora, prema našim iskustvima, kompanija „m:tel“ i neke banke su dale svoj doprinos u zaštiti djece od nasilja putem interneta, uspostavom www.djecanainternetu.org štampanjem odgovarajućih brošura i održavanjem radionica u oko 40 škola u Republici Srpskoj.

m:tel u saradnji sa Ombudsmenom za djecu RS u kampanji za zaštitu djece na internetu.

b. medija da pruže odgovarajuće informacije o svim aspektima seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece (član 9. stav 3., Izvještaj s objašnjenjima stav 74.);

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske dostavlja medijima saopštenja, u cilju izvještavanja javnosti ukoliko se dogode ova djela i budu prijavljena Ministarstvu, u cilju osude ovakvih djela, sprečavanja vršenja ovih djela, te podsticanja prijave od strane žrtve. Naglašavamo da se u saopštenjima i davanju podataka javnosti uvijek vodi računa o zaštiti privatnosti djeteta. Takođe statistika svih, pa i ovih djela je uvijek dostupna medijima i uopšte javnosti, građanima. Na sajtu Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske nalazi se zvanična statistika djela, kao i sva saopštenja za javnost.

c. finansiranja, uključujući, gdje je to prikladno, formiranja fondova, projekata i programa koje provodi civilno društvo s ciljem prevencije i zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe (član 9. stav 4, Izvještaj s objašnjenjima, stav 75). (član 27. stav 5, Izvještaj s objašnjenjima stav 193).

Štampanje edukativnih flajera za učenike osnovnih i srednjih škola u BiH o zaštiti od seksualnog zlostavljanja i seksualne eksploatacije finansiralo mikrokreditno društvo iz Banjaluke „Zdravo“.

U Bosni i Hercegovini ne postoje organizacije koje se isključivo bave prevencijom i zaštitom djece od seksualnog iskorištavanja. Postoje skloništa za žrtve nasilja i žrtve trafikinga. Dio

aktivnosti ovih organizacija je financiran iz državnog budžeta. Još uvijek se prihodi od kriminala ne koriste za financiranje projekata i programa koje sprovodi civilno društvo u cilju prevencije i zaštite djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja.

Pitanje broj 12: Efikasnost preventivnih mjera i programa

- a. Navedite da li se redovno provodi procjena efikasnosti i uticaja preventivnih mjera i programa opisanih u odgovorima na pitanja 4, 10 i 11;*
- b. Navedite primjere dobre prakse u prevenciji seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece.*

U primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u RS, efekti su već prisutni. Praćenjem i analizom pojedinačnih prijavljenih slučajeva nasilja nad djecom, čine se pozitivni pomaci u dijelu koordinacije aktivnosti nadležnih službi.

Zaštita i promovisanje prava djece koja su žrtve seksualnog iskorištavanja i seksualne zlouptrbe

Pitanje broj 13: Prijavljivanje sumnje seksualnog iskorištavanja i seksualne zlouptrbe

a. Da li su profesionalci koji rade u kontaktu s djecom vezani pravilima povjerljivosti? Da li ta pravila predstavljaju prepreku prilikom prijavljivanja službama nadležnim za zaštitu djece onih situacija u kojima oni imaju razumnu osnovu za vjerovanje da je dijete žrtva seksualnog iskorištavanja i seksualne zlouptrbe? Molimo Vas da navedete kriterije ili smjernice koje omogućuju odricanje pravila povjerljivosti u takvim slučajevima (član 12, stav 1, Izvještaj s objašnjenjima, stav 89.);

Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugorženih svjedoka u članu 13. propisuje:

Dodatne mjere kojima se osigurava neotkrivanje identiteta svjedoka

- (1) U izuzetnim okolnostima, kada postoji opravdana bojazan da će se ozbiljno ugroziti lična sigurnost svjedoka ili njegove porodice ako se neki ili svi lični podaci svjedoka objelodane i da će ta opasnost postojati i nakon davanja iskaza svjedoka, Sud može po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka ili branitelja odlučiti da lični podaci svjedoka ostanu povjerljivi u trajanju za koje se odredi da je potrebno, a najviše 30 godina nakon što odluka postane pravomoćna.
- (2) Sud može nakon saslušanja stranaka i branitelja odlučiti da identitet svjedoka ne bude otkriven tako što će se dozvoliti svjedoku da svjedoči iza paravana ili koristi elektronski uređaj za promjenu glasa ili slike svjedoka, ili i slike i glasa koristeći se tehničkim uređajima za prijenos slike i zvuka.

(3) Sud može, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka ili branitelja, u bilo kojem trenutku ukinuti rješenje iz stava 1. ovog člana.

Najbolji interes djeteta u svim situacijama i svim aktivnostima koje se odnose na dijete mora da bude prioritet, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili private institucije i službe. Najbolji interes djeteta zahtjeva da se obezbjedi pouzdanost podataka i zaštita prava djeteta na privatnost.

Postoji zakonska regulativa koja obavezuje prijavljivanje sumnje i radnje seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja. Navedena pitanja su obrađena u sljedećim zakonima: Zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, Porodičnim zakonima, Krivičnim zakonik, Zakonima o zdravstvenoj zaštiti, Zakonima o zaštiti prava pacijenata kao i u Protokolima o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici i Protokoli za postupanje u slučaju seksualnog nasilja nad djecom. Pravila povjerljivosti u radu profesionalaca nisu prepreka za prijavu nasilja nad djecom.

U okviru Zakona o zdravstvenoj zaštiti, Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Zakona o zaštitniku ljudskih prava i sloboda, kao i drugih zakona definisane su procedure kojima se štiti privatnost žrtve, a koje istovremeno ne predstavljaju prepreku za preduzimanje mjera u cilju zaštite djeteta i otkrivanja počinioca.

Zakonodavac propisuje dužnost obavještanja ovlaštene službene osobe ili tužioca u svim slučajevima gdje postoji sumnja na neki vid zlostavljanja maloljetnika. Predviđeno je kažnjavanje za ova ista krivična djela doktora medicine, stomatologije, primalje ili zdravstvenog radnika, psihologa, javnog bilježnika i službenika socijalne zaštite ako je krivično djelo počinjeno prema djetetu ili maloljetniku. Dakle, posebno su navedena ova zanimanja, odnosno osobe koje su u poslovnom kontaktu s djetetom ili maloljetnikom kako bi se posebno pojačala njihova obaveza prijavljivanja naprijed navedenih krivičnih djela.

Krivičnog zakona BiH u članu 230. definiše krivično djelo - "Neprijavlivanje krivičnog djela ili počinioca", za čiji se osnovni oblik može izreći novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a za kvalificirani oblik kazna zatvora od pet godina ili teža kazna". U ovom članu obaveza prijavljivanja djela ili počinioca se odnosi na krivična djela gdje je zapriječena kazna dugotrajnog zatvora (I stav) ili na krivična djela gdje se može izreći kazna 5 godina zatvora ili teža kazna (II stav). Imajući u vidu zapriječene kazne za krivična djela protiv spolne slobode i morala učinjena na štetu djeteta, to znači da bi se ta obaveza odnosila i na pojedine slučajeve seksualnog nasilja nad djetetom. Osobe kojoj je učinitelj bračni partner, osoba koja živi s njim u vanbračnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, brat ili sestra, usvojitelj ili usvojenik i njihov bračni partner ili osoba s kojom žive u vanbračnoj zajednici, ili koja je branitelj, ljekar ili vjerski ispovjednik učitelja, istim članom zakona, su oslobođene krivične odgovornosti za neprijavlivanje krivičnog djela ili počinioca.

Krivičnim zakon FBiH u članu 345. propisano je: „Ko zna za učinitelja krivičnog djela za koje se može izreći kazna dugotrajnog zatvora, ili ko samo zna da je takvo djelo učinjeno, pa to ne

prijavi, iako od takve prijave ovisi blagovremeno otkrivanje učinitelja ili krivičnog djela, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. Kaznom iz stava 1. ovog člana kaznit će se službena osoba koja ne prijavi krivično djelo za koje je saznala u vršenju svoje dužnosti, ako se za to djelo može izreći kazna zatvora pet godina ili teža kazna. Za krivično djelo iz stava 1. i 2. ovoga člana kaznit će se i doktor medicine, doktor stomatologije, babica ili zdravstveni radnik, psiholog, javni bilježnik i djelatnik socijalne zaštite, ako je krivično djelo učinjeno prema djetetu ili maloljetniku. Za krivična djela iz stava 1. i 2. ovog člana neće se kazniti osoba kojoj je učinitelj bračni drug, osoba koja s njom živi u izvanbračnoj zajednici, krvni srodnik u ravnoj liniji, brat ili sestra, usvojitelj ili usvojenik i njihov bračni drug ili osoba s kojom žive u izvanbračnoj zajednici ili koja joj je branitelj, ljekar ili vjerski ispovjednik učinitelja.“

Istim zakonom u članu 383. „zloupotreba položaja ili ovlaštenja“ propisano je: „Službena ili odgovorna osoba u Federaciji koja iskorišćavanjem svog službenog položaja ili ovlaštenja, prekoračivši granice svoje službene ovlasti ili ne obavivši svoje službene dužnosti, pribavi sebi ili drugom kakvu korist, drugome nanese kakvu štetu ili teže povrijedi prava drugog, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Član 387. navedenog zakona definiše krivično djelo „nesavjesnog rada u službi“ koje glasi: „Službena ili odgovorna osoba u Federaciji koja povredom zakona, drugih propisa ili općeg akta ili propuštanjem dužnosti nadzora, očito nesavjesno postupi u vršenju dužnosti, pa zbog toga pravo drugoj bude teško povrijeđeno ili nastupi imovinska šteta koja prelazi 1.000 KM kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. Ako je krivičnim djelom iz stava 1. ovoga člana teško povrijeđeno pravo drugoga ili anstupi imovinska šteta koja prelazi 10.000 KM učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina“.

Krivični zakon RS i Krivični zakon BDBiH sadrže gotovo identična rješenja.

Jedno od osnovnih načela Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku je poštovanje prava na privatnost maloljetnog lica u svim fazama postupka. Tužilac za maloljetnike, sudija za maloljetnike i sudije vijeća za maloljetnike i druga lica koja učestvuju u postupku moraju voditi računa o tome da ne dođe do povrede prava privatnosti maloljetnog lica.

b. Postoje li pravila koja svaku osobu podstiču a koja zna ili sumnja u dobroj vjeri na seksualno iskorištavanje i seksualnu zloupotrebu djece i da takva saznanja prijavi nadležnim tijelima? Ako je odgovor pozitivan, navedite pod kojim uslovima i kojim tijelima (član 12. stav 2, Izvještaj s objašnjenjima stav. 91). Navedite primjere dobre prakse.

Da, Zakon o Krivičnom postupku BiH, član 213.stav 2. propisuje:

Zdravstveni radnici, nastavnici, vaspitači, roditelji, staratelji, usvojitelji i druge osobe koje su ovlaštene ili dužne da pružaju zaštitu i pomoć maloljetnim osobama, da vrše nadzor, odgajanje i vaspitavanje maloljetnika, a koji saznaju ili oćijene da postoji sumnja da je maloljetna osoba žrtva seksualnog, fizičkog ili nekog drugog zlostavljanja, dužni su o toj sumnji odmah obavijestiti ovlaštenu službenu osobu ili Tužitelja.

Porodičnim zakonom propisano je da svi organi, organizacije i fizička lica su dužni bez odlaganja obavijestiti organ starateljstva u pogledu djetetovih prava, naročito nasilju, zlostavljanju, polnim zloupotrebama i zlostavljanju djeteta član 13. Dakle, svako je dužan prijaviti i sumnju da je dijete izloženo bilo kom obliku nasilja, prijava se podnosi centru za socijalni rad, policiji i ombudsmanu za djecu.

Pitanje broj 14: Linije za pomoć

Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete za podsticanje i podršku uspostavljanja informacionih usluga, kao što su telefonske i internet linije za pomoć koje služe za davanje savjeta na povjerljiv način ili uz dužno poštivanje anonimnosti? (Član 13, Izvještaj s objašnjenjima, stav 92).

UG „Nova generacija iz Banjaluke je Udruženje Nova generacija od 18. februara 2013. godine pokrenula je besplatnu savjetodavnu liniju za djecu pod nazivom Plavi telefon.

Broj besplatnog telefona je 080 05 03 05

Plavi telefon je prvenstveno linija namenjena podršci djeci koja su žrtve i svedoci nasilja, ali je i linija koja je otvorena za probleme koje djeca imaju a koji se ne tiču nasilja. Djeca su i prepoznala Plavi telefon kao savjetodavnu liniju u širem smislu, te će se u tom pravcu linija i razvijati. Trenutno na telefonu dežura 8 volonterki, dok 18 njih prolazi obuku. Svi volonteri koji rade na Plavom telefonu su studenti psihologije, pedagogije ili socijalnog rada. Volonteri prolaze detaljnu obuku koja se sastoji od 12 sati edukacije o osnovama savjetodavnog rada na telefonu i 18 časova treninga asertivne komunikacije. Veliku pažnju pridajemo i supervizijama i konstantnoj doedukaciji volontera kako bi podrška i savjetovanje bili što kvalitetniji i kako bi se usavršavao rad Plavog telefona. Od marta 2014. Plavi telefon će produžiti radno vreme za dva sata, te će Plavi telefon raditi od 10 do 16 časova svakim radnim danom.

Udruženje građana Fondacija lokalne demokratije od 2005. godine ima Zelenu liniju koja ima za cilj da informiše o rodno uvjetovanom nasilju i prikuplja podatke o rodno uvjetovanom nasilju,

seksualnom i reproduktivnom zdravlju – pravu na život bez nasilja i diskriminacije na osnovu spola/roda.

Prikupljeni podaci pomažu i u realizaciji/definisanju neophodnih statističkih praćenja, kreiranju politika i strategija u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Bosni i Hercegovini.

Ombudsman za djecu RS po svojoj definiciji radi i taj dio posla, a na sajtu <http://www.djecanainternetu.org> uspostavio je i hrabro sanduče za prijavu bilo kog oblika nasilja, koja može biti i anonimna. Na istoj stranici su i kontakt telefoni nadležne službe Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske.

Prijavljivanje nasilja u BiH je dužnost svakog građanina i to mogu učiniti na telefonski broj policije 122 i na dva jedinstvena SOS telefona namjenjena za prijavu nasilja u porodici i to: 1265 za područje Federacije i 1264 za područje Republike Srpske.

Pitanje broj 15: Pomoć žrtvama

a. Navedite koje su to vrste pomoći opisane u članu 14. za žrtve seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece (Izveštaji s objašnjenjima stavovi 93-100). Molimo Vas da navedete:

- Na koji način je pomoć prilagođena dobi i zrelosti žrtava;

- Na koji način se uzimaju u obzir djetetova gledišta, potrebe i problemi;

- Da li se pomoć (posebno hitna psihološka pomoć) takođe, pruža bliskim srodnicima žrtve ili osobama odgovornih za njih.

„Medica“ Zenica kao najstarija profesionalna organizacija u BiH, koja od 1993.godine pruža sveobuhvatnu podršku i pomoć žrtvama različitih oblika nasilja i traume kroz svoje razvijene servise (Sigurna kuća- zbrinjavanje, logistička podrška, psiho-socijalni rad-savjetovanje, individualni i grupni terapijski rad, kontakti sa institucijama i ustanovama, pružanje sveobuhvatne podrške, medicinska podrška i zbrinjavanje..., Krizni centar, SOS telefon, Psihološko i Pravno savjetovanište, Dječiji dnevni centar, Okupaciona terapija i Ekonomsko osnaživanje, Rad na terenu) pruža zaštitu, rehabilitaciju i reintegraciju žrtvama seksualnog iskorištavanja. Također, „Medica“ Zenica realizuje edukativne, istraživačke, zalagačke i izdavačke projekte, usmjerene na promociju i zaštitu ljudskih prava, prevenciju i rehabilitaciju od ratne traume, seksualnog i porodičnog nasilja, uspostavu referalnih mehanizama, uspostava jedinstvenih baza podataka na području ZDK i institucionalnih mreža uz korištenje postojećih resursa iz zajednice, te suzbijanje trgovine ljudima.

„Medica“ Zenica je nevladina organizacija koja je, na osnovu potpisanih Protokola sa nadležnim Ministarstvima, ovlaštena od strane Ministarstva sigurnosti BiH za zbrinjavanje stranaca žrtava trgovine ljudima i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH za zbrinjavanje državljanina/ki BiH - žrtava trgovine ljudima. Pored toga, „Medica“ Zenica je inicirala, razvila jedinstvenu

metodologiju i uspostavila institucionalne Mreže za podršku žrtvama i žrtvama/svjedocima u predmetima ratnih zločina, seksualnog nasilja i drugih krivičnih djela u 3 kantona (Zeničko-dobojski, Srednjobosanski i Unsko-sanski kanton) i Banja Luci u cilju uvezivanja svih relevantnih aktera u ovoj oblasti, i sa ciljem omogućavanja pružanja adekvatne podrške i pomoći prije, u toku i nakon svjedočenja za žrtve i žrtve/svjedoke ratnih zločina, seksualnog nasilja i drugih krivičnih djela.

Kada su u pitanju vrste pomoći, „Medica“ Zenica za žrtve seksualnog iskorištavanja i djecu koja su žrtve seksualne zloupotrebe pruža kratkoročni i dugoročni smještaj u Sigurnu kuću, te korištenje ostalih servisa Medice Zenica. U sklopu boravka u Sigurnoj kući, pored sigurnog smještaja, hrane, osnovne odjeće, obuće i higijenskih artikala itd., klijenticama/tima se na osnovu individualnih potreba i razvijenog individualnog plana pruža kontinuirana individualna i grupna psihološka pomoć i podrška kroz suportivni, savjetodavni i psihoterapijski rad prilagođen uzrastu klijentice/ta, medicinska pomoć, odgojno-obrazovni rad, ekonomsko osnaživanje, okupaciona terapija, posredovanje sa institucijama, rad sa porodicom i druge usluge shodno potrebama svake klijentice/ta. S tim u vezi, za svaku klijenticu/ta se izrađuje individualni plan rada u saradnji sa klijenticom i drugim profesionalcima, a na osnovu individualnih potreba. Dužina boravka klijentice u Sigurnoj kući također zavisi od individualnih potreba svake žrtve/djeteta. Tokom boravka djece u Sigurnoj kući, cjelokupni tretman se prilagođava njihovom uzrastu i individualnim potrebama i pružanju različitih vrsta pomoći. Tokom individualnog rada sa djecom tretman se provodi u zavisnosti od uzrasta djece, težine doživljenog traumatskog iskustva i stepenu razvijenih posljedica nakon doživljenog nasilja, te se kroz različite savjetodavne, terapijske i odgojne pristupe radi na oporavku djeteta i reintegraciji. „Medica“ Zenica također ima servise namijenjene isključivo djeci kao što je Dječiji dnevni centar „Medica“ Zenica u kojima djeca koja su smještena u Sigurnoj kući provode svoje slobodno vrijeme, pomaže im se u razvijanju životnih navika, vještina te se kroz različite edukativno-suportivne i kreativne radionice educiraju i o nenasilnoj komunikaciji, nasilju i zaštiti od nasilja i različitih oblika eksploatacije, dječijim pravima i obavezama te drugim temama u skladu sa interesovanjima djece i procjenama stručnog osoblja o potrebi određenih tema. Za djecu koja su uključena u redovan obrazovni proces se pruža podrška u učenju, savladavanju školskog gradiva i izvršavanju drugih školskih zadataka, a za djecu koja nisu uključena u redovan obrazovni proces radi se na opismenjavanju i u saradnji sa drugim nadležnim institucijama se posreduje prilikom uključivanja djece u obrazovni proces. Cjelokupni tretman se provodi uz aktivnu participaciju klijentice/ta, te prilagođava individualnim potrebama, uzrastu, razvojnom periodu, fizičkim i intelektualnim sposobnostima i sl.

Tokom boravka klijentice/ta djece u Sigurnoj kući, „Medica“ Zenica u saradnji sa ostalim institucijama uključenim u zbrinjavanje klijentice/ta, radi i sa roditeljima i ostalim članovima porodicom, ukoliko za istim nema prepreka kao što je to da su roditelji i/ili oszali članovi porodice učestvovali u iskorištavanju/zlopotrebi djeteta. Također, kada su u pitanju punoljetne klijentice/ti „Medica“ Zenica, također, radi i sa porodicom u cilju razvijanja međusobnog razmijevanja i podrške između porodice i klijentice/ta, smanjenju stigmatizacije i odbacivanja od strane porodice, ali i saniranju simptoma koji su se javili kod članova porodice usljed saznanja o proživljenom iskustvu njihovog djeteta.

Ukoliko je dijete žrtva seksualne eksploatacije smješteno u sigurnoj kući dobit će psihološku pomoć od stručnjaka koji rade u sigurnoj kući. Ukoliko je potrebno djetetu se obezbjeđuju i drugi vidovi pomoći i podrške.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske⁷⁹ djecu – žrtve seksualnog zlopotrebe i iskorištavanja prepoznaje kao korisnike socijalne zaštite. U članu 18. navedenog Zakona korisnici socijalne zaštite po ovom zakonu su djeca:

1. bez roditeljskog staranja odnosno dijete koje nema roditelja, koje je napušteno od roditelja, čiji roditelji nisu u mogućnosti da mu omoguće potpuno staranje zato što su ograničeni u vršenju roditeljskog prava ili su lišeni tog prava;
2. dijete sa smetnjama u razvoju
3. čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama odnosno dijete čiji roditelji zbog bolesti ili smrti jednog od roditelja, nesređenih porodičnih odnosa, materijalnih ili drugih razloga nisu u mogućnosti da mu obezbijede uslove za pravilno vaspitanje, fizički i psihički razvoj;
4. **žrtve nasilja odnosno dijete kome se nanosi fizička, psihička ili seksualna patnja ili emocionalna bol**, kao i prijetnja takvim djelima ili zanemarivanje, nebriga ili nezadovoljavanje osnovnih životnih potreba, što ga ozbiljno sputava da uživa u svojim pravima i slobodama;
5. **žrtve trgovine** odnosno dijete koje je vrbovano, prevezeno, skriveno, nasilno transportovano ili prihvaćeno prijetnjom upotrebe sile, obmanjivanjem, otmicom ili drugim oblicima prinude ili prevare, zlopotrebom položaja ili primanja novca, a koje je navedeno na pristanak vlastitog eksploatisanja;
6. sa društveno neprihvatljivim ponašanjem odnosno dijete koje je pod rizikom da čini prekršajna i krivična djela, koje se bavi skitnjom, prosjačenjem, narušavanjem opšteprihvaćenih društvenih pravila ponašanja i važeće zakonske norme;
7. izložena socijalno rizičnim ponašanjima
8. odnosno dijete kome je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna zaštita i to zbog siromaštava, pretrpljene elementarne nepogode, ratnog stradanja izbjeglištva, migracije, repatrijacije, smrti jednog ili više članova porodice, dugotrajnog liječenja, otpusta iz ustanove ili drugih nepredviđenih okolnosti.

Dijete u smislu ovog zakona je osoba do navršениh 18. godina.

Dijete- žrtva seksualnog nasilja, u skladu sa svojim potrebama, ima pravo na određena zakonom utvrđena prava⁸⁰, kao što su :

---

⁷⁹ „Službeni glasnik RS“, broj 37/12

- novčana pomoć,
- smještaj u ustanovu socijalne zaštite,
- zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu,
- dnevno zbrinjavanje i
- savjetovanje.

Savjetovanje je sistemska i programirana stručna pomoć koju realizuju stručni radnici primjenom metoda socijalnog rada i drugih društveno-humanističkih nauka, a čija je svrha pomoć pojedincu, članovima porodice ili porodici u cjelini u razvijanju, dopunjavanju, očuvanju i poboljšanju vlastitih socijalnih mogućnosti kada se nađu u različitim nepovoljnim situacijama, kao što su (u vezi sa predmetom našeg istraživanja): nasilje u porodici, uključivanja u svakodnevni život nakon dužeg boravka u institucijama i u kriznim situacijama. Savjetovanje se sprovodi na osnovu procjene ukupnih potreba korisnika i individualnog plana. Savjetovanje može sprovoditi Centar za socijalni rad, ustanova socijalne zaštite, nevladina organizacija i stručni radnik koji samostalno obavlja poslove socijalne zaštite kao profesionalne djelatnosti, pod uslovima da imaju obezbijeđen poseban prostor i stručne kvalifikacije.

Dijete- žrtva nasilja ima **pravo na smještaj u ustanove socijalne zaštite ili u drugu porodicu** ukoliko porodica ne može da obezbjedi odgovarajuću zaštitu, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite. To je posebno značajno u slučajevima kada je do zloupotrebe djeteta došlo u samoj porodici. Centar za socijalni rad će u skladu sa zakonom donijeti odluku o načinu smještaja djeteta uvažavajući najbolji interes djeteta, ukupne procjene uslova života i stanja korisnika i njegovog okruženja, sagledavanja mogućnosti drugih oblika zbrinjavanja i mišljenja da je zbrinjavanje u ustanovu najcjelishodniji oblik zaštite. U ustanovama socijalne zaštite korisniku se obezbjeđuje: stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć, briga, vaspitanje i obrazovanje; radne, kulturne, zabavne i rekreativne aktivnosti; zdravstvena zaštita.⁸¹ Dijete – žrtva nasilja do tri godine starosti privremeno može biti zbrinuto u ustanovu socijalne zaštite uz stručno mišljenje Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite.⁸²

Zakonom je propisano da se dijete ne može smjestiti u drugu porodicu u kojoj je netko od članova porodice lišen roditeljskog prava ili poslovne sposobnosti ili u kojoj su poremećeni odnosi ili u kojoj neko od članova porodice ima društveno neprihvatljivo ponašanje ili u kojoj bi, zbog bolesti člana porodice, bilo ugroženo zdravlje djeteta i ostvarivanje svrhe smještaja.⁸³ Centar za socijalni rad koji upućuje dijete koje je žrtva nasilja u ustanovu za smještaj ili u drugu porodicu, prilikom zbrinjavanja osiguraće odjeću, obuću i troškove transporta do ustanove odnosno porodice.

---

⁸⁰ Zakon o socijalnoj zaštiti RS, član 20.: „Prava u socijalnoj zaštiti po ovom zakonu su: novčana pomoć, dodatak za pomoć i njegu drugog lica, podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, smještaj u ustanovu, zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu, pomoć i njega u kući, dnevno zbrinjavanje, jednokratna novčana pomoć i savjetovanje“.

⁸¹ Zakon o socijalnoj zaštiti RS, član 38.stav 2.

⁸² Ibid, član 40.

⁸³ Ibid, član 43.

Dijete- žrtava nasilja, zbog svojih psihosocijalnih teškoća i nepovoljnih životnih okolnosti, imaju pravo na **dnevno zbrinjavanje** kojim se kroz različite vrste organizovanih dnevnih usluga i boravaka izvan vlastite porodice obezbjeđuju ishrana, njega, čuvanje, briga o zdravlju, vaspitanje i obrazovanje, psihosocijalna rehabilitacija i sl. Dnevno zbrinjavanje se može odvijati u drugoj porodici, ustanovi socijalne zaštite, posebnim centrima za djecu koje organizuju i pružaju javne ustanove, udruženja, vjerske organizacije isl. Odluku o tome donosi mjesno nadležni centar za socijalni rad na čijem području roditelj ili staratelj djeteta ima prebivalište. Ako nijedan od roditelja djeteta nije poznat ili ako nije poznato njegovo prebivalište, postupak vodi centar za socijalni rad na čijem području se dijete zateklo.

Sredstva za ostvarivanja prava koja su utvrđena ovim zakonom se obezbjeđuju iz općinskih budžeta i Budžeta Republike Srpske.

*Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta*⁸⁴ djecu koja su žrtve seksulanog nasilja prepoznaje kao korisnike socijalne zaštite pod kategorijom “zlostavljana djeca”. U smislu člana 16. ovog zakona zlostavljana djeca su maloljetnici⁸⁵ kojima je nanesena fizička ili psihička bol ili oštećenje, a koje je prouzrokovalo ugrožavanje zdravlja, fizičkog i psihičkog integriteta ličnosti ili je onemogućilo normalan razvoj. Prava u socijalnoj zaštiti i postupak njihovog ostvarivanja su na približno sličan način regulisana kao i u Republici Srpskoj s tim da ovaj zakon ne prepoznaje pravo na dnevno zbrinjavanje djece, izuzev kao uslugu u okviru ustanova socijalne zaštite.

Federalni zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom ne prepoznaje kao posebne korisnike socijalne zaštite djecu žrtve nasilja. Navedeni zakon kao korisnike socijalne zaštite, između ostalog definira i maloljetnike u stanju socijalne potrebe i to: djeca bez roditeljskog staranja, odgojno zanemarena i zapuštena djeca, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju, osobe/djeca kojima je zbog stanja socijalne potrebe u kojim su se našli zbog posebnih okolnosti potrebna zaštita. U smislu ovog zakona:

- a) dijete bez roditeljskog staranja je dijete bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napušteno od roditelja lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost;
- b) odgojno zanemareno dijete je dijete koje zbog nedovoljnog nadzora i brige roditelja, te negativnog uticaja sredine, narušava opće prihvaćene norme ponašanja.
- c) odgojno zapušteno dijete je dijete koje svojim ponašanjem narušava opće prihvaćene norme i vrši prekršaje ili krivična djela
- d) dijete, čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama je dijete, čiji roditelji zbog nesređenih porodičnih odnosa, materijalnih ili drugih razloga nisu u mogućnosti da mu osiguraju normalne uvjete za pravilan odgoj, fizički i psihički razvoj.

⁸⁴ „Službeni glasnik BD BiH“ broj 1/03, 4/04, 9/07, 2/08

⁸⁵ Pod maloljetnicima se podrazumjevaju osobe do navršениh 18 godina života

Najčešće se djeca žrtve u porodičnom okruženju upravo tretiraju kao djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama a zaštita i postupak ostavriavanja prava djece žrtava seksualnog nasilja je sličan zakonskim rješenjem u RS.

b. Navedite da li i u kojoj mjeri unutrašnje pravo predviđa mogućnost “odvajanja” (član 14, stav 3, Izvještaj s objašnjenjima, stav 99.) u slučajevima gdje je:

- Navodni počinitelj, roditelj ili osoba koja se brine o djetetu, uključena u seksualno iskorištavanje ili seksualnu zloupotrebu djeteta;

- Žrtva iz porodičnog okruženja, odnosno kada su roditelji ili osobe koje se brinu o djetetu uključeni u seksualno iskorištavanje ili seksualnu zloupotrebu.

U Porodičnom zakonu RS kao jedna od najvažnijih odredbi je zabrana roditeljima i ostalim članovima porodice da dijete podvrgavaju ponižavajućim postupcima, duševnom ili tjelesnom kažnjavanju, odnosno zlostavljanju.⁸⁶ Ako su roditelji, odnosno, onaj roditelj kod kojeg dijete živi, zlostavljali dijete ili zanemarili brigu o djetetu, zanemarili vaspitanje djeteta ili je kod djeteta došlo do poremećaja u vaspitanju, organ starateljstva može dijete oduzeti i povjeriti ga drugom roditelju, nekom drugom licu ili odgovarajućoj ustanovi ukoliko ne postoji sudska odluka o povjeravanju djeteta. Takođe, sud može oduzeti roditeljsko pravo roditelju koji zlostavlja dijete, zloupotrebljava roditeljsko pravo, ili je napustio dijete, zanemario brigu o djetetu i zanemario svoje roditeljske dužnosti.⁸⁷ Veoma je važno istaći da je organ starateljstva prema članu 107. stav 2. dužan pokrenuti postupak za oduzimanje roditeljskog prava kada na bilo koji način sazna za neku od prethodno navedenih okolnosti.

Porodični zakon daje definiciju zloupotrebe roditeljskog prava. Tako, u skladu sa odredbom člana 106. stav 2, roditelj zloupotrebljava roditeljska prava i dužnosti:

1. ako sprovodi fizičko ili psihičko nasilje nad djetetom,
2. ako seksualno iskorištava dijete,
3. ako eksploatiše dijete prisiljavajući ga da pretjerano radi ili da obavlja rad neprimjeren njegovom uzrastu,
4. ako djetetu dozvoljava uživanje alkoholnih pića, droga ili drugih opojnih supstanci ili ga na to navodi,
5. ako navodi dijete na bilo koji oblik društveno neprihvatljivog ponašanja,
6. ako na bilo koji drugi način grubo krši prava djeteta.

Dalje, zakon u stavu 3. člana 106. propisuje da roditelj grubo zanemaruje roditeljske dužnosti i prava:

⁸⁶ Porodični zakon Republike Srpske, član 97.

⁸⁷ Porodični zakon Republike Srpske, član 106. stav 1.

1. ako napusti dijete,
2. ako ne brine duže od mjesec dana o djetetu s kojim ne živi,
3. ako u roku od godinu dana ne stvori uslove za zajednički život sa djetetom koje je smješteno u drugu porodicu ili ustanovu, a za to nema nikakav opravdan razlog,
4. ako je zanemario staranje o osnovnim životnim potrebama djeteta s kojim živi ili se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta prethodno donio nadležni organ.

Roditeljsko pravo prestaje kada dijete postane punoljetno ili kada prije punoljetstva zaključi brak u skladu sa zakonom.

Porodičnom zakonu FBiH i BDBiH daju definiciju zloupotrebe roditeljskog prava. Tako, u skladu sa članom 154. stav (2) Porodičnog zakona FBiH, *roditelj zloupotrebljava roditeljska prava i dužnosti u slučajevima tjelesnog i duševnog nasilja nad djetetom, spolnog iskorišćavanja djeteta, navođenja djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje, te grubog kršenja djetetovih prava na drugi način.* Roditeljima koji zloupotrebom svojih prava ili grubim zanemarivanjem svojih dužnosti, ili napuštanjem djeteta, odnosno nestaranjem o djetetu sa kojim žive, očito stavljaju u opasnost sigurnost, zdravlje i moral djeteta, posebno u slučajevima nasilja nad djetetom, sud će u vanparničnom postupku *oduzeti roditeljsko staranje.* Izricanjem ove mjere prestaju sve obaveze i prava roditelja prema djetetu, osim obaveze izdržavanja djeteta. Organ starateljstva će u postupku oduzimanja roditeljskog prava imenovati djetetu posebnog staratelja koji će svoju dužnost vršiti sve dok traje izrečena mjera. Sud, po službenoj dužnosti, dostavlja nadležnom matičaru pravomoćnu odluku o oduzimanju i vraćanju roditeljskog staranja radi upisa u matičnu knjigu rođenih.

U skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti djeteta RS - žrtva seksualnog zlostavljanja ima pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu ukoliko porodica ne može da obezbijedi odgovarajuću zaštitu. Ovo je naročito bitno ukoliko je do zlostavljanja djeteta došlo u samoj porodici. Zakon propisuje da centar za socijalni rad može odluku o smještaju djeteta u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu donijeti na osnovu svestranog razmatranja potrebe korisnika i mogućnosti njegove porodice.

Zakon propisuje da se dijete ne može smjestiti u drugu porodicu u kojoj je neko od članova te porodice lišen roditeljskog prava ili poslovne sposobnosti ili u kojoj su poremećeni porodični odnosi ili u kojoj neko od članova porodice ima društveno neprihvatljivo ponašanje ili u kojoj bi, zbog bolesti člana porodice, bilo ugroženo zdravlje djeteta i ostvarivanje svrhe smještaja.

Zakon propisuje da poslove socijalne zaštite vrše centri za socijalni rad i ustanove socijalne zaštite.⁸⁸ Nad obavljanjem stručnog rada u djelatnosti socijalne zaštite vrši se stručni nadzor od strane Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske.⁸⁹

Sredstva za ostvarivanje prava koja su utvrđena ovim zakonom obezbjeđuju se u budžetu opština i Budžetu Republike Srpske. Za ostvarivanje prava koja su obuhvaćena ovom analizom

⁸⁸ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 70.

⁸⁹ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 77. i 78.

(smještaj u ustanovu socijalne zaštite, smještaj u drugu porodicu, te usluge socijalnog rada) sredstva se obezbjeđuju u budžetu opština.

U slučaju seksualnog nasilja nad djetetom u porodičnom okruženju, prema važećim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, policija, tužilaštvo, sud, organi starateljstva i druge službe nadležne za socijalnu i zdravstvenu zaštitu dužne su djetetu žrtvi porodičnog nasilja pružiti zaštitu od nasilničkog ponašanja i to po hitnom postupku. Nakon prijema prijave ili saznanja da je učinjeno nasilje u porodici policija je dužna odmah, bez odlaganja, o tome obavjestiti centar za socijalni rad, odnosno, službu socijalne zaštite, koja će bez odlaganja neposredno pružiti usluge socijalne zaštite i psihosocijalnu pomoć žrtvi nasilja, te o tome sačiniti izvještaj. Prema Zakon o zaštiti nasilja u porodici RS posebnu pomoć i zaštitu uživa dijete. Radi obezbjeđenja fizičke zaštite i ostvarivanja prava i interesa žrtve nasilja u porodici policija i organ starateljstva dužni su, uz prethodni pristanak žrtve nasilja u porodici, privremeno zbrinuti žrtvu nasilja u sklonište/sigurnu kuću. Zakonom Republike Srpske zbrinjavanje žrtve u sigurnu kuću nema obligatorni karakter (član 15.). Smještaj u sigurnu kuću ne može trajati duže od šest mjeseci, s tim da se može izuzetno produžiti uz pisanu saglasnost organa starateljstva⁹⁰ odnosno za još šest mjeseci do završetka postupka i izvršenja rješenja kojim se počiniocu nasilja izriče zaštitna mjera⁹¹. Sredstva za privremeni smještaj i zbrinjavanje žrtava nasilja u porodici obezbjeđuju se 70% iz federalnog budžeta i 30% iz budžeta kantona odnosno 70% iz budžeta Republike Srpske i 30% iz budžeta općine od utvrđene cijene smještaja žrtve. U Federaciji BiH, na zahtjev organa starateljstva, žrtva nasilja u porodici zbrinjava se u drugu odgovarajuću instituciju ili kod druge porodice kada organ starateljstva ocijeni da je to povoljnije za žrtvu i uz saglasnost žrtve nasilja.

Zakon o zaštiti nasilja u porodici FBiH u članu 11. propisuje zaštitnu mjeru udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabranu vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor koja se može izreći osobi koja je učinilac nasilje prema članu porodice sa kojim živi u stanu, kući ili nekom drugom stambenom prostoru, ako nadležni sud ocijeni da postoji opasnost da bi bez provođenja ove mjere nasilna osoba mogla ponovo učiniti radnje nasilja. Osoba kojoj je izrečena mjera iz stava 1. ovog člana dužna je odmah napustiti stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor, prema potrebi, uz prisustvo policijskog službenika. Mjera iz stava 1. ovog člana određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti duže od dvije godine“.

Zakonskim rješenjem u RS ova mjera se određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od 30 (trideset) dana, niti duže od 6 (šest) mjeseci.

U članu 12. navedenog zakona propisana je zaštitna mjera „zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici“ koja se može izreći osobi koja je učinila nasilje u porodici. U rješenju kojim sud izriče mjeru zabrane približavanja žrtvi nasilja u porodici, nadležni sud će odrediti mjesta ili područja, te udaljenost ispod koje se nasilna osoba ne smije približiti

⁹⁰ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, član 33., stav (3)

⁹¹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS, član 15. stav (5)

žrtvi nasilja u porodici. Mjera iz stava 1. ovog člana određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti duže od dvije godine, izuzev ako sud odluči da je duži vremenski period u interesu žrtve nasilja.

Propis o načinu provedbe mjere iz stava 1. ovog člana donosi federalni ministar unutrašnjih poslova.

Zakonom o zaštiti nasilja u porodici RS u rješenju kojim sud izriče mjeru zabrane približavanja žrtvi nasilja u porodici, sud će odrediti mjesta ili područja, i udaljenost od 200m ispod koje se nasilnik ne smije približiti žrtvi nasilja.

c. Da li se prema unutrašnjem pravu omogućava sljedeće:

- Ispunjavaju uslovi i trajanje odvajanja i da li se određuje u skladu s najboljim interesima djeteta?

Uslovi i trajanje izdvajanja djeteta iz porodice uvijek su usklađeni sa najboljim interesima djeteta, što je obaveza svih organa koji su uključeni u zaštitu djeteta.

- Socijalne programe i multidisciplinarnu strukturu za pružanje potrebne pomoći žrtvama, njihovim bliskim rođacima i za bilo koju osobu koja je odgovorna za brigu o djetetu? (Član 11, Izvještaj s objašnjenjima stavovi 87-88).

—

d. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi se osiguralo da žrtve krivičnog djela, određenog u skladu s Konvencijom, na teritoriji jedne ugovorne strane, osim one u kojoj borave, mogu uložiti žalbu pred nadležnim vlastima države prebivališta? (Član 38, stav 2, Izvještaj s objašnjenjima stavovi 258-259).

-

Procesuiranje počinitelja krivičnog djela seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece

Pitanje broj 16: Krivična djela

Osnovni oblik zaštite djece od pornografije (seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja) sadržan je u okviru krivičnih zakona koji se primjenjuju u BiH. Krivična djela koja se direktno odnose na „ dječiju pornografiju“ uređena su entiteskim krivičnim zakonodavstvom.

Krivični zakon BiH reguliše sljedeće oblasti:

Trgovina ljudima

Član 186.

(1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja prostitucijom drugog lica ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela ili drugog iskorištavanja kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine.

(2) Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi lica koja nisu navršila 18 godina života radi iskorištavanja iz stava (1) ovog člana kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(3) Ako je krivično djelo iz stavova (1) i (2) ovog člana izvršilo službeno lice prilikom obavljanja službene dužnosti, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina.

(4) Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(5) Ko organizira ili na bilo koji način rukovodi grupom ljudi radi izvršenja krivičnog djela iz stavova (1) ili (2) ovog člana kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(6) Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(7) Ako je izvršenjem krivičnog djela iz stavova (1) i (2) ovog člana prouzrokovano teže narušenje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt lica iz stavova (1) i (2) ovog člana, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(8) Predmeti i prijevozna sredstva upotrijebljena za izvršenje djela bit će oduzeti, a objekti koji su korišteni u svrhu trgovine ljudima mogu se privremeno ili trajno zatvoriti.

(9) Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je lice koje je žrtva trgovine ljudima pristalo na iskorištavanje.

Međunarodno vrbovanje radi prostitucije

Član 187.

(1) Ko vrbuje, namamljuje ili navodi drugog na pružanje seksualnih usluga radi zarade u nekoj državi, izuzimajući državu u kojoj ta osoba ima prebivalište ili čiji je državljanin, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko uz korištenje sile ili pod prijetnjom sile ili prijevarom, prisiljava ili navodi drugog na odlazak u državu u kojoj nema prebivalište ili čiji nije državljanin, radi pružanja seksualnih usluga za novac, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(3) Činjenica da se vrbovana, namamljena, potaknuta, prisiljena ili zavedena osoba već bavila prostitucijom, ne utječe na postojanje krivičnog djela.

a. Molimo vas da navedete da li se navedena krivična djela smatraju kao takva u vašem zakonu?

b. Molimo vas da pojasnite svako ponašanje koje se prema Lanzarote konvenciji smatra kao krivično djelo.

U entitetskim krivičnim zakonima⁹² i krivičnom zakonu distrikta⁹³, u poglavljima „krivična djela protiv spolnog integriteta i morala“ i „krivična djela protiv braka i porodice“, pojavljuje se čitav niz krivičnih djela koja sadrže elemente seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (osobe do navršениh 14 godina starosti) odnosno maloljetnika (osobe do navršениh 18 godina starosti):

- Silovanje⁹⁴
- Spolni odnošaj s nemoćnom osobom⁹⁵ - Obljuba nad nemoćnim licem⁹⁶ - Spolni odnos s nemoćnim licem⁹⁷
- Spolni odnošaj sa djetetom⁹⁸ - Polno nasilje nad djetetom⁹⁹ - Spolni odnos s djetetom¹⁰⁰
- Spolni odnošaj zloupotrebom položaja¹⁰¹- Obljuba zloupotrebom položaja¹⁰²- Spolni odnos zloupotrebom položaja¹⁰³
- Bludne radnje¹⁰⁴

⁹² Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine” br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11); Krivični zakon Republike Srpske (“Službeni glasnik Republike Srpske” br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13)

⁹³ Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, prečišćeni tekst („Službeni glasnik 33/13)

⁹⁴ Krivični zakon Federacije BiH, član 203. stav (5) i (6); Krivični zakon Republike Srpske, član 193. stav (2), Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 200. stav (5)

⁹⁵ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 204.

⁹⁶ Krivični zakon Republike Srpske, član 194. stav 2.

⁹⁷ Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 201.

⁹⁸ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 207

⁹⁹ Krivični zakon Republike Srpske, član 195

¹⁰⁰ Krivični zakon Brčko Distrikta, član 204

¹⁰¹ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 205. stav (2): „Nastavnik, odgajatelj, roditelj, usvojitelj, staratelj, očuh, maćeha ili druga osoba koja iskorištavajući svoj položaj ili odnos prema maloljetniku koji joj je povjeren radi učenja, odgoja, čuvanja ili njege izvrši s njim spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina“.

¹⁰² Krivični zakon Republike Srpske, član 196.

¹⁰³ Krivični zakon Brčko Distrikta, član 202

- Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnikom¹⁰⁵ - Zadovoljavanje polnih strasti pred drugim¹⁰⁶
- Navođenje na prostituciju¹⁰⁷
- Trgovina maloljetnim licima¹⁰⁸ - Trgovina ljudima¹⁰⁹
- Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije¹¹⁰ - Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju¹¹¹
- Proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječije pornografije¹¹²
- Upoznavanje djeteta s pornografijom¹¹³
- Rodoskrvuće¹¹⁴ - Rodoskrvnjenje¹¹⁵

c. Molimo naznačite da li postoje bilo kakva druga djela koja ne ulaze u okvir inkriminirajućeg seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece u vašoj zemlji? Navedite vaše definicije i navedite gdje su te definicije uvrštene;

d. Molimo vas takođe da precizirate da li dob djeteta igra važnu ulogu u određivanju težine djela.

Starost djeteta igra veoma važnu ulogu kada je su pitanju krivična djela koja se odnose na seksualno zlostavljanje djece i u tim slučajevima radi se kvalifikovanim oblicima krivičnih djela. Takođe, kada je u pitanju odmjerenje kazne učiniocu ovakvih krivičnih djela, sud, shodno pravilima o odmjerenju kazne uzima u obzir sve okolnosti koje utiču na određivanje visine kazne, a naročito o pobudama iz kojih je djelo učinjeno, prema kome je djelo učinjeno, njegov odnos prema žrtvi i dr.

---

¹⁰⁴ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 208. stav (2) ; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 205. stav (2)

¹⁰⁵ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 209.; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 206.

¹⁰⁶ Krivični zakon Republike Srpske, član 197.

¹⁰⁷ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 210. stav (4); Krivični zakon Republike Srpske, član 198.; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 207.

¹⁰⁸ Krivični zakon Republike Srpske, član 198b.

¹⁰⁹ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 207a.

¹¹⁰ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 211.; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 208.

¹¹¹ Krivični zakon Republike Srpske, član 199. stav 1.

¹¹² Krivični zakon Republike Srpske, član 200.

¹¹³ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 212.; krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 209.

¹¹⁴ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 213. stav (2) i (3); Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 210. stav (2) i (3)

¹¹⁵ Krivični zakon Republike Srpske, član 201.

Seksualno zlostavljanje (član 18.)

1. Učešće u seksualnim aktivnostima s djetetom koje, u skladu s odgovarajućim odredbama državnog prava, nije navršilo zakonsku dob za seksualne aktivnosti;
2. Učešće u seksualnim aktivnostima sa djetetom pri kojim se:
  - koristi prinuda, sila ili prijetnje;
  - zlostavljanje u priznatoj poziciji povjerenja, autoriteta ili uticaja nad djetetom, uključujući unutar porodice;
  - zlostavljanje iskorištavajući posebno osjetljivu situaciju djeteta, posebno djece sa psihičkim ili fizičkim nedostatkom ili koja se nalaze u situaciji zavisnosti.

Dječija Prostitucija (član 19.)

1. Primoravanje djeteta na prostituciju ili izazivanje djeteta na učešće u prostituciji;
2. Prisiljavanje djeteta na prostituciju ili profitiranje od istog ili iskorištavanje djeteta na neki drugi način a za takve svrhe;
3. Podržavanje dječje prostitucije.

Dječja pornografija (član 20.)

1. Izrada dječje pornografije;
2. Nuđenje ili stavljanje na raspolaganje dječje pornografije;
3. Distribuisanje ili prenošenje dječje pornografije;
4. Nabavljanje dječje pornografije za sebe ili za drugu osobu;
5. Posjedovanje dječje pornografije;
6. Svjesno dobivanje pristupa, kroz informacijske i komunikacijske tehnologije, dječjoj pornografiji.

Učestvovanje djeteta u pornografskim predstavama (član 21.)

1. Primoravanje djeteta na učešće u pornografskim predstavama ili agotovanje djeteta da učestvuje u takvim nastupima;
2. Prisiljavanje djeteta na učešće u pornografskim predstavama ili profitiranje od istih ili na drugi način iskorištavanje djeteta za takve svrhe;
3. Svjesno učešće u pornografskim predstavama koje uključuju angažovanje djece.

Korupcija djece (član 22.)

Namjerno izazivanje odnosno navođenje djeteta, u seksualne svrhe, koje nije navršilo pravnu dob za seksualne aktivnosti, kako bi svjedočili o seksualnom zlostavljanju ili seksualnim aktivnostima, čak i bez direktnog učešća.

Podsticanje djece u seksualne svrhe ("namamljivanje") (član 23)

Namjerno predlaganje djetetu, koje nije navršilo dob za seksualne aktivnosti a koja je utvrđena prema unutrašnjem pravu, putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija, susret sa jednom odraslom osobom, za počinjenje seksualnog zlostavljanja ili proizvodnju dječje pornografije, u kojem je ovaj prijedlog uslijedio iz materijalnih razloga.

Pomaganje ili podsticanje i pokušaj (član 24.)

1. Namjerno pomaganje ili podsticanje na počinjenje bilo kojeg od navedenih djela.
2. Pokušaj da se poćini bilo koji od gore navedenih krivičnih djela.

Pitanje broj 17: Odgovornost pravne osobe

Da li vaš sistem osigurati da pravna osoba može biti odgovorna za krivično djelo određeno u skladu s članom 26? Molimo Vas da navedete pod kojim uslovima.

U glavi XIV Krivičnog zakona BiH, reguliše odgovornost pravnih osoba za krivična djela.

Pitanje broj 18: Kazne i mjere

KZ BiH, Član 131.

Kazne za pravne osobe

Pravnim osobama se za krivična djela mogu izreći ove kazne:

- novčana kazna;
- kazna oduzimanja imovine;
- kazna prestanka pravne osobe.

Članom 39. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisane su prekršajne sankcije za neprijavlivanje nasilja u porodici od strane obrazovnih, zdravstvenih i drugih ustanova i organa, kao i nevladinih organizacija koje u obavljanju svoje dužnosti saznaju za učinjene radnje nasilja u porodici iz člana 7. stav 2. ovog zakona. Novčanom kaznom u iznosu od 500,00 KM do 3.000,00 KM bit će kažnjena za prekršaj službena osoba koja ne postupi u skladu sa članom 8. stav 1. ovog zakona, ako je dijete žrtva radnji nasilja u porodici iz člana 7. stav 2. ovog zakona.

a. Navedi koje se sankcije ili kazne, prema unutrašnjem pravu, predviđaju za krivična djela utvrđena u skladu s Konvencijom kada su u pitanju i fizičke i pravne osobe. Navedite da li su sankcije krivične, prekršajne i/ili administrativne sankcije (Član 27, Izvještaj s objašnjenjima stavovi 182-193.);

Kaznena politika u Bosni i Hercegovini za krivična djela spolnog nasilja nad djecom je neujednačena i nije adekvatna posljedicama koje to djelo ostavlja na djecu- žrtve.

Prema Krivičnom zakonu Federacije BiH i Krivičnom zakonu Brčko Distrikta BiH osoba koja krivično djelo **“silovanja”** počini prema djetetu ili maloljetniku kaznit će se kaznom zatvora **najmanje tri godine**, a prema Krivičnom zakonu Republike Srpske, od **tri do petnaest godina**.

Ukoliko se radi o kvalifikovanom obliku¹¹⁶ ovog krivičnog djela u federaciji i distriktu propisana je kazna zatvora **od najmanje pet godina**, a u Republici Srpskoj najmanje **deset godina**.

U federalnom krivičnom zakonu i zakonu distrikta krivično djelo „*spolni odnošaj sa djetetom*“¹¹⁷ utvrđena je kazna zatvora od **jedne do osam godina**. Krivični zakon Republike Srpske ovo krivično djelo definiše kao „*polno nasilje nad djetetom*“¹¹⁸ za koje je propisana kazna zatvora od **jedne do deset godina**. Ukoliko je ovo krivično djelo učinjeno upotrebom sile ili s nemoćnim djetetom počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje **tri godine** (KZ FBiH i KZ BDBiH), odnosno od **tri do petnaest godina** (KZ RS). Ako se ovo krivično djelo počini od strane nastavnika, odgajatelja, staraoca, usvojitelja, doktora, vjerskog službenika ili druge osobe zloupotrebom svog položaja prema djetetu koje mu je povjereno na učenje, odgajanje, čuvanje ili staranje, počinitelj će se kazniti zatvorom **od pet do petnaest godina** (KZ RS), odnosno od **jedne do deset godina** (KZ FBiH i KZ BDBiH). Kada je ovo krivično djelo učinjeno na naročito ponižavajući način ili ako je prema djetetu-žrtvi učinjeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinitelja, u sva tri krivična zakona propisana je kazna zatvora od **najmanje pet godina**. Ako je ovim krivičnim djelom prouzrokovana smrt djeteta ili je dijete teško tjelesno ozlijeđeno, ili mu je zdravlje narušeno propisana je kazna zatvora od **pet godina do kazne dugotrajnog zatvora** (KZ FBiH, KZ BDBiH) odnosno **najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora** (KZ RS).

Za krivično djelo „*spolnog odnosa zloupotrebom položaja*“¹¹⁹ učinjenog na štetu djeteta u važećim krivičnim zakonima entiteta i distrikta utvrđena je kazna zatvora od **šest mjeseci do pet godina**.

Kada je krivično djelo „*bludne radnje*“¹²⁰ učinjeno prema djetetu ili maloljetniku federalnim krivičnim zakonom i zakonom distrikta propisana je kazna zatvora od **šest mjeseci do pet godina**.

U članu 197. stav (2), Krivičnog zakona Republike Srpske, za krivično djelo „*zadovoljavanje spolnih strasti pred djetetom ili maloljetnikom*“ predviđena je **novčana kazna ili zatvorska kazna do 3 godine** a u Krivičnom zakonu FBiH i Krivičnog zakona BDBiH propisana je kazna zatvora od **tri mjeseca do tri godine**.

Za krivično djelo „*navođenje na prostituciju*“ koje je učinjeno prema djetetu ili maloljetniku u federalnom krivičnom zakonu propisana je kazna zatvora od **tri do petnaest godina** dok je

¹¹⁶ Ako je krivično djelo silovanja učinjeno na naročito okrutan ili naročito ponižavajući način, ili ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnošaja ili s njima izjednačenih spolnih radnji od više učinitelja odnosno ako je krivičnim djelom silovanja prouzrokovana smrt silovane osobe ili je ona teško tjelesno ozlijeđena, ili joj je teško narušeno zdravlje, ili je silovana ženska osoba ostala trudna, odnosno ako je krivično djelo silovanja učinjeno zbog etničke, narodne, rasne, vjerske ili jezičke netrpeljivosti prema žrtvi.

¹¹⁷ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 207, Krivični zakon BD BiH, član 204.

¹¹⁸ Krivični zakon Republike Srpske, član 195.

¹¹⁹ Prema Krivični zakonu FBiH, član 205. stav (2) i Krivičnom zakonu BDBiH, član 202. krivično djelo „spolni odnošaj zloupotrebom položaja“ je učinjeno kada: „*Nastavnik, odgajatelj, roditelj, usvojitelj, staratelj, očuh, maćeha ili druga osoba koja iskorištavajući svoj položaj ili odnos prema maloljetniku koji joj je povjeren radi učenja, odgoja, čuvanja ili njege izvrši s njim spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju*“. Prema Krivičnom zakonu Republike Srpske, član 196. stav (2), krivično djelo „*obljuba zloupotrebom položaja*“ je učinjeno kada: „*Nastavnik, vaspitač, staralac, usvojlac ili drugo lice koje zloupotrebom svog položaja izvrši obljubu ili drugu polnu radnju sa maloljetnim licem koje mu je povjereno radi učenja, vaspitanja, čuvanja ili njege.*“

¹²⁰ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 208. stav (2); Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, član 205.

radnja iz ovog krivičnog u Krivičnom zakonu Republike Srpske inkorporirana u krivično djelo „trgovine maloljetnim licima“ odnosno „trgovine ljudima“ u zakonu distrikta.

Ko zloupotrijebi dijete ili maloljetno lice za izradu slika, audio-vizuelnog materijala ili drugih predmeta pornografske sadržine, ili dijete i maloljetno lice zloupotrijebi za pornografsku predstavu čini krivično djelo „*iskorišćavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije*“, za koje je Krivičnim zakonu Republike Srpske zapriječena kazna zatvora **od jedne do osam godina**, odnosno **od jedne do pet godina zatvora** prema Krivičnom zakonu Federacije i Krivičnom zakonu Brčko Distrikta. Dječija pornografija inkriminisana je u krivičnom zakonodavstvu i kao krivično djelo „*upoznavanje djeteta s pornografijom*“¹²¹ odnosno „*proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječije pornografije*“¹²² sa propisanom **novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine odnosno od šest mjeseci do pet godina**.

Za krivično djelo „*trgovina maloljetnim licima*“ u Krivičnom zakonu Republike Srpske propisana je kazna zatvora od **najmanje pet godine** a ukoliko je učinjeno primjenom sile i drugim oblicima prijetnje ili prinude propisana je kazna zatvora od **najmanje osam godina**. **Ako je krivično djelo „trgovine ljudima“ učinjeno nad osobom mlađom od 18 godina počinitelj će se, u skladu sa krivičnim zakonom distrikta, kazniti kaznom zatvora od najmanje 10 godina.**

Ko krivično djelo „*rodoskrvuće*“ odnosno spolni odnos ili izjednačenu spolnu radnju izvrši s maloljetnim krvnim rođakom u ravnoj liniji ili s maloljetnim bratom ili sestrom, kaznit će se kaznom zatvora **od šest mjeseci do pet godina** (KZ FBiH, KZ BDBiH) odnosno **od jedne do osam godina** (KZ RS). Kada je ovo krivično djelo učinjeno s djetetom, krivičnim zakonom u federaciji i distriktu propisana je kazna od **dvije do deset godina zatvora**.

Članom 39. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisane su prekršajne sankcije za neprijavlivanje nasilja u porodici. Novčanom kaznom u iznosu od 100,00 KM do 3.000,00 KM bit će kažnjene za prekršaj osobe koje ne postupe u skladu sa članom 8. stav 2. ovog zakona, ako je dijete žrtva radnji nasilja u porodici iz člana 7. stav 2. ovog zakona.

b. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi se osigurala mogućnost uzimanja u obzir konačnih presuda donesenih od strane druge stranke u odnosu na krivična djela određena u skladu s Konvencijom? Navedite pojedinosti i opišite, ukoliko postoje, dobre prakse koje proizlaze iz preduzimanja tih mjera (član 29., Izvještaj s objašnjenjima, stavovi 203-208).

-

¹²¹ Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine i Krivičnim zakonom Brčko Distrikta

¹²² Krivičnim zakonom Republike Srpske

Pitanje broj 19: Pravosuđe

U smislu djela navedenih u pitanju broj 16., molimo Vas da navedete pravila koja se primjenjuju u pravosuđu. Molimo Vas da navedete i pod kojim uslovima, ako smatrate da je to potrebno (član 25, Izvještaj s objašnjenjima stavovi, 165-176).

U članu 184. stav 1. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnim licima u krivičnom postupku propisana su krivična djela kada se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete i maloljetno lice, pri čemu sudija za maloljetnike, odnosno vijeće kojim predsjedava sudija za maloljetnike ili sudija koji ima posebna znanja sudi i punoljetnim učiniocima za krivična djela propisana Krivičnim zakonom.

Pitanje broj 20: Otežavajuće okolnosti

Navesti koja se od okolnosti iz člana 28., iako ne čine sastavni element krivičnog djela, može, u skladu s odgovarajućim odredbama unutrašnjeg prava, uzeti u obzir u pravnom sistemu kao otežavajuća okolnost prilikom određivanja sankcija u pogledu na krivična djela utvrđena u skladu sa ovom Konvencijom (Izvještaj s objašnjenjima, stavovi 194-202). sl. Novim izmjenama Krivičnog zakonika uvedena je i posebna okolnost za odmjeravanje kazne za krivično djelo učinjeno iz mržnje.

Krivičnim zakonima određena su Opšta pravila o odmjeravanju kazne prema kojima će sud učiniocu krivičnog djela odmjeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to djelo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve olakšavajuće ili otežavajuće okolnosti. Kad su u pitanju otežavajuće okolnosti u skladu sa članom 28 Konvencije, većina navedenih okolnosti čini sastavni dio krivičnog djela, a sud će shodno pravilima o odmjeravanju kazne naročito voditi računa o: stepenu krivice, pobudama iz kojih je djelo učinjeno, jačini ugrožavanja ili jačini povrede žrtve, okolnostima pod kojima je djelo učinjeno, o odnosu učinioca prema žrtvi, raniji život učinitelja, njegove osobne prilike i njegovo ponašanje nakon učinjenja krivičnog djela, te druge okolnosti koje se odnose na osobu učinitelja. Kad su odmjerava kaznu učinitelju za krivično djelo učinjeno u povratu, posebno će se uzeti u obzir je li ranije djelo iste vrste ili novo djelo, jesu li oba učinjena iz istih pobuda i koliko je vremena proteklo od ranije osude ili izdržavane ili oprostene kazne.

Pitanje broj 21: Mjere zaštite za dijete žrtvu

a. Opišite mjere koje su preduzete za informisanje djece žrtava o njihovim pravima, uslugama koje su im na raspolaganju, praćenju njihove pritužbe, optužbe, opštem napretku istrage ili sudskog postupka i inoformacije o njihovoj ulozi kao i o ishodu njihovih slučajeva (31.stav 1, pod (a) i stav 2). Molimo Vas, takođe, da predstavite ono što je učinjeno kako bi sve relevantne informacije bile prilagođene djetetovoj dobi i zrelosti, i na jeziku koji on / ona može razumjeti;

Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnim postupcima koje vodi Sud BiH ili Tužilaštvo BiH osigurava se zaštita gore navedenih svjedoka, kao o profesionalna pomoć.

Nadalje, članom 6. spomenutog Zakona, regulisano je osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći.

Tužitelj u toku istrage, a nakon podizanja optužnice Sud, pod uslovom da postoji saglasnost svjedoka i bez objavljivanja bilo kakvih ličnih podataka o svjedoku, obavještava organ nadležan za pitanja socijalnog staranja o uključenju ugroženog svjedoka u postupak i omogućava pružanje pomoći tog organa kao i psihološku potporu svjedoku, uključujući prisustvo odgovarajućih stručnih osoba prilikom ispitivanja ili saslušanja.

U postupcima koji se tiču zaštite prava djeteta, djete zastupa njegov zakonski zastupnik, a ako se utvrdi da djete nije zastupano na odgovarajući način, sud će mu odrediti privremenog zastupnika. Ukoliko postoje suprotni intresi između djeteta i njegovih roditelja ili zakonskog zastupnika sud može preko organa starateljstva da mu postavi kolizijskog staratelja koji je dužan da se stara o tome da dijete blagovremeno dobije sva potrebna obavještenja i objašnjenja koja se tiču mogućih posljedica akata koje on preuzima. Kolizijski staratelj je dužan da prenese sudu mišljenje djeteta.

Što se tiče krivičnog postupka u kome učestvuje maloljetnik, jedan od osnovnih principa jeste razumljivost jezika, upotreba tehnologije prilagođene uzrastu i stepenu razvijenosti maloljetnog lica

b. Takođe, navedite mjere koje su preduzete kako bi se omogućilo saslušanje djeteta žrtve, dostavili dokaze i odabrala sredstva za potrebe razumjevanja njegovih/njenih stavova, potreba i brige predstavljenih bilo direktno ili preko posrednika (član 31, stav 1, pod (c));

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS u posebnom poglavlju pod nazivom „Krivična djela na štetu djece i maloljetnika" sadrži odredbe koje se odnose na situacije kada su maloljetnici i djeca žrtve ili svjedoci krivičnih djela koja su počinjena na njihovu štetu.

U članu 184. stav 1. Zakona propisana su krivična djela kada se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete i maloljetno lice, pri čemu sudija za maloljetnike, odnosno vijeće

kojim predsjedava sudija za maloljetnike ili sudija koji ima posebna znanja sudi i punoljetnim učiniocima za krivična djela propisana Krivičnim zakonom, i to:

- a) ubistvo,
- b) teško ubistvo,
- c) ubistvo djeteta pri porođaju,
- d) navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu,
- e) teška tjelesna povreda,
- f) otmica,
- g) protivpravno lišenje slobode,
- h) zlostavljanje,
- i) silovanje,
- j) obljava nad nemoćnom licem, j) polno nasilje nad djetetom,
- k) obljava zloupotrebom položaja,
- l) zadovoljavanje polnih strasti pred drugim,
- lj) trgovina ljudima radi vršenja prostitucije,
- m) iskorišćavanje djece ili maloljetnih lica za pornografiju,
- n) proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije,
- nj) rodoskrvljenje,
- o) vanbračna zajednica sa maloljetnim licem,
- p) oduzimanje maloljetnog lica,

- r) zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica,
- s) nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici,
- š) kršenje porodičnih obaveza,
- t) izbjegavanje davanja izdržavanja,
- u) omogućavanje uživanja opojnih droga,
- v) razbojništvo i
- z) razbojnička krađa.

Postupanje sa maloljetnikom odvija se po proceduri propisanoj članom 186. Zakona, koji navodi:

- (1) Kod postupanja u krivičnim predmetima protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika, pri provođenju procesnih radnji posebno obazrivo se odnosi prema djetetu ili maloljetniku na čiju štetu je učinjeno krivično djelo, imajući u vidu njegov uzrast, osobine njegove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima živi, kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na njegov budući život, vaspitanje i razvoj. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se u pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili drugog stručnog lica.
- (2) Ako se kao svjedok saslušava dijete ili mlađi maloljetnik oštećen krivičnim djelom iz člana 184. ovog zakona, saslušanje se može provesti najviše dva puta. Tužilac ili ovlašćeno službeno lice saslušava svjedoka putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, a bez prisustva tužioca ili ovlašćenog službenog lica u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se u pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili drugog stručnog lica.
- (3) Dijete ili mlađe maloljetno lice može se saslušati u svom stanu ili drugom prostoru u kome boravi ili centru za socijalni rad. Pri saslušanju svjedoka postupa se u skladu sa stavom 2. ovog člana.
- (4) Sud saslušava dijete ili maloljetnika kao svjedoka oštećenog krivičnim djelom iz člana 184. ovog zakona, u skladu sa stavom 2. ovog člana, tako da sud, stranake u postupku i branilac mogu postavljati pitanja, a da ne budu prisutni u istoj prostoriji sa svjedokom. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se obavlja tako da se pitanja postavljaju posredstvom suda, a po potrebi uz pomoć pedagoga, psihologa ili drugog stručnog lica.
- (5) U svrhu zaštite djece i maloljetnika oštećenih krivičnim djelom iz člana 184. ovog zakona, primjenjuje se i druge odgovarajuće odredbe Zakona o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 48/03).

(6) Odredbe ovog člana se primjenjuju i onda kada se sasluša dijete ili maloljetnik koji je svjedok-očevodac učinjenog djela iz člana 184. ovog zakona.

(7) Odredba člana 84. ovog zakona primjenjuje se u krivičnom postupku protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika.

Odredbe člana 187. Zakona odnose se na zabranu suočenja, pri čemu se propisuje da u situaciji ako se kao svjedok sasluša dijete ili maloljetnik koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine posebno osjetljivim, zabranjeno je vršiti njegovo suočenje sa osumnjičenim, odnosno optuženim.

Ako prepoznavanje osumnjičenog, odnosno optuženog vrši maloljetnik oštećen krivičnim djelom, ili je očevodac učinjenog krivičnog djela, takvo prepoznavanje u svim fazama postupka vrši se na način koji u potpunosti onemogućava da osumnjičeni, odnosno optuženi, vidi maloljetno lice.

Važeći krivičnim procesnim zakonima u BiH propisan je i način saslušanja maloljetnog lica. Naime, prilikom *saslušanja maloljetnog lica*, naročito ako je ono oštećeno krivičnim djelom, postupat će se obazrivo imajući u vidu njegovu dob, stepen duševne, emocionalne i socijalne zrelosti, obrazovni nivo, prilike i sredinu u kojoj živi, kako saslušanje ne bi štetno utjecalo na psihičko stanje maloljetnika a izvršiti će se uz pomoć psihologa, pedagoga ili drugog stručnog lica¹²³. Ova odredba omogućava organima krivičnog postupka i da saslušanje maloljetnog oštećenog obavljaju u prisustvu njegovog roditelja ili staratelja kao lica u koju maloljetno lice ima povjerenje i čije prisustvo treba da predstavlja psihološku potporu maloljetnom oštećenom prilikom saslušanja. Čak i u slučajevima kada roditelji zahtijevaju prisustvo saslušanju maloljetnog oštećenog treba biti posebno obazriv i za takvo postupanje pribaviti mišljenje psihologa, pedagoga ili drugog stručnog lica ili druge dokaze koji upućuju koji bi na takvu potrebu. To se neće primjenjivati ukoliko bi se po ocjeni organa krivičnog gonjenja moglo očekivati da bi se prisustvo roditelja odrazilo na spremnost maloljetnog oštećenog da da iskaz ili da istinito iskazuje.

Pod obazrivim postupanjem organa krivičnog postupka može se podrazumijevati i obaveza izbjegavanja višekratnog saslušanja maloljetnog oštećenog.

Zakon takođe propisuje da oštećenog krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njegovom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela, a, ako je takvo ispitivanje obavljeno – na takvom iskazu ne može se zasnivati sudska odluka¹²⁴ odnosno da oštećenog krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njegovom spolnom životu prije počinjenog krivičnog djela koje je predmet postupka te da se niti jedan dokaz koji se iznosi da bi pokazao ranije spolno iskustvo, ponašanje ili spolnu orijentaciju oštećenog neće prihvatiti. U ove dvije posljednje situacije, koje se odnose na žrtve tzv. seksualnih delikata, zakon, dakle, propisuje i procesne posljedice za

¹²³ Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, član 100. stav 4

¹²⁴ Zakon o krivičnom postupku FBiH, član 100. stav (5) ; Zakon o krivičnom postupku RS, član 279

nepostupanje u skladu sa tim odredbama odnosno nameće ograničenja u predlaganju i izvođenju dokaza koji bi doveli do kršenja tih odredaba kojima se štiti lični integritet žrtava navedenih krivičnih djela.

Zakon također sadrži odredbu koja obavezuje na *snimanje audio ili audiovizuelnim sredstvima saslušanja maloljetnih osoba* koje nisu navršile šesnaest godina života i koje su oštećene krivičnim djelom¹²⁵. Iz same odredbe ne može se zaključiti da joj cilj upravo zaštita maloljetnih žrtava krivičnih djela. Međutim, ova odredba bi, takođe, trebala biti korištena za zaštitu maloljetne žrtve krivičnog djela od njene sekundarne viktimizacije tokom postupka na način da bi se njenom primjenom, uz prethodno osiguranje prava odbrane osumnjičenog odnosno optuženog, izbjeglo višekratno saslušanje maloljetnog oštećenog ili njegovo izlaganje negativnim učincima pojavljivanja u sudnici.¹²⁶

c. Kakva se vrsta podrške i usluga pružaju djeci žrtvama i njihovim porodicama, tako da su njihova prava i interesi uredno predstavljani i uzeti u obzir? (član 31, stav 1, pod(d));

d. Opišite mjere koje su preduzete kako bi se zaštitila privatnost, identitet i imidž djece žrtava (član 31, stav 1, pod (e));

Entitetski zakoni o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku kao jedno od osnovnih načela predviđaju poštovanje prava na privatnost maloljetnog lica u svim fazama postupka. Zakonom je predviđeno isključenje javnosti na glavnom pretresu, zabrana objavljivanja spisa predmeta i toka postupka, kao i podataka o identitetu maloljetnika ili njegovog zakonskog zastupnika. U medijima se neće objavljivati ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika.

U toku glavnog pretresa sudija može narediti da se, osim tužioca, branioca i predstavnika organa starateljstva, sa zasjedanja udalje sve ili pojedine osobe. Za vrijeme izvođenja pojedinih dokaza ili govora stranaka, sudija može narediti da se maloljetnik udalji sa zasjedanja, i to zbog mogućeg štetnog uticaja na njegov odgoj. Ako je to važno za odbranu maloljetnika, branilac ga obavještava o sadržaju i toku postupka za vrijeme njegove odsutnosti.

Pri Okružnom sudu Banjaluka već četvrtu godinu funkcioniše odjel za podršku svjedocima. Rukovodilac tog odjela je psiholog koja posebne mjere zaštite primjenjuje na djecu svjedoke. U svojoj praksi primjenjuje sva zakonska rješenja o zaštiti djece, njihove privatnosti i naknadne

¹²⁵ Zakon o krivičnom postupku FBiH, član 104.

¹²⁶ Iako predviđa obavezno snimanje audio ili audiovizuelnim sredstvima saslušanja maloljetnog lica koje nisu navršile šesnaest godina života i koje su oštećene krivičnim djelom, ZKP FBiH ne predviđa izričito mogućnost da se taj snimak reproducira na glavnom pretresu bez ponovnog ispitivanja na glavnom pretresu maloljetnog oštećenog. Sa takvom mogućnošću, naravno uz prethodno osiguranje mogućnosti strankama i branioca da svjedoku postave pitanja bez prisustva u prostoriji u kojoj se svjedok nalazi (putem videoveze) ili uz njihovu prisustnost u toj prostoriji, obaveza snimanja iskaza maloljetnog oštećenog mlađeg od 16 godina bi imala puni smisao a osigurala bi se i mogućnost zasnivanja sudske odluke na takvom iskazu.

traumatizacije. Ona je upoznata i sa Lanzarote konvencijom i učestvovala je u izradi indikatora za monitoring ove konvencije.

d. Opišite mjere koje su preduzete kako bi se osigurala sigurnost djece žrtava i svjedoka kao i njihovih porodica od zastrašivanja, odmazde i ponavljanja viktimizacije (član 31, stav 1, pod (f));

f. Navedite da li se žrtva i njegova/njena porodica obavještavaju kada je osoba koja je okrivljena ili osuđena privremeno puštena iz pritvora ili pritvora. Molimo Vas da navedete ko dostavlja takve podatke i na koji način (član 31, stav 1, pod (b).);

*Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka*¹²⁷ koji su na snazi u Bosni i Hercegovini uređuju se uslovi i postupak za pružanje zaštite i pomoći svjedoku van suda kada postoji osnovana bojazan da bi davanjem iskaza u cilju dokazivanja krivičnog djela, bio izložen stvarnoj i ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, a druge mjere zaštite nisu dovoljne. Zaštita i pomoć mogu se pružiti i osobama koje su bliske svjedoku, odnosno žrtvi. Zaštita svjedoka, odnosno njemu bliskog lica obezbjeđuje se primjenom Programa zaštite svjedoka. Program zaštite može se primijeniti na maloljetno lice samo uz saglasnost roditelja ili staratelja.

g. Takođe navedite koje su mjere preduzete kako bi se osiguralo da se izbjegnu kontakti između žrtava i počinitelaca, u sudskim i pravnim prostorijama izvršnih agencija. Navedite uslove pod kojima nadležna tijela mogu dopustiti takav kontakt u najboljem interesu djeteta, ukoliko istraga ili postupci zahtijevaju takav kontakt (član 31, stav 1, pod (g));

Djelimično regulisano Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka

Entitetski Zakoni o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku uređuje zakonske mjere kako bi se osiguralo da se izbjegnu kontakti između žrtava i počinitelaca u krivičnom postupku.

---

¹²⁷ Četiri su takva zakonska teksta, identičnog sadržaja, odnosno s odstupanjima koja su nužna zbog podjele nadležnosti u okviru krivičnog pravosuđa u BiH. To su sljedeći zakoni: Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službeni glasnik BiH", br. 3/2003, 21/2003, 61/2004 i 55/2005), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službene novine FBiH", br. 36/2003), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službeni glasnik BD BiH", br. 11/2003, 8/2007) i Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku ("Službeni glasnik RS", br. 21/2003, 61/2004 i 55/2005)

Ako se kao svjedok sasluša dijete ili mlađi maloljetnik oštećen krivičnim djelom takvo saslušanje se može provesti najviše dva puta. Tužilac ili ovlaštena službena osoba ispitivanje obavlja putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, a bez prisustva tužioca ili ovlaštene službene osobe u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se u pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe.

Dijete ili mlađa maloljetna osoba može se saslušati u svom stanu ili drugom prostoru u kome boravi ili centru za socijalnu rad. Sud će saslušati dijete ili maloljetnika oštećenog krivičnim djelom tako da sud, tužilac, maloljetnik i branilac mogu postavljati pitanja, a da ne budu prisutni u istoj prostoriji sa oštećenim. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se obavlja tako da se pitanja mogu postavljati posredstvom suda, a po potrebi uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe.

U svrhu zaštite djece i maloljetnika oštećenih krivičnim djelom primjenjuju se i druge odgovarajuće odredbe Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u BiH.

Ove odredbe se primjenjuju i onda kada se sasluša dijete ili maloljetnik koji je svjedok-očevidac učinjenog djela iz člana 185. Federalnog zakona. Odredba člana 84. ovog zakona primjenjuje se u krivičnom postupku protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika. Ako se kao svjedok sasluša dijete ili maloljetnik koje su ozbiljno fizički ili psihički traumatizirani okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine posebno osjetljivim, zabranjeno je vršiti njegovo suočenje sa osumnjičenim, odnosno optuženim.

Ako prepoznavanje osumnjičenog, odnosno optuženog vrši maloljetnik oštećen krivičnim djelom ili je očevidac učinjenog krivičnog djela, takvo prepoznavanje u svim fazama postupka vrši se na način koji u potpunosti onemogućava da osumnjičeni, odnosno optuženi, vidi maloljetnu osobu.

h. Navedite uslove pod kojima dijete koje je žrtva krivičnih djela utvrđenih u skladu sa Konvencijom ima pristup pravnoj pomoći bez naknade (član 31. stav 3).

-

Pitanje broj 22: Istrage i krivične mjere za zaštitu djeteta žrtve

a. Navedite usvojene mjere zaštite žrtava kako bi se osiguralo da istraga i krivični postupak ne pogoršavaju traumu koju je dijete već iskusilo, gdje je to moguće? (član 30, stav 2, Izvještaj objašnjenjima, stavovi 211-215);

Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka član 6. propisuje osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći.

Tužitelj u toku istrage, a nakon podizanja optužnice Sud, pod uslovom da postoji saglasnost svjedoka i bez objavljivanja bilo kakvih ličnih podataka o svjedoku, obavještava organ nadležan za pitanja socijalnog staranja o uključenju ugroženog svjedoka u postupak i omogućava pružanje

pomoći tog organa kao i psihološku potporu svjedoku, uključujući prisustvo odgovarajućih stručnih osoba prilikom ispitivanja ili saslušanja.

Porodični zakon Republike Srpske normira institut starateljstva za poseban slučaj, koji podrazumijeva postavljanje staraoca za pojedine poslove u slučajevima kada je to potrebno radi zaštite prava i interesa određenih lica. Poseban staratelj postavlja se licu (djetetu) nad kojim roditelji vrše roditeljsko pravo za vođenje spora između njega i njegovih roditelja (usvojitelja) kao i u svim drugim slučajevima kada su njihovi interesi u suprotnosti (tzv. koliziono starateljstvo). Poseban staratelj može biti lice zaposleno u centru za socijalni rad odnosno djetetov srodnik, za koga se osnovano očekuje da će zaštititi djetetov interes u najvećoj mjeri. Staratelj je dužan da se savjesno stara o ličnosti, pravima, obavezama i interesima štíćenika i upravljanju njegovom imovinom. Staratelja djetetu može postaviti i organ pred kojim se vodi postupak (sud) i o tolle bez odlaganja obavijestiti organ starateljstva ili će postupak voditi nadležni organ starateljstva, u skladu sa zakonom.

b. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi se osiguralo da istrage ili krivično gonjenje za krivična djela određena u skladu sa Konvencijom, ne smiju biti zavisne o prijavi ili optužbi žrtve i da se postupak može nastaviti čak i ako žrtva povuče njegovu ili njenu izjavu? (član 32., Izvještaj s objašnjenjima, stav 230.);

Tužitelj je na osnovu čl. 35 federalnog Zakona o krivičnom postupku nadležan da goni za sva krivična djela za koja se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti bez obzira na stav oštećenog i bez obzira da li je žrtva povukla prijavu. Tužitelj ima pravo i dužan je da odmah po saznanju da postoje osnovi sumnje da je počinjeno krivično djelo preduzme potrebne mjere u cilju njegovog otkrivanja i sprovođenja istrage, pronalaženja osumnjičenog, rukovođenja i nadzora nad istragom, kao i radi upravljanja aktivnostima ovlaštenih službenih osoba vezanim za pronalaženje osumnjičenog i prikupljanje izjava i dokaza.

Identična zakonska rješenja su i u Zakonu o krivičnom postupku BiH, RS i BDBiH.

c. Navedite zakonodavne ili druge mjere koje su preduzete kako bi se osiguralo da zastarjelost za pokretanje postupka u odnosu na krivična djela utvrđena u skladu s članovima 18., 19., stav 1. a, b, i 21, stav 1.a i b, traje dovoljno dugo kako bi se omogućilo učinkovito pokretanje postupka, čak i nakon što je žrtva dostigla punoljetnost, koje je srazmjerno težini zločina u pitanju? (član 33, Izvještaj s objašnjenjima, stavovi 231-232.);

Posljednjim izmjenama i dopuna Krivičnog zakona Republike Srpske iz 2013. godine usaglašene su odredbe zastarjevanja krivičnog gonjenja sa odredbama Lanzarote konvencijom, na način da

zastarjevanje za krivična djela protiv polnog integriteta, braka i porodice, učinjena na štetu osoba mlađih od 18 godina, počinje teći od dana punoljetstva oštećenog.¹²⁸

Krivični zakoni federacije i distrikta po pitanjima zastare krivičnih djela seksualnog nasilja nad djecom nisu usklađena sa međunarodnim standardima, propisujući da subjektivni rok zastare počinje teći od dana kada je krivično djelo učinjeno. Rok zastare se određuje prema propisanoj kazni za pojedino krivično djelo. U skladu sa navedenim zakonima, krivično gonjenje se ne može poduzeti kad od učinjenja krivičnog djela protekne¹²⁹:

- a) trideset pet godina za krivično djelo s propisanom kaznom dugotrajnog zatvora- (krivično djelo spolnog odnošaja sa djetetom ukoliko je ovim krivičnim djelom prouzrokovana smrt djeteta ili je dijete teško tjelesno ozlijeđeno, ili mu je zdravlje teško narušeno, ili je žensko dijete ostalo trudno).
- b) dvadeset godina za krivično djelo s propisanom kaznom zatvora preko deset godina - (krivično djelo silovanja djeteta ili maloljetnika učinjeno na naročito okrutan ili naročito ponižavajući način ili ako je prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih radnji ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinitelja i za krivično djelo navođenja na prostituciju ako je učinjeno prema djetetu ili maloljetniku);
- c) petnaest godina za krivično djelo s propisanom kaznom zatvora preko pet godina – (krivično djelo spolnog odnošaja sa nemoćnom osobom, krivično djelo rodoskvrnuća)
- d) deset godina za krivično djelo s propisanom kaznom zatvora preko tri godine – (krivično djelo ”spolnog odnošaja zloupotrebom položaja” učinjeno prema djetetu ili maloljetniku, krivično djelo “prinuda na spolni odnošaj”, “ bludne radnje”, “iskorišćavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije”)
- e) pet godina za krivično djelo s propisanom kaznom zatvora preko jedne godine – (krivično djelo “izvanbračna zajednica s mlađim maloljetnikom”, “zadovoljavanje pohote pred djetetom ili maloljetnikom”, “zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika”)
- f) tri godine za krivično djelo s propisanom kaznom zatvora do jedne godine ili novčanom kaznom. – (krivično djelo “upoznavanja djeteta s pornografijom”).

Osim što Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine i Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine nije usklađen sa Lanzarote Konvencijom, ovako neharmonizirano krivično zakonodavstvo na nivou entiteta odnosno distrikta po pitanju zastarjevanja krivičnog gonjenja ima za posljedicu i različit tretman djece – žrtava krivičnih djela seksualnog nasilja, zavisno od toga pod čijom jurisdikcijom je učinjeno krivično djelo.

¹²⁸ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske, član 19 stav 2.

¹²⁹ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 15. ; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, član 15.

d. Objasnite da li vaša pravosudna tijela mogu imenovati posebnog zastupnika za žrtve, u situaciji u kojoj su nosioci roditeljske odgovornosti spriječeni da zastupaju dijete u postupcima vezanim za seksualno iskorištavanje ili seksualnu zloupotrebu djece, odnosno u slučaju sukoba interesa između njih i žrtve. Navedite ko može biti imenovan kao predstavnik i koji su njegovi/njeni zadaci (član 31. stav 4). Molimo vas, također, da opišete pod kojim uslovima je to moguće;

e. Opišite na koji način vaši unutrašnji zakoni dopuštaju grupama, fondacijama, udruženjima ili vladinim ili nevladinim organizacijama da pružaju pomoći i/ili podršku žrtvama i učestvuju u sudskom postupku (na primjer, kao treća osoba) (član 31, stav 5). Molimo vas navedite pod kojim uslovima, ako je to potrebno;

f. Opišite pod kojim uslovima je dozvoljeno izvođenje tajnih operacija tokom istrage krivičnih djela utvrđenih u skladu sa ovom Konvencijom (član 30, stav 5.);

Ova oblast je regulisana Zakonom o krivičnom postupku BiH u slijedećim članovima:

Član 116.

Vrste posebnih istražnih radnji i uvjeti za njihovu primjenu

(1) Protiv osobe za koju postoje osnovi sumnje da je sama ili s drugim osobama učestvovala ili učestvuje u učinjenju krivičnog djela iz člana 117. ovog zakona mogu se odrediti posebne istražne radnje, ako se na drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama.

(2) Istražne radnje iz stava 1. ovog člana su:

nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija,

pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka,

nadzor i tehničko snimanje prostorija,

tajno praćenje i tehničko snimanje osoba, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u

vezi s njima,

korištenje prikrivenih istražitelja i korištenje informatora,

simulirani i kontrolirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine,

nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela.

(3) Istražne radnje iz stava 2. tačke a. ovog člana mogu se odrediti i prema osobi za koju postoje osnovi sumnje da učinitelju, odnosno od učinitelja krivičnog djela iz člana 117. ovog zakona prenosi informacije u vezi s krivičnim djelom, odnosno da učinitelj koristi njeno sredstvo telekomunikacije.

(4) Na razgovore osobe iz stava 1. ovog člana i njenog branitelja shodno se primjenjuju odredbe o komunikaciji osumnjičenog i branitelja.

(5) Pri izvršavanju istražnih radnji iz stava 2. tačke e. i f. ovog člana policijski organi ili druge osobe ne smiju preduzimati aktivnosti koje predstavljaju podstrekavanje na učinjenje krivičnog djela. Ako su takve aktivnosti poduzete, ta okolnost isključuje krivično gonjenje podstrekavane osobe za krivično djelo izvršeno u vezi s ovim radnjama.

(6) Prikriveni istražitelj je posebno obučeno ovlašteno službeno lice koje istražuje pod izmijenjenim identitetom. Prikriveni istražitelj smije pod svojim izmijenjenim identitetom učestvovati u pravnom prometu. Ukoliko je to neophodno za formiranje i održavanje tog identiteta, mogu se izraditi, izmijeniti ili koristiti odgovarajući dokumenti.

Član 117.

Krivična djela za koja se mogu odrediti posebne istražne radnje

Istražne radnje iz Člana 116. stav 2. ovog zakona mogu se odrediti za krivična djela:

protiv integriteta Bosne i Hercegovine,

protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom,

terorizma,

za koja se prema zakonu može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna.

g. Molimo takođe opišite tehnike koje se primjenjuju za ispitivanje materijala koji sadrži pornografske slike djece (član 30. stav 5).

Na regionalnom treningu INHOPE-a održanom u Sarajevu u maju 2013. pored učesnika iz drugih zemalja regije, predstavnici FUP, MUP RS, Policije BD i MFS-EMMAUS-a obučeni su potrebnim vještinama i znanjima za učinkovito praćenje internet sadržaja. Na obuci su predstavljeni razni alati-aplikacije (online i offline) za učinkovito pronalaženje lokacije internet sadržaja. Uspostavljena je i bolja koordinacija između agencija za sprovedbu zakona i online SOS linija.

Pitanje broj 23: Intervjuisanje na djeci prilagođen način i postupci

Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u sljedećim članovima reguliše ovu oblast:

Član 7.

Red izvođenja dokaza na glavnom pretresu

U toku glavnog pretresa, Sud može saslušati svjedoke pod prijetnjom i ugrožene svjedoke u najskorije moguće vrijeme i ima mogućnost da saslušate te svjedoke na glavnom pretresu drugačijim redosljedom od onog koji je propisan u ZKP-u BiH.

Član 8.

Ispitivanje

(1) Sudija, odnosno predsjednik vijeća će u odgovarajućoj mjeri kontrolirati način ispitivanja svjedoka kada se ispituje ugroženi svjedok, posebno u cilju zaštite svjedoka od uznemiravanja i zbunjivanja.

- (2) U izuzetnim okolnostima, ako Sud utvrdi da je to u najboljem interesu svjedoka, Sud može, uz suglasnost stranaka i branitelja, saslušati ugroženog svjedoka tako što će mu direktno postavljati pitanja u ime stranaka i branitelja.

Član 9.

Svjedočenje putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka

Pri odlučivanju da li postoje opravdani razlozi da se svjedok ispita putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka na način na koji stranke i branitelj mogu postavljati pitanja, a da ne budu prisutni u istoj prostoriji sa svjedokom, takođe će se uzeti u obzir potreba da se osigura zaštita svjedoku pod prijetnjom i ugroženog svjedoka.

Član 10.

Udaljavanje optuženog

- (1) Kada postoji opravdana bojazan da će prisustvo optuženog uticati na sposobnost svjedoka da svjedoči potpuno i tačno, Sud može, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka ili branitelja, a nakon saslušanja protivne stranke i branitelja, narediti da optuženi bude udaljen iz sudnice.
- (2) Ako je udaljen iz sudnice optuženom će biti omogućeno da prati svjedočenje putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka ili će svjedočenje biti zabilježeno i predočeno optuženom.
- (3) Branitelj će biti prisutan na saslušanju. Nakon što se optuženom predoči svjedočenje svjedoka, a prije nego se svjedok otpusti, branitelju i optuženom omogućit će se da se konsultuju.
- (4) Na rješenje iz stava 1. ovog člana stranke i branitelj mogu izjaviti žalbu. Vijeće apelacionog odjeljenja razmatra žalbu u roku od 72 sata nakon prijema žalbe.

Član 11.

Izuzeci od direktnog izvođenja dokaza

Pri odlučivanju da li se zapisnici o iskazima datim u istrazi mogu pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu, Sud će takođe uzeti u obzir potrebu da se osigura zaštita svjedoka pod prijetnjom koji bi se mogao izložiti, ili njegova porodica, velikoj ličnoj opasnosti, odnosno zaštita ugroženog svjedoka koji bi se mogao izložiti značajnoj duševnoj boli ako bi se pojavio na glavnom pretresu.

- Opišite na koji način se obavljaju intervjui sa (član 35) sa djecom koje su žrtve, posebno naznačiti sledeće:

- Da li se oni odvijaju bez neopravdanog odgađanja nakon što su se o činjenicama izvijestila nadležna tijela;

Odmah po saznanju da je izvršeno krivično djelo gdje je žrtva seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djeteta, hitno se preduzimaju mjere u cilju obezbjeđenja saslušanja tog djeteta. Ako je djeteta u stanju intenzivnog posttraumatskog stresa, u saradnji sa organom starateljstva vrši se procjena rizika i, u skladu sa tom procjenom, organ starateljstva preduzima radnje iz svoje

nadležnosti – zbrinjavanje, materijalna pomoć, postavljenje staratelja, psihološko osnaživanje i sl. Čim se steknu uslovi, bez odlaganja se vrši saslušanje pred tužiocem uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe.

- Da li se oni odvijaju, gdje je to potrebno, u prostorijama namjenjenim ili prilagođenim za tu svrhu;

Saslušanje se odvija u prostorijama tužilaštva, a izuzetno kako to propisuje čl.187 st.3 federalnog Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, ako za to postoje opravdani razlozi, dijete ili mlađa maloljetna osoba može se saslušati u svom stanu ili drugom prostoru u kojem boravi ili centru za socijalni rad.

- Da li se oni provode od strane stručnjaka osposobljenih za tu svrhu;

Saslušanje djeteta ili maloljetnika se, po pravilu, obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe.

- Da li iste osobe, ako je to moguće i gdje je to prikladno, obavljaju sve intervjue s djetetom;

- Da li je broj intervjua ograničen i u onoj mjeri u kojoj je to nužno potrebno u svrhu postupka;

Ako se kao svjedok sasluša dijete ili mlađi maloljetnik oštećen krivičnim djelom iz člana 185. Federalnog Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku , takvo saslušanje se može provesti najviše dva puta. Isto zakonsko rješenje je i u RS i BDBiH.

- Da li dijete može biti u pratnji njegovog ili njenog zakonskog zastupnika ili, gdje je to prikladno, odrasle osobe po svojem izboru, osim ako je donesena obrazložena suprotna odluka u pogledu na tu osobu.

U okviru Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS, članom 186. propisano je postupanje nadležnih organa prilikom intervjuisanja djece i maloljetnih lica, čije odredbe su citirane u pitanju broj 21.

U Ministarstvu Republike Srpske u predmetima koja se odnose na seksualno nasilje nad djecom, u CJB postupaju inspektori zaduženi za problematiku maloljetničke delinkvencije, koji posjeduju posebna specijalizovana znanja za rad s maloljetnicima, dok kad je u pitanju sajber kriminal, na nivou Uprave krim. policije ima posebno odjeljenje (Odjeljenje za visokotehnoški kriminal) koje se bavi sprečavanjem i otkrivanjem sajber kriminala, između ostalog, i djelima KD

Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije, KD Iskorišćavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju. Ispitivanje, tj. saslušanje djece, odnosno maloljetnih lica koja su žrtve ili su oštećeni krivičnim djelom vrši se u prostorijama koje su tehnički opremljene i ispunjavaju uslove za saslušavanje maloljetnika, uz pomoć pedagoga, psihologa ili drugog stručnog lica, koje je u prostoriji sa saslušavanim licem, a van prostorije se nalaze policijski službenik, roditelj, staralac, usvojlac i predstavnik organa starateljstva. Prostorija je opremljena u skladu sa međunarodnim standardima i obezbjeđuje okruženje prilagođeno djeci, kao i video i audio snimanje razgovora, koji se obavlja s djecom žrtvama nasilja, a sve u cilju da bi se izbjegla dodatna viktimizacija žrtve. Nije u pitanju klasično ispitivanje djece, razgovor se vrši uz pomoć stručnog lica kako bi saslušanje prošlo uz što manje stresa i traume, a kako bi se istovremeno dobile informacije bitne za procesuiranje djela. Dakle, saslušavanja djece, odnosno maloljetnih lica, odvijaju se bez odgađanja, u prostorijama namijenjenim za tu svrhu. Sprovode se od strane stručnjaka. Broj intervjua (saslušavanja) djeteta je ograničen na dva puta, što je propisano Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Dijete može biti u pratnji njegovog zakonskog zastupnika.

b. Molimo Vas, takođe, da precizirate da li svi razgovori sa žrtvom ili, gdje je to prikladno, razgovori s djecom kao svjedocima, mogu biti snimani i da li takvi snimani razgovori mogu biti prihvaćeni kao dokaz tokom sudskog postupka;

Razgovori mogu biti snimani (audio i video snimanje) gdje god je to zakonom propisano ili naloženo. Video i audio snimak jeste dokaz u sudskom postupku.

c. Opišite pod kojim uslovima sudac može naložiti da se saslušanje održi bez prisustva javnosti i da se dijete žrtva može čuti u sudnici bez prisustva, odnosno putem korištenja odgovarajućih komunikacijskih tehnologija? (Član 36.).

Krivično procesno zakonodavstvo propisuje da od otvaranja zasjedanja pa do završetka glavnog pretresa sudija, odnosno vijeće može u svako doba, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka i branitelja, ali uvijek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to u zaštite interesa maloljetnika ili svjedoka.

Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke, branitelja, oštećenog, zakonskog zastupnika i punomoćnika. Sudija, odnosno vijeće može dopustiti da glavnom pretresu na kome je javnost isključena budu prisutne službene osobe, znanstveni i javni radnici, a na zahtjev optuženog može to dopustiti i njegovom bračnom, odnosno izvanbračnom drugu i bliskim srodnicima.

Sudija, odnosno vijeće će upozoriti osobe koje su prisutne glavnom pretresu na kome je javnost isključena da su dužne da kao tajnu čuvaju sve ono što su na pretresu saznale i da neovlašteno odavanje tajne predstavlja krivično djelo.

Odluku o isključenju javnosti donosi sudija, odnosno vijeće rješenjem koje mora biti obrazloženo i javno objavljeno.

Kada se sudi maloljetniku u skladu sa važećim zakonima o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, javnost je uvijek isključena. Sudija može dopustiti da glavnom pretresu prisustvuju osobe koje se bave zaštitom i odgojem maloljetnika ili suzbijanjem prijestupništva mladih, kao i naučni radnici. U toku glavnog pretresa sudija može narediti da se, osim tužitelja, branitelja i predstavnika organa starateljstva, sa zasjedanja udalje sve ili pojedine osobe. Za vrijeme izvođenja pojedinih dokaza ili govora stranaka, sudija može narediti da se maloljetnik udalji sa zasjedanja i to zbog mogućeg štetnog uticaja na njegov odgoj. Ako je to važno za odbranu maloljetnika, branitelj ga obavještava o sadržaju i toku postupka za vrijeme njegove odsutnosti.